

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для фахівців, які впроваджують
Типову програму для кривдників

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ

УДК 364.62-785.62:364.63-051](072)

C79

Методичний посібник для фахівців, які впроваджують Типову програму для кривдників: Теоретична частина. – Київ, 2020. – 316 с.

Автори-упорядники:

Оксана Степанюк

Оксана Мельниченко

Загальне керівництво проектом:

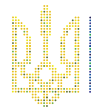
Тетяна Медун

ISBN 978-617-7627-32-5

Метою цього видання є підвищення ефективності роботи фахівців, до компетенції яких належить організація та безпосередня реалізація Програм для кривдників та осіб, схильних до вчинення домашнього насильства у будь-якій формі, надання таким фахівцям знань та вироблення в них навичок, що дозволятимуть проводити практичну індивідуальну та групову роботу з кривдниками. Посібник може стати у пригоді всім, хто цікавиться проблемами запобігання та протидії домашньому насильству. Видання складається з Теоретичної частини та Збірника практичних матеріалів, які відповідно містять зведення теоретичної та практичної бази з основ корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство, і включають кращі практики та інструменти (групові та індивідуальні) для кожного етапу такої роботи.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ

Україна, 01030, Київ
вул. Стрілецька, 16
www.osce.org/ukraine

Опубліковано за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні. ОБСЄ, інститути ОБСЄ та Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами або організаціями в цьому матеріалі.

Усі права захищені. Зміст цієї публікації може безкоштовно копіюватися та використовуватися для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

© ОБСЄ, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО. ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	10
1.1. Ситуація в Україні щодо запобігання та протидії домашньому насильству	11
1.2. Нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству в Україні	15
1.3. Взаємодія суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству	36
1.4. Нормативно-правове забезпечення впровадження Типової програми для кривдників	49
1.5. Організація, впровадження та моніторинг Типової програми для кривдників	53
1.6. Вимоги до кваліфікації фахівців, які впроваджуватимуть Типову програму для кривдників	64
1.7. Заходи щодо роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство або належать до групи ризику його вчинення	66
Використані джерела інформації	69
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З КРИВДНИКАМИ. ТРАВМА ЯК СУПУТНІЙ ФАКТОР У СИТУАЦІЯХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	70
2.1. Цикл насильства та фактори, що впливають на його перебіг	71
2.2. Динамічний трикутник Карпмана як основа насильницької взаємодії: стратегії виходу	74
2.3. Психологічні особливості кривдника, постраждалої особи та рятівника	78
2.4. Психологічна травма: концепції формування та симптоми	84
2.5. Вплив попереднього психотравмівного досвіду на поведінку в ситуаціях домашнього насильства	90

2.6. Основи невідкладної психологічної допомоги та можливості залучення спеціалістів суміжних спеціальностей	93
Використані джерела інформації	96
РОЗДІЛ 3. КАТЕГОРІЇ ОСІБ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ	98
3.1. Проблематика залежних станів у кривдників та огляд наявних в Україні систем реабілітації	99
3.2. Співзалежні стосунки як передумова виникнення домашнього насильства. Пасивна агресія та психологічні маніпуляції	104
3.3. Особливості роботи з різними категоріями клієнтів	108
Використані джерела інформації	112
РОЗДІЛ 4. ТИПОВА ПРОГРАМА ДЛЯ КРИВДНИКІВ	114
4.1. Індивідуальна робота з кривдниками	115
4.2. Групова робота з кривдниками	168
4.3. Постпрограмне супроводження	176
Використані джерела інформації	177
ДОДАТКИ	180

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПРИЙНЯТА ГЕНЕРАЛЬНОЮ АСАМБЛЕЄЮ ООН 10 ГРУДНЯ 1948 РОКУ:

*Кожна людина має право на життя, на свободу
і на особисту недоторканність
(стаття 3)*

*Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого,
нелюдського, або такого, що принижує його гідність,
поводження і покарання
(стаття 5)*

ВСТУП

Останніми роками громадськість України все більше переймається проблемою домашнього насильства – одного з найбільш шкідливих соціальних явищ. У державі розгорнута широка соціальна інформаційна кампанія із висвітлення існуючої проблеми, триває спільна робота державних структур, органів місцевої влади з громадськими об'єднаннями щодо профілактики та протидії домашньому насильству.

В Україні та інших регіонах світу спостерігається значна різноманітність форм та способів знуцання в сім'ях. Домашнє насильство – форма насильства, що найбільш прихована, часто не усвідомлювана ані постраждалими, ані представниками влади та суспільства. Однак саме домашнє насильство породжує цілу низку негативних суспільних явищ.

Насильство існує у всіх соціальних групах, незалежно від рівня доходу, освіти, становища в суспільстві, класових, расових, культурних, релігійних, соціоекономічних аспектів.

Явище домашнього насильства сьогодні є предметом уваги не тільки правоохоронних органів, а й учених, психологів та педагогів, які намагаються зрозуміти його причини й розробити дієві заходи запобігання та протидії. Проте якщо до проявів насильства «на вулиці» суспільство ставиться здебільшого негативно, то насильство вдома більшість людей досі сприймають як норму.

У багатьох європейських країнах ця проблема активно обговорюється і досліджується. Наша країна теж не залишається осторонь цього процесу. На початку XXI сторіччя Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, позбавивши кривдників можливості ховатись за ширмою невтручання у приватне життя. Утім, прийнятий ще у 2001 році Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (на сьогодні втратив чинність), хоча й вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам. Проблема домашнього насильства, а переважно це – насильство над дітьми та жінками, часто замовчувалась як власне постраждалими, так і правоохоронними органами.

Оскільки в незалежній демократичній Україні має місце розуміння громадськістю важливості дотримання прав людини й особистих свобод, домашнє насильство набуває ознак соціально усвідомленої проблеми. Адже це вже не особиста справа кривдника та його жертви, а проблема, що потребує загальної уваги й ужиття конкретних заходів на рівні державної політики, спрямованих на її вирішення.

Насильство є антитезою демократії. Домашнє насильство є серйозним порушенням прав людини, що їх держава має обстоювати й захищати. Серед них – право на життя та фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведження; право на свободу від дискримінації за ознакою статі; право на здоровий та безпечний розвиток тощо.

Україна ратифікувала низку міжнародних угод, узявши тим самим на себе зобов'язання щодо захисту людей від насильства, в тому числі домашнього.

На жаль, для багатьох наших співвітчизників найближчі люди стають джерелом небезпеки. Для того, щоб стало можливим вплинути на цей процес, треба усвідомити, як і чому відбувається домашнє насильство, яким чином воно впливає на причетних до цього осіб і як можна оволодіти корекційними методиками впливу на агресивну поведінку людей.

Хоча від фізичного насильства переважно страждають жінки, ця проблема не може розглядатися як суто жіноча. Проблема домашнього насильства повинна вирішуватися з огляду на її багатовимірність, базуючись на реальній ситуації в країні. Громадськість і держава зобов'язані протидіяти домашньому насильству, вживаючи заходів для зміни поведінки кривдників, що його вчиняють. Це дуже важливо, адже навіть у випадку розлучення з одними партнерами, кривдники продовжують жорстоке поводження в інших стосунках, з дітьми, близькими та соціальним оточенням. Крім того, від домашнього насильства страждають і самі кривдники через брак любові та підтримки від своїх близьких та оточуючих.

Стереотип виховання дітей батьками методом фізичного покарання закладений у свідомості й застосовується з покоління в покоління як найбільш ефективний і дієвий. На жаль, лише на початку ХХ століття система виховання поступово почала набувати сучасного вигляду. Попри це, у деяких сучасних сім'ях досі використовується психологічне й фізичне насильство як способи виховання дитини.

Шкідливість фізичного покарання полягає передусім у тому, що воно збуджує нервову систему дитини, а саме стресову її частину. Психіка, яка у дитинстві ще незріла, переживає негативний вплив, що перебільшує можливості сприйняття. При цьому дитина може втрачати чутливість до інших засобів виховання. Потрапляючи у приймаюче та любляче середовище, дитина може закриватися від нього й не довіряти людям. Натомість насильницькі «педагогічні методи» закріплюються у свідомості, а згодом учорашні діти використовуватимуть їх як найбільш впливові й ефективні для виховання власних дітей. Діти, які зазнавали фізичного насильства та приниження від близьких людей, обов'язком яких є захист їх прав, можуть надалі мати проблеми з довірою та безпечною прив'язаністю, що часто спричиняє появу психологічного дискомфорту й розладів у родинних стосунках, низьку самооцінку та складнощі соціального функціонування. Через домашнє насильство чимало дітей залишають сім'ї, вдаються до самогубства або до насильства як способу взаємодії з іншими людьми.

Наслідком фізичного насильства над дитиною може бути агресивна поведінка, депресії, свідоме блокування спогадів про пережите насильство. Тривале фізичне

насильство призводить до затримки розвитку дитини, що негативно позначається на успішності її навчання. Діти, до яких батьки застосовують фізичні покарання, з одного боку, є постраждалими, а з іншого – нерідко самі стають кривдниками. Незалежно від того, хто чинить домашнє насильство над дитиною, одним із руйнівних наслідків цих дій є формування у скривдженого жорстокості та прагнення помститися. Здебільшого набутий досвід, навіть у край негативно, позначається на наступному поколінні. Діти – постраждалі від домашнього насильства – часто втрачають здатність протидіяти насильству, повагу до власного тіла, що спричиняє формування в них віктимної поведінки за умов загрози сексуальної експлуатації, використання їх у порнографічному бізнесі, проституції, торгівлі людьми тощо.

Україна є однією з небагатьох держав світу, в якій реалізуються програми, спрямовані на корекцію насильницької моделі поведінки для осіб, які вчиняють домашнє насильство (далі – Програми). Робота з кривдниками становить невід’ємну частину діяльності уповноважених органів з протидії домашньому насильству, оскільки допомагає таким особам осмислити власну насильницьку поведінку, усвідомити її витоки та прояви та змінити патерни своєї поведінки. Довготривала корекція поведінки особи, яка вчинила насильство, не лише допомагатиме налагодити гармонійне життя в межах сім’ї, родини, а й поліпшуватиме майбутнє дітей, які перестануть бути свідками домашнього насильства.

Метою цього видання є підвищення ефективності роботи фахівців, до компетенції яких належить організація та безпосередня реалізація Програм для кривдників та осіб, які схильні до вчинення домашнього насильства у будь-якій формі, надання таким фахівцям знань та вироблення в них навичок, що дозволятимуть проводити практичну індивідуальну та групову роботу з кривдниками. Також посібник може стати у нагоді всім, хто цікавиться проблемами запобігання та протидії домашньому насильству.

Видання становить собою зведення теоретичної та практичної бази з основ корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство, і включає кращі прикладні практики та інструменти (групові та індивідуальні) для кожного етапу такої роботи. В ньому вміщено огляд правових засад і наявних соціальних ресурсів, Типову програму для кривдників, методичні розробки для проведення

консультацій та групової роботи (див. Збірник практичних матеріалів для роботи з кривдниками, далі – Збірник).

Так, посібник містить:

- визначення понять, що стосуються домашнього насильства, нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству та взаємодії суб'єктів;
- структуру, основні принципи та етапи роботи з кривдниками з метою корекції їхньої поведінки, формування відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, а також уміння вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом;
- кращі практики й особливі інструменти для роботи, групові та індивідуальні вправи / завдання для кожного етапу Програми, поради та рекомендації фахівцям, які їх реалізують;
- норми законодавчих і підзаконних актів стосовно домашнього насильства та додаткові матеріали, що стануть у пригоді фахівцям, до компетенції яких належить здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству.

РОЗДІЛ 1

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО:

ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ

1.1. СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Варто визнати, що проблемним наразі залишається питання ведення повної та реальної статистики про масштаби та частоту випадків домашнього насильства в Україні. Порівняємо дані Звіту про результати роботи органів Національної поліції України із запобігання та протидії домашньому насильству за 2018, 2019 роки.

ПОКАЗНИКИ	2018 рік	2019 рік
Зареєстровано заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, з них:	115 473	141 814
• від дорослих	114 055	139 933
• в тому числі жінок	89 498	113 403
• від дітей до 18 років	1 418	1 881
• в тому числі дівчат	562	1153
Складено протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення	75 280	107 221
Виявлено осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення	55 433	74 975
• в тому числі вчинили повторно	13 063	12 032
• розпочато досудове розслідування	2 628	2 776
На профілактичному обліку поліції на кінець року перебувало	67 941	68 690
Видано судом обмежувальних приписів	25	120
Винесено працівниками поліції термінових заборонних приписів	0*	15 878

* термінові заборонні приписи працівники поліції почали виносити після затвердження наказом Міністерства соціальної політики України та МВС України від 13 березня 2019 року № 369/180 Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства.

Як бачимо, за даними поліції, кількість звернень значно зросла, а переважна більшість заяв надходили від жінок та дітей, що говорить про вразливість саме цих категорій. Таке зростання кількості звернень може відбуватися через реалізацію норм законодавства, привернення уваги до проблеми домашнього насильства у суспільстві, формування набору послуг для постраждалих, ідентифікацію випадків при надходженні дзвінків на номер 102. Проте це навряд чи свідчить про дійсне зростання рівня домашнього насильства в країні, оскільки офіційні дані – це лише верхівка айсбергу: за оцінками експертів, ця цифра становить приблизно 10% від реальної кількості випадків домашнього насильства. Велика частина фактів залишаються невідомими, що свідчить про те, що домашнє насильство характеризується високим ступенем латентності.

Дані, наведені вище стосовно осіб, яким винесено терміновий заборонний та обмежувальний припис, показують потенційну кількість осіб, які можуть стати учасниками Типових програм для кривдників, направлених для їх проходження судами, а також тими, хто звернувся для проходження Програми самостійно.

Розглянемо також інформацію Міністерства соціальної політики, яке узагальнює дані всіх суб'єктів взаємодії, в тому числі Національної поліції, щодо здійснення заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству в регіонах України у 2018, 2019 та I кварталі 2020 року.

ПОКАЗНИКИ	2018 рік	2019 рік	I кв. 2020
Кількість звернень щодо домашнього насильства, які надійшли протягом звітного періоду. З них:	11 687	13 514	46 997
• від дітей	1 005	1 055	420
• від жінок	91 087	11 4811	40 200
• від чоловіків	14 457	14 648	6 377
• від осіб з інвалідністю	дані не-виокремлювалися	242	103
Кількість осіб, занесених до Банку даних сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. З них:	8 562	11 328	3 494
• кількість сімей, охоплених соціальним супроводом	1 839	1 740	1 825

ПОКАЗНИКИ	2018 рік	2019 рік	I кв.2020
• кількість осіб, охоплених соціальними послугами з приводу насильства	17 178	24 035	7 227
• кількість дітей, що перебувають на обліку з приводу насильства чи жорстокого поводження з ними	1 752	2 201	2 353
Кількість осіб, направлених на проходження Програм для кривдників. З них:	830	369	134
• жінок	82	44	12
• чоловіків	702	319	122
Кількість осіб, які пройшли Програми для кривдників	588	312	1 291

З наведеної вище інформації стає зрозуміло, що існує різниця між даними Міністерства соціальної політики та Національної поліції. Хоча відповідно до Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» всі суб'єкти надають дані уповноваженим особам, які, у свою чергу, передають їх відповідно по вертикалі. Узагальнена інформація акумулюється в Міністерстві соціальної політики.

Важливо зазначити, що відзначається стійка тенденція щодо першочергового звернення у випадку домашнього насильства до поліції, що свідчить про довіру до правоохоронних органів та отримання ними можливості виносити термінові заборонні приписи прямо на місці у випадку домашнього насильства.

Тривожить статистика щодо охоплення постраждалих осіб соціальними послугами. Зросла кількість осіб, що вчинили домашнє насильство та пройшли Програми для кривдників.

Ситуація з розрізненими даними щодо домашнього насильства обумовлена рядом чинників:

- реорганізація (протягом 2011–2013 років) департаментів / управлінь сім'ї та молоді на місцях, що забезпечували реалізацію державної політики стосовно запобігання домашньому насильству, та віднесення цього питан-

ня до компетенції установ соціального захисту населення (які виконують функції соціального забезпечення вразливих категорій населення) – по суті, наділення їх невластивими їм функціями, що зумовило втрату підготовлених спеціалістів та напрацьованих ними механізмів взаємодії (як з державними установами, так і з неурядовими організаціями, які здійснюють роботу за цим напрямом);

- низький рівень взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, насамперед на рівні районів та ОТГ;
- невідкладне ефективне реагування на факти домашнього насильства та спричинені ним проблеми;
- поліпшення механізмів взаємодії між суб'єктами, до компетенції яких належить здійснення заходів із протидії домашньому насильству та нагляд за дотриманням вимог законодавства у цій сфері;
- наявність спеціалістів для здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству та забезпечення їх фінансування.

Ще одним чинником, який може вплинути на рівень домашнього насильства, є ситуація у східних регіонах країни, так само як і з внутрішнім переміщенням багатьох осіб.

Військовослужбовець/ветеран АТО/ООС під час воєнних дій відчуває фізичний, емоційний і соціальний стрес, що може призводити до психічних травм, а в подальшому – до появи специфічних реакцій, які порушують повсякденну діяльність і процеси адаптації. Це може, у свою чергу, мати наслідком випадки домашнього насильства або призводити до його посилення (якщо таке мало місце в сім'ї до війни).

Отже, проблема домашнього насильства в Україні є надзвичайно складною та потребує комплексного вирішення. **Напрямами роботи, реалізація яких дозволить вирішити питання боротьби з домашнім насильством, є:**

- підвищення рівня обізнаності населення про проблему домашнього насильства і його наслідки та формування в суспільстві нетерпимого ставлення до нього;

- невідкладне ефективне реагування на факти домашнього насильства та спричинені ним проблеми;
- поліпшення механізмів взаємодії між суб'єктами, до компетенції яких належить здійснення заходів із протидії домашньому насильству та нагляд за додержанням вимог законодавства у цій сфері;
- наявність спеціалістів для здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству та забезпечення їх фінансування.

На сьогодні Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає поняття «протидія домашньому насильству» як систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалий особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки. В цьому аспекті важливою є підготовка спеціалістів, які проводитимуть роботу з кривдниками, в тому числі реалізовуватимуть Типову програму для кривдників.

1.2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років Україна пододала значний шлях у створенні системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. У справі оновлення вітчизняного законодавства в частині протидії домашньому насильству наша країна орієнтується на положення ключового документу, яким є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), підписана у 2011 році. Її особливістю є те, що в ній містяться не тільки норми декларативного характеру, а й конкретні зобов'язання для країн-учасниць, що передбачають заходи з удосконалення законодавства та правозастосовної практики із запобігання та протидії домашньому насильству, захисту постраждалих осіб і забезпечення відповідальності кривдників.

Підписання Конвенції стимулювало роботу з її імплементації в національне законодавство. Проте станом на липень 2020 року її ще не ратифіковано. Завдяки наполегливій та ефективній співпраці державних органів, міжнародних інституцій, організацій громадянського суспільства було прийнято важливі нормативні акти, які фактично створили фундамент для побудування чіткої системи запобігання та протидії домашньому насильству.

Прийнято закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», «Про соціальні послуги». Внесені зміни до законів України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про безоплатну правову допомогу», «Про судовий збір», «Про Національну поліцію». Схвалено Концепцію державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року.

Для роз'яснення застосування норм законодавства в практичній площині Кабінетом Міністрів України був затверджений Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Ним визначається механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом:

- запобігання насильству;
- ефективного реагування на факти насильства;
- надання допомоги та захисту постраждалим особам;
- забезпечення відшкодування заподіяної шкоди;
- належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Докладніше про взаємодію суб'єктів див. у підрозділі 1.3.

Постановами Кабінету Міністрів України були затверджені типові положення про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб:

- про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;
- про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;
- про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;
- про спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі.

Також наказом Міністерства соціальної політики України було затверджене Положення про Державну установу «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей».

З метою захисту життєво важливих інтересів постраждалих осіб, у тому числі дітей, запобігання повторним випадкам насильства, забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії насильству, обліку випадків насильства, узагальнення та аналізу інформації про насильство, надання комплексної та своєчасної допомоги постраждалим особам, координації діяльності суб'єктів шляхом оптимізації інформаційної взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству, постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Порядок формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Також було прийнято ряд підзаконних актів для суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Зокрема, наказом Міністерства охорони здоров'я було затверджено Порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги. Порядком роз'яснено дії фахівців медичної галузі всіх форм власності та затверджено форми документування, що

розглядатимуться як докази факту вчинення насильства.

Міністерством освіти та науки розроблено ряд методичних рекомендацій для учасників освітнього процесу щодо запобігання та протидії насильству, виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами. Наказом МОН було затверджено Положення про психологічну службу у системі освіти України, працівники якої надають послуги постраждалим від домашнього насильства дітям та дітям-кривдникам та працюють з усіма учасниками освітнього процесу (здобувачами освіти, надавачами освіти, батьками або особами, що їх замінюють).

З метою реагування на випадки домашнього насильства, протидії та притягнення до відповідальності кривдників Міністерством внутрішніх справ розроблено та затверджено ряд документів:

- Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника. Документ визначає процедуру винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника та передбачає форму бланку для нього.
- Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України. Відповідна процедура проводиться з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку зі вчиненням домашнього насильства.

Спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Міністерства соціальної політики затверджено Порядок проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, що визначає процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого

насильства та попередження його повторного вчинення. Оцінку ризиків вчинення домашнього насильства проводить поліція при виїзді на місце події та фіксує у спеціальній формі, що додається до Порядку.

Наказом Міністерства соціальної політики затверджено Типову програму для кривдників, якою передбачено комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Зі змістом вищевикладених документів ви можете ознайомитись в додатках та за посиланнями:

➤ ВАЖЛИВО!

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ:

- 1.** Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
- 2.** Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
- 3.** Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text>
- 4.** Закон України «Про соціальні послуги» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- 5.** Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>
- 6.** Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють

заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF>

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF>

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 824 «Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF>

10. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 грудня 2018 року № 1852 «Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 року № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text>

12. Наказ МОЗ України від 1 лютого 2019 року № 278 «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги» // <https://ips.ligazakon.net/document/view/re33233>

13. Лист МОН від 18 травня 2018 року №1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» // <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasyilstvu/>
14. Наказ МОН від 2 жовтня 2018 року № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами» // <https://imzo.gov.ua/2018/10/03/nakaz-mon-vid-02-10-2018-1047-pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsiy-shchodo-vyavlennia-reahuvannia-na-vypadky-domashn-oho-nasyilstva-i-vzaiemodii-pedahohichnykh-pratsivnykiv-iz-inshymy-orhana/>
15. Наказ МОН від 22 травня 2018 року № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» // <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>
16. Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2018 року № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18>
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 року № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF>
18. Наказ Міністерства соціальної політики України, МВС України від 13 березня 2019 року № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33304.html
19. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 1 серпня 2018 року № 654 «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18>
20. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25 лютого 2019 року № 124 «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19#Text>

При здійсненні роботи з кривдником важливо бути обізнаним та дотримуватися норм чинного законодавства.

Основним нормативно-правовим актом в Україні, що регламентує запобігання та протидію домашньому насильству, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (див. додаток 1). Розглянемо його положення в контексті роботи з кривдниками.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Закон визначає загальне поняття домашнього насильства та окремих його видів: фізичного, сексуального, психологічного, економічного, а також інші категорії, пов'язані з цим явищем. У інших законодавчих актах терміни вживаються у значеннях, наведених у статті 1 цього Закону.

- **Домашнє насильство** – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.
- **Економічне насильство** – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

- **Психологічне насильство** – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.
- **Сексуальне насильство** – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.
- **Фізичне насильство** – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Важливо зазначити, що часто кривдники не визнають дії, що вони їх учиняють, як прояви домашнього насильства. Тому при роботі з ними варто акцентувати на вищевикладених визначеннях.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» регулює правовідносини, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству. Коло осіб, на яких поширюються норми Закону, розширено. Відповідно до статті 3 Закону дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, незалежно від факту спільного проживання, поширюється на таких осіб:

- подружжя;
- колишнє подружжя;

- наречені;
- мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- особи, які мають спільну дитину (дітей);
- батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- дід (баба) та онук (онука);
- прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- рідні брати і сестри;
- інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Так само норми Закону поширюються і на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Визначення, що стосуються постраждалих осіб та кривдників:

- особа, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала особа), – особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі;
- дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина), – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- дитина-кривдник – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі;
- кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Крім визначення кривдника та постраждалої особи, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у статті 6 визначені суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що розподіляються на:

➤ **Спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:**

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству – наразі Міністерство соціальної політики;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

➤ **Інші органи та установи, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:**

- служби у справах дітей;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди;
- прокуратура;
- уповноважені органи з питань пробації.

➤ **Загальні служби підтримки постраждалих осіб** – заклади, які, зокрема, надають допомогу постраждалим особам та кривдникам, що звернулись самостійно:

- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);

- центри соціально-психологічної допомоги;
  - територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
  - інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам.
- До *спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб* належать приtulки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі (служба первинного соціально-психологічного консультування постраждалих осіб (на базі закладу / установи, що надає соціальні послуги), денний центр соціально-психологічної допомоги, у тому числі із кімнатою для короткотермінового перебування осіб, постраждалих від насильства (кризовий центр) тощо.

Важливою нормою є те, що у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема у виявленні фактів домашнього насильства, наданні допомоги та захисту постраждалим особам, а також у роботі з кривдниками, можуть брати участь підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми.

➤ **ВАЖЛИВО!**

Частиною 3 статті 19 Закону визначено, що громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі

навчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Тобто домашнє насильство є справою не лише кривдника та постраждалої особи, а всього суспільства.

Норми Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», з урахуванням основних засад запобігання та протидії домашньому насильству, насамперед орієнтовані на надання дієвої допомоги та захисту постраждалим особам. Важливою у цьому аспекті є організація роботи з кривдниками.

У статті 24 визначені спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству:

- **терміновий заборонний припис стосовно кривдника** – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що застосовується уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства. Виноситься працівниками поліції на основі здійснення оцінки ризиків у місці вчинення домашнього насильства терміном до 10 діб;
- **обмежувальний припис стосовно кривдника** – встановлений у судовому порядку захід тимчасового (на строк від одного до шести місяців) обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Може ініціюватися перед судом працівниками поліції, постраждалою особою, законними представниками постраждалих осіб;
- **взяття на профілактичний облік кривдника** – здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладе-

них на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства та проведення з ним профілактичної роботи. Уповноважений підрозділ поліції бере на профілактичний облік кривдника протягом доби з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу;

- **направлення кривдника на проходження Програми для кривдників** – комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Важливо зазначити, що відповідно до статті 28 Закону кривдника може бути направлено судом на проходження Програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством, а також кривдник повинен мати можливість відвідувати Програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі.

➤ **ВАЖЛИВО!**

Проходження кривдником Програми для кривдників за власним бажанням є одним з аспектів усвідомлення насильства як проблеми та сприятиме досягненню позитивних змін у поведінці.

У разі якщо кривдник не з'являється для проходження Програми для кривдників або ухиляється від проходження Програми без поважних причин, працівники підрозділу органів Національної поліції України вживають заходів до притягнення кривдника до відповідальності за не проходження Програми для кривдників.

Кривдник, який умисно ухиляється від проходження Програми для кривдників, нестиме кримінальну відповідальність за статтею 390-1 Кримінального кодексу України (КК): умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою,

щодо якої такі заходи застосовані судом, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років.

➤ ВАЖЛИВО!

Не проходження Програми для кривдників не звільняє кривдника від обов'язку пройти таку Програму. В цьому аспекті важливою є роль працівників поліції ще у момент виявлення випадку вчинення домашнього насильства щодо проведення роз'яснювальної роботи. Також важливо проводити інформаційні кампанії щодо можливості проходження Програми для кривдників.

У контексті роботи з кривдниками Міністерство соціальної політики, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують координацію підготовки фахівців, що впроваджують Програми для кривдників, надання методичної та практичної допомоги. Структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (в тому числі організація впровадження Програм для кривдників), є структурні підрозділи з питань сім'ї.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (в тому числі організація впровадження Програм для кривдників), є виконавчі органи з питань сім'ї.

У контексті роботи з кривдниками до повноважень місцевих органів влади належить, зокрема:

- участь у підготовці фахівців, які реалізують Програми для кривдників;
- організація та забезпечення проходження кривдниками таких Програм;
- представництво прав та інтересів дитини у суді при розгляді питань, пов'язаних із здійсненням нею актів домашнього насильства, зокрема про видачу обмежувального припису;
- надання згоди на отримання соціальних послуг дитиною-кривдником, якщо батьки, інші законні представники дитини ухиляються від захисту прав та

інтересів такої дитини;

- влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя у разі неможливості проживання дитини зі своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку з вчиненням домашнього насильства за участі дитини;
- вжиття заходів для надання недієздатній особі, яка є кривдником, психіатричної допомоги у примусовому порядку, у разі якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу життю та здоров'ю членів сім'ї або опікуна.

Міністерством соціальної політики розроблено та затверджено Типову програму для кривдників. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади безпосередньо відповідають за організацію та впровадження Програм для кривдників. Докладніше про запровадження Програм для кривдників див. у підрозділах 1.4, 1.5.

При здійсненні заходів із запобігання та протидії домашньому насильству важливо розуміти повноваження суб'єктів (див. додатки 1, 2).

У контексті роботи з кривдниками, серед яких є й діти, акцентуємо на повноваженнях служб у справах дітей, що, зокрема, передбачають:

- розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів дитини-кривдника;
- приймання та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство за участю дітей;
- інформування дитини-кривдника, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;
- влаштування дитини-кривдника до установи для дітей – у разі неможливості проживання її зі своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку зі вчиненням домашнього насильства за участі дитини;
- проведення профілактичної роботи з батьками, іншими законними представниками дитини із запобігання домашньому насильству за участю дітей;
- порушення питання про притягнення до відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час роботи з дитиною-кривдником.

Ведення обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (у тому числі з підстав вчинення домашнього насильства над дитиною, жорстокого поводження з нею або загрози його вчинення), та забезпечення соціального захисту таких дітей передбачено Порядком ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженим наказом Мінсоцполітики України від 20 січня 2014 року № 27.

Оскільки індивідуальний план соціального захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, має містити усі завдання і заходи стосовно дитини та здійснення соціальної роботи з нею та її сім'єю, доцільно відображати в ньому і проходження Програми для кривдників батьками або тим, хто вчинив домашнє насильство щодо дитини.

Результати проходження Програми для кривдників важливо також врахувати при розгляді питання щодо:

- повернення в сім'ю дитини, яку було відібрано від батьків без позбавлення їх батьківських прав (якщо батьки були кривдниками);
- позбавлення батьківських прав батьків або того з них, який вчинив домашнє насильство щодо дитини;
- поновлення батьків у їх батьківських правах (якщо причиною позбавлення було ухилення від виконання батьківських обов'язків).

При проведенні роботи з кривдниками фахівці, що впроваджують Програми для кривдників, та уповноважені особи постійно співпрацюють з працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції. **До повноважень останніх, згідно зі статтею 10 Закону, зокрема, належать:**

- виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- постановка на профілактичний облік;
- інформування кривдника чи особи, схильної до вчинення домашнього насильства, про можливість проходження Програми для кривдників, здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії.

Важливо, щоб працівники поліції сприяли перенаправленню кривдника за його зго-

дою для проходження Програми для кривдників в конкретній зоні обслуговування.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СТАТТЯ 29 ЗАКОНУ)

Кривдник, який порушив вимоги спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, несе відповідальність відповідно до закону.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) було доповнено статтею 39-1 про направлення на проходження Програм для кривдників. Також статтю 173-2 КУпАП було викладено в новій редакції: вчинення домашнього насильства, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення кривдником свого тимчасового перебування тягнуть накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. Повторні дії, що кваліфікуються як домашнє насильство, тягнуть накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Відповідно до наслідків, які настали для постраждалої особи, дії домашнього насильства будуть кваліфікуватися за КУпАП або тією чи іншою статтею КК. Наприклад, якщо має місце нецензурна лайка, погрози, крики, ляпаси, позбавлення житла (перелік не вичерпний), такі дії кривдника кваліфікуються за статтею 173-2 КУпАП, складається адміністративний протокол, який направляється до суду. Такий протокол складають дільничний офіцер поліції, інспектор ювенальної превенції, який підключається у випадку, якщо дитина постраждала від домашнього насильства або його вчинила (адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства настає з 16 років), та патрульний поліцейський, який швидко може приїхати на виклик та протидіяти домашньому насильству.

Звісно, якщо були завдані тілесні ушкодження, побої, відбувалося мордування, зґвалтування тощо, то кваліфікація проводитиметься за відповідною статтею КК; мають бути внесені відомості до ЄДРДР, а далі відбуватиметься розслідування спра-

ви. У такому випадку під час винесення вироку суд має враховувати зміни до статей 66, 67 КК, оскільки вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього з подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, є обтяжуючою обставиною, а вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведженням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого є пом'якшуючою обставиною.

Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства стосовно теперішнього або колишнього подружжя, карається громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, або арештом до 6 місяців, або обмеженням волі до 5 років, або позбавленням волі до 2 років (стаття 126-1 КК).

Законом встановлено обмеження можливості кривдника наблизитися до постраждалої особи. Якщо насильницькі дії відбувалися стосовно дитини або в її присутності, злочинець позбавляється права спілкуватися і бачитися з дитиною. На винесення вироку впливатимуть факти переслідування постраждалих осіб – як фізичні, так і за допомогою телефонних дзвінків, смс, листів тощо.

Примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк (стаття 151-2 КК).

Щодо осіб, які вчинили домашнє насильство, суд може заборонити їм перебувати в місці спільного проживання з потерпілою особою або заборонити наблизитися на певну відстань до місця проживання потерпілої особи, а також заборонити телефонні розмови і контактувати через третіх осіб.

Стаття, розділ нормативно- правового акту	ЗМІСТ
Кодекс України про адміністративні правопорушення	
Стаття 39-1	<p>Направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі.</p> <p>У разі вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чи Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»</p>
Кримінальний кодекс України	
Стаття 390-1	<p>Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників.</p> <p>Умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 цього Кодексу, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом, – караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років.</p>
Закон України «Про соціальні послуги»	
Стаття 21	<p>Прийняття рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг.</p> <p>5. Рішення про обов'язкове надання соціальних послуг (проходження індивідуальних корекційних програм) приймається стосовно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) батьків, які не виконують батьківських обов'язків; 2) осіб, які вчинили насильство за ознакою статі, домашнє насильство чи жорстоке поводження з дітьми; 3) осіб, до яких застосовуються заходи пробації відповідно до закону; 4) осіб, яких судом направлено на проходження програми для кривдників; 5) в інших випадках, передбачених законом.

ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗБИТКІВ І МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНИХ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

(СТАТТЯ 30 ЗАКОНУ)

Особі, яка має право на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства, моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром. Порядок відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих унаслідок домашнього насильства, визначається Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

(СТАТТЯ 31 ЗАКОНУ)

Посадові та службові особи, визнані винними у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, несуть відповідальність відповідно до закону. Постраждала особа та кривдник мають право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у порядку, встановленому законодавством.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» внесені зміни до низки законодавчих актів України, в яких насамперед приведено у відповідність використання термінології, вдосконалено процедуру притягнення кривдника до відповідальності за невиконання спеціальних заходів, розгляду справи щодо винесення обмежувального припису у випадку домашнього насильства в суді, а також доповнений перелік осіб, що можуть отримувати безоплатну правову допомогу, тощо.

ВНЕСЕНО ЗМІНИ ДО ТАКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення;
2. Цивільний процесуальний кодекс України;
3. Закон України «Про охорону дитинства»;

4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;
5. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;
6. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»;
7. Закон України «Про судовий збір»;
8. Закон України «Про Національну поліцію».

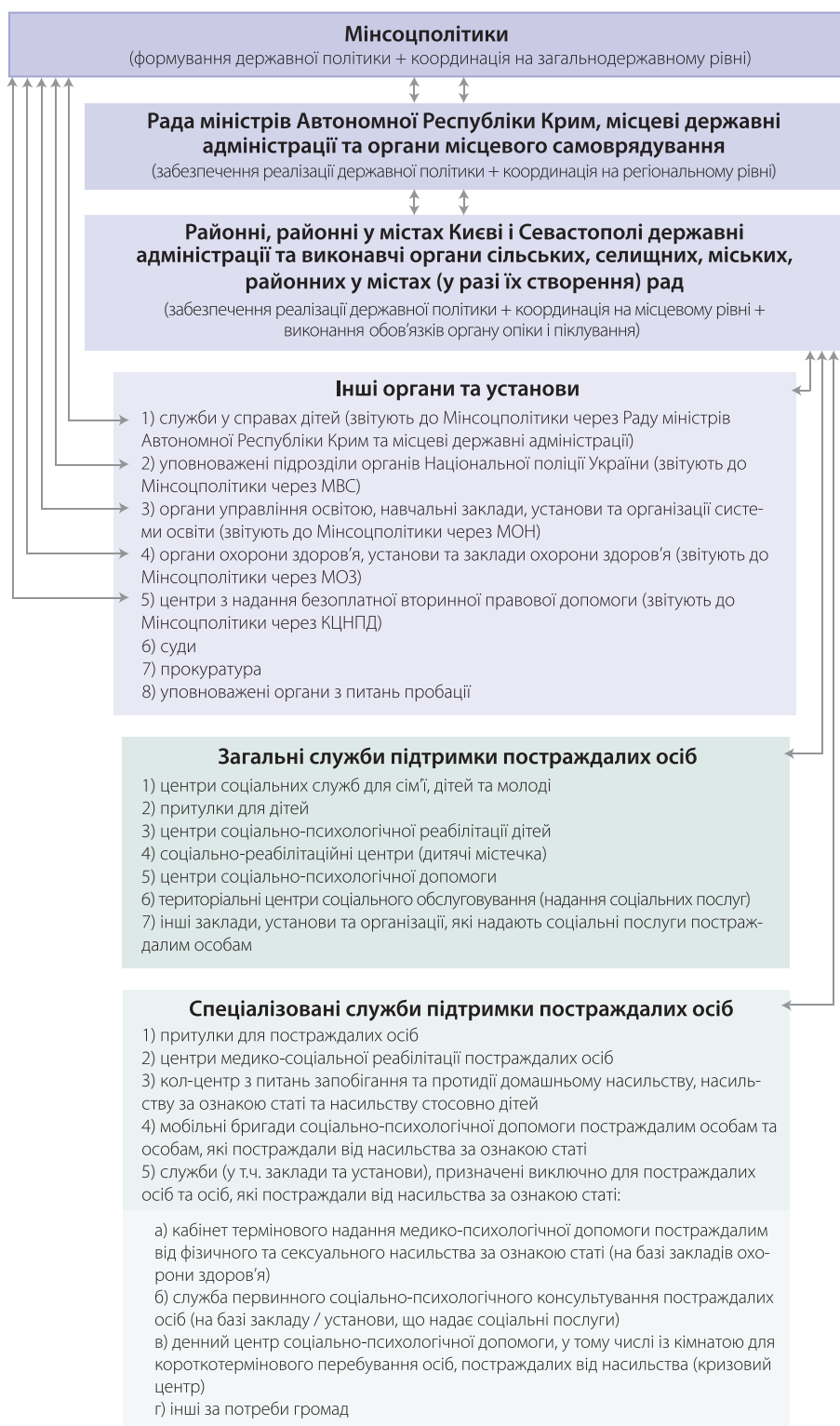
Важливим аспектом у реалізації заходів із запобігання та протидії домашньому насильству є забезпечення скоординованої взаємодії відповідних суб'єктів.

1.3. ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 затверджено Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (див. додаток 2). Порядком визначається механізм взаємодії суб'єктів задля ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Дія Порядку поширюється на суб'єктів, визначених статтею 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та статтею 7-1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (крім громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах).

Нижче у схематичному вигляді наводимо суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

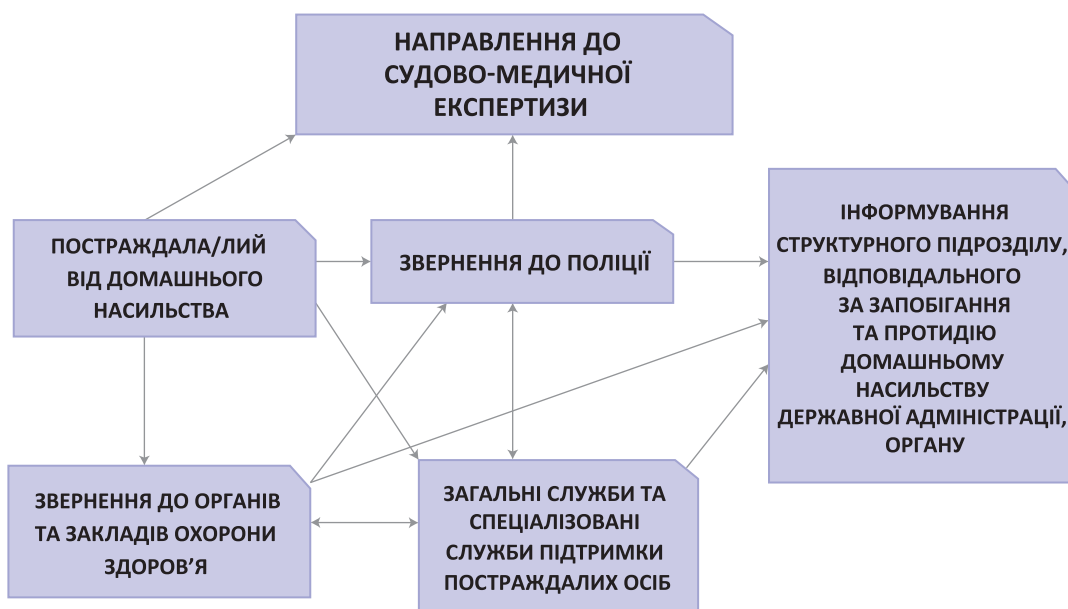

*за матеріалами UNFPA

Фахівцям, що впроваджують Типову програму для кривдників, важливо знати та розуміти алгоритм взаємодії суб'єктів та їх повноваження у роботі з випадками домашнього насильства (див. схему 1 та додаток 2).

Схема 1

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПРИ ЗВЕРТАННІ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ ЗА ДОПОМОГОЮ

Розглянемо взаємодію суб'єктів у роботі з кривдником відповідно до Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, та інших нормативно-правових актів.

КООРДИНАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ У РОБОТІ З КРИВДНИКАМИ

Взаємодія суб'єктів координується:	на державно-му рівні	Міністерством соціальної політики	<p>Міністерство соціальної політики як координатор взаємодії на загальнодержавному рівні забезпечує, зокрема, розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника (наказ Мінсоцполітики від 1 жовтня 2018 року № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників» докладно розглядається в підрозділі 1.4)</p>
	на регіональному рівні	Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями	<p>Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій призначає заступника голови, відповідального за координацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, який є координатором з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі та в межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (далі – координатор)</p> <p>Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації здійснюють, зокрема: підготовку фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії насильству, у тому числі</p>

			фахівців, які реалізують Програми для кривдників; підготовку методичних рекомендацій щодо організації і забезпечення діяльності та підвищення кваліфікації фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії насильству
	на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці	<p>Районними, районними у містах Києві і Севастополі держадміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад</p> <p>Структурними підрозділами районних, районних у містах Києві і Севастополі держадміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, є структурні підрозділи з питань сім'ї</p>	<p>Голова районної, районної у містах Києві і Севастополі держадміністрації призначає заступника голови – координатора, який у межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі</p> <p>Районні, районні у містах Києві і Севастополі держадміністрації з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають уповноважених осіб (структурний підрозділ), які (який) проводять (проводить) роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками</p>
	На рівні об'єднаної територіальної громади	Виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, зокрема об'єднаних територіальних громад, до повнова-	Міський голова, голова виконавчого органу ради об'єднаної територіальної громади, міської (у місті обласного значення), районної у місті (у разі її утворення) ради визначає заступника голови (за наявності), який є координатором, що в межах своїх

жень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Ними є виконавчі органи з питань сім'ї

повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, **а також роботу з кривдниками**

Виконавчі органи рад об'єднаних територіальних громад, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають відповідальних працівників виконавчого комітету (структурний підрозділ), які (який) проводять (проводить) роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, **а також роботу з кривдниками**

Виконавчі органи сільських, селищних рад з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають відповідальних працівників виконавчого комітету, які проводять роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками

У селах, селищах староста (у разі його обрання) забезпечує виявлення фактів насильства та повідомляє про них не пізніше однієї доби уповноваженим особам

➤ **ВАЖЛИВО!**

Координатор є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Староста/сільський, селищний голова є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території села, селища.

Для забезпечення міжвідомчої співпраці щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на місцевому рівні, узгодженості заходів у цій сфері, підвищення їх ефективності, координації проведення інформаційно-просвітницьких заходів, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування районними, районними у містах Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами рад об'єднаних територіальних громад, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад утворюються дорадчі органи – місцеві координаційні ради. До їх складу входять уповноважені представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних та іноземних неурядових організацій (за згодою). Ініціювати засідання координаційної ради та вносити питання на розгляд можуть як координатори, уповноважені особи, так і вищезазначені суб'єкти взаємодії та постраждалі особи/їх законні представники. Як засвідчує практика, під час засідань координаційних рад розглядаються питання, що стосуються заяв постраждалих осіб, проектів Програм забезпечення реалізації Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та планів заходів до них, результати виконання схвалених планів заходів, забезпечення впровадження Програм для кривдників та інші питання.

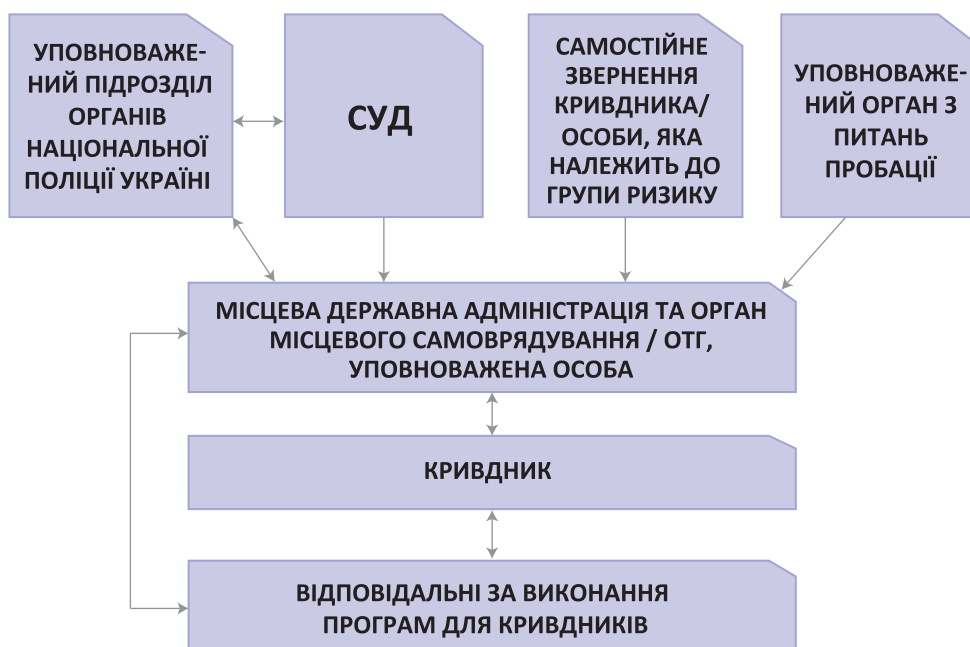
ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Одним із завдань у сфері протидії домашньому насильству є належне розслідування фактів насильства, своєчасне та ефективне вжиття щодо кривдника спеціальних

заходів у сфері протидії насильству та контроль за їх виконанням, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки.

Відповідно до статті 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єктами, відповідальними за виконання Програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, які зобов'язані організувати та забезпечити проходження кривдниками таких Програм, в тому числі з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей-кривдників (див. схему 2).

Схема 2. Взаємодія суб'єктів при забезпеченні виконання Програм для кривдників

З цієї метою уповноважені особи:

- вивчають та аналізують статистичні дані за попередні періоди, звертають увагу, зокрема, на кількість осіб, що вчинили домашнє насильство та притягнуті до відповідальності;
- визначають потреби у ресурсах, зокрема організацій різної форми власності та осіб, щоможуть впроваджувати Програми, стосовно наявності приміщення, матеріально-технічного забезпечення, можливості фінансування витрат на

оплату праці фахівців, комунальних послуг та витратних матеріалів (див. підрозділ 1.5);

- визначають наявні ресурси громади, які можуть бути залучені для впровадження Програм для кривдників;
- розробляють місцеві механізми забезпечення впровадження Програм для кривдників, які розглядаються та обговорюються на засіданнях дорадчого органу – координаційної ради;
- ініціюють затвердження місцевих механізмів забезпечення впровадження Програм для кривдників керівниками місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування та доведення таких механізмів до суб'єктів взаємодії та безпосередніх виконавців;
- інформують суб'єктів взаємодії, в тому числі суддів та працівників уповноважених підрозділів поліції, щодо організації/суб'єкта, який уповноважено проводити Програми, місця та часу проведення, умов відвідування тощо.

Від того, наскільки розумітимуть та виконуватимуть свої обов'язки координатори та уповноважені особи структурних підрозділів РДА та виконавчих комітетів рад, залежатиме організація та безпосереднє впровадження Програм для кривдників.

Важливою є роль координатора та уповноваженої особи в залученні самого кривдника, якого може бути направлено судом на проходження Програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством. Уповноважена особа після надходження інформації про рішення суду про направлення кривдника на проходження Програми для кривдників організовує та забезпечує проходження ним такої Програми. Насамперед у суді кривдника інформують про необхідність прибути до уповноваженої особи для подальшого направлення до організації, що уповноважена проводити Програми для кривдників. Доцільно, щоб уповноважена особа провела співбесіду з кривдником, під час якої роз'яснила умови відвідування, відповідальність у разі неприбуття, або умисного ухилення від проходження Програми без поважних причин та подальші дії уповноваженої особи відповідно до чинного законодавства, зокрема те, що фахівці, які проводять Програму, в разі неявки кривдника письмово інформуватимуть уповноважену особу. Уповноважена особа зобов'язана у разі неприбуття кривдника для проходження Програми або ухилення від проходження

Програми без поважних причин протягом трьох робочих днів з дня виявлення такого факту письмово інформувати уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття заходів для притягнення кривдника до відповідальності. Важливо, щоб уповноважена особа інформувала кривдника про можливість отримувати соціальні послуги, що допоможуть у подоланні складних життєвих обставин або інших факторів, які підвищують ризик вчинення цієї особою насильницьких дій.

Також кривдник повинен мати можливість відвідувати Програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі. У такому випадку кривдник направляється працівниками органів Національної поліції України або надавачами соціальних послуг до уповноваженої особи, яка організовує та забезпечує проходження ним такої Програми.

► ВАЖЛИВО!

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» повноваження кваліфікувати дії особи, яка вчиняє домашнє насильство, як кривдника покладені на працівників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

У Програмі для кривдників може взяти участь особа, яка належить до групи ризику щодо вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. В такому випадку така особа звертається із заявою про надання соціальних послуг до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, який відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» визначає надавача та умови отримання соціальної послуги консультування та інших послуг.

У разі притягнення кривдника, зокрема дитини-кривдника, до кримінальної відповідальності судом на нього може бути покладено обов'язок пройти пробаційну Програму відповідно до пункту 4 частини 2 статті 76 КК.

У разі неявки кривдника для проходження Програми для кривдників або ухилення від проходження Програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання Програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції

України для вжиття заходів. **Притягнення кривдника до відповідальності за не-проходження Програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку Програму.** Докладніше про організацію та забезпечення проведення Програм для кривдників викладено у підрозділі 1.5.

Інші заінтересовані юридичні особи, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії насильству, – підприємства, установи та організації, незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми, можуть брати участь у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, зокрема участь у реалізації програм для постраждалих осіб та кривдників відповідно до Типових програм, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, затверджених Мінсоцполітики.

Залучення заінтересованих суб'єктів, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії домашньому насильству, до роботи з постраждалими особами та кривдниками відбувається на підставі угод про співпрацю, укладених із районними, районними у містах Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад.

Важливою є роль працівників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які:

- здійснюють вжиття заходів для припинення насильства та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків;
- контролюють виконання кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;
- протягом доби інформують уповноважених осіб, про отримання повідомлення від суду про видачу або продовження обмежувального припису кривднику, ухвалення рішення суду про направлення кривдника на проходження Програми для кривдників відповідно до статті 39-1 КпАП;

- у разі надходження від уповноважених осіб письмового повідомлення про неприбуття кривдника для проходження Програми для кривдників або ухилення від проходження Програми без поважних причин вживають заходів для належного реагування на такі факти та притягнення кривдника до відповідальності згідно із законодавством;
- анулюють дозволи на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також здійснюють вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;
- взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

► ВАЖЛИВО!

Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Слід також звернути увагу фахівців, що впроваджуватимуть Програми для кривдників, на те, що відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 25 лютого 2019 року № 124 «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» (див. додаток 5) працівники поліції, насамперед служби дільничних інспекторів, зобов'язані проводити профілактичну роботу з кривдниками, які перебувають на профілактичному обліку. Це передбачає контроль за поведінкою кривдника за місцем проживання/перебування та проведення з ним профілактичної роботи з метою недопущення вчинення повторного домашнього насильства, контролю за дотриманням вимог заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків шляхом щотижневого спілкування з кривдником, а у разі необхідності – з постраждалою особою за місцем проживання/перебування, навчання та/або місцем роботи, іншими місцями, які часто відвідують ці особи.

Організація взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з

нею профілактичної роботи в органах Національної поліції України здійснюється працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044. Зокрема, працівники підрозділів ювенальної превенції зобов'язані залучати дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах.

Працівники загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства, зокрема мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, інформують кривдника щодо можливості за власним бажанням пройти Програму для кривдників.

Дотримання суб'єктами взаємодії вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, інших нормативно-правових актів, що регламентують взаємодію суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, дозволить:

- вибудувати систему взаємодії у кожній громаді;
- забезпечити взаємне інформування про виявлені факти домашнього насильства, узгодження заходів реагування на них відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі;
- забезпечити розроблення та виконання відповідно до компетенції Програм для кривдників та Програм із запобігання та протидії домашньому насильству.

Виконання вищезазначеного сприятиме наданню дієвої допомоги постраждалим особам, а також дозволить забезпечити скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі впроваджують Програми для кривдників.

1.4. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Впровадження Програм для кривдників передбачено цілою низкою законодавчих актів, що їх було розглянуто у підрозділі 1.2.

На виконання норм законодавства Міністерством соціальної політики наказом від 1 жовтня 2018 року № 1434 було затверджено Типову програму для кривдників (див. додаток 3), якою передбачено комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Завдяки спільній роботі кривдника та спеціалістів, що забезпечують виконання завдань цієї Типової програми, кривдник зможе набути знань та навичок, що дозволять досягти мети – корекції агресивної поведінки кривдника, формування соціально прийнятних норм, гуманістичних цінностей і ненасильницької поведінки.

Завдання Типової програми:	Знання , які отримає кривдник:	Навички , які опанує кривдник:
<ul style="list-style-type: none"> ■ формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків для себе та членів сім'ї; ■ формування усвідомлення кривдником того, що домашнє насильство – це порушення прав людини, яке карається відповідно до чинного законодавства; ■ сприяння зміні насильницької 	<ul style="list-style-type: none"> ■ поняття «домашнє насильство» та «насильство за ознакою статі»; ■ можливі наслідки домашнього насильства та насильства за ознакою статі; ■ відповідальність за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі; ■ прояви поведінки, які належать до домашнього насильства та 	<ul style="list-style-type: none"> ■ визначати незадоволені власні потреби, які викликають агресію та прояви гніву, та шляхи задоволення потреб ненасильницькими засобами; ■ розпізнавати спускові механізми вияву агресії та усвідомлювати власні почуття й почуття інших людей у ситуації конфлікту; ■ контролювати прояви

- поведінки кривдника;
- формування у кривдника нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках;
  - сприяння засвоєнню кривдниками моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги і дотримання прав усіх членів родини;
  - сприяння оволодінню кривдниками навичок безконфліктного спілкування, ефективної комунікації.

- насильства за ознакою статі, агресії, жорстокого поводження;
- фактори впливу на розвиток агресивної поведінки;
  - причини виникнення конфліктів, методи аналізу конфліктних ситуацій, шляхи їх розв'язання та визначення власної ролі у їх вирішенні;
  - форми запобігання конфліктним ситуаціям;
  - вплив гендерних стереотипів щодо соціальних ролей жінки і чоловіка на стосунки в родині.

- гніву та агресії щодо інших людей;
- аналізувати власні дії в ситуації домашнього насильства, насильства за ознакою статі та визначати свої власні можливості на шляху до життя без насильства;
  - розуміти свої власні кордони та кордони інших людей (фізичні та психологічні межі, які визначають діапазон і силу власних дій, а також сприйнятливість до дій навколишнього середовища);
  - будувати безконфліктне спілкування, ефективну комунікацію із членами сім'ї та оточенням на основі взаєморозуміння і взаємоповаги;
  - визначити перспективні цілі та формувати життєві плани, реалізовувати власні плани соціально прийнятним шляхом.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 728-р схвалено Концепцію Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року (див. додаток 4), яка повинна стати стратегічним документом для практичного застосування Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Метою Програми є забезпечення розбудови системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі відповідно до міжнародних стандартів і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в умо-

вах децентралізації та запровадження комплексних дій та заходів, спрямованих на зменшення масштабу такого явища. Органам місцевого самоврядування та виконавчої влади, що відповідно до статті 28 вищевказаного Закону відповідальні за організацію та забезпечують проходження кривдниками таких Програм, рекомендовано розробити регіональні та місцеві програми, реалізація заходів за якими сприятиме розв'язанню проблеми домашнього насильства. Серед заходів важливо звернути увагу, зокрема, на:

- забезпечення координації та ефективної взаємодії спеціально уповноважених органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, інших органів та установ, які виконують функції, пов'язані з проведенням заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з визначенням відповідальних структур та осіб, загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, та забезпечення безперешкодного доступу до них для всіх, хто потребує допомоги (в тому числі кривдників);
- застосування визначеного законодавством механізму притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- забезпечення розроблення Програм для кривдників та їх виконання на основі затвердженої Типової програми для кривдників;
- навчання та підвищення рівня професійної компетентності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з питань, що регулюються законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та іншими законодавчими актами, спрямованими на розв'язання зазначеної проблеми;
- проведення комплексної, а також орієнтованої на різні групи населення інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи, спрямованої на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, плани реалізації заходів Програм та їх фінансування затверджуються органами місцевого самоврядування та виконавчої влади відповідно до їх повноважень.

Важливо також зазначити, що проведення індивідуальної та групової форм роботи під час впровадження Програм для кривдників відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» може розглядатися як забезпечення надання соціальних послуг.

Відповідно до своїх повноважень керівники та координатори з питань запобігання та протидії домашньому насильству районних, у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад забезпечують:

- визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах, у тому числі послуг для кривдників, із залученням надавачів соціальних послуг недержавного сектору, оприлюднення відповідних результатів;
- за результатами оцінювання потреб особи/сім'ї надання базових соціальних послуг особам/сім'ям відповідно до їхніх потреб, вжиття заходів з надання інших соціальних послуг таким особам/сім'ям шляхом створення мережі надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору (шляхом соціального замовлення, державно-приватного партнерства, конкурсу соціальних проектів, соціальних програм тощо), та/або на умовах договору з уповноваженими органами;
- затвердження, забезпечення фінансування та виконання регіональних програм в частині забезпечення потреб осіб/сімей у соціальних послугах, розроблених за результатами визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах;
- підвищення професійної компетентності/кваліфікації працівників надавачів соціальних послуг;
- координацію діяльності суб'єктів системи надання соціальних послуг на місцевому рівні;
- взаємодію надавачів соціальних послуг та органів, установ, закладів, фізичних осіб – підприємців, які в межах своєї компетенції надають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади допомогу вразливим групам населення та особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та/або здійснюють їх захист.

Важливо зазначити, що наразі в Україні сформовано підґрунтя для впровадження Програм для кривдників. Відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про

запобігання та протидію домашньому насильству» місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування повинні забезпечити розроблення, організацію та виконання Типової програми, її проходження кривдниками.

1.5. ОРГАНІЗАЦІЯ, ВПРОВАДЖЕННЯ ТА МОНІТОРИНГ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Як вже зазначалось в підрозділах 1.2 та 1.4, розроблення, організацію та виконання Типової програми для кривдників, її проходження кривдниками забезпечують місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Наводимо рекомендації, які варто врахувати при організації та впровадженні Типової програми для кривдників.

Практика засвідчує, що важливо якісно організувати й бути готовими у разі звернення та направлення кривдника забезпечити проведення Програм для кривдників. При цьому відповідно до чинного законодавства з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, в тому числі організації проведення роботи з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, **а також роботи з кривдниками**, керівники місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування:

1. Визначають координатора з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, до повноважень якого належить організація роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

2. Визначають уповноважених осіб (структурний підрозділ) / відповідальних працівників виконавчого комітету, які (який) проводять (проводить) роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації

заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками.

Доцільно на постійній основі організувати проведення робочих нарад з представниками всіх структур, задіяних у впровадженні Типових програм для кривдників, з метою аналізу роботи із зазначеного напрямку, із обов'язковим залученням представників уповноважених підрозділів органів Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, розробити плани проведення навчань спеціалістів усіх суб'єктів, до компетенції яких належить здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству; забезпечити фахівців нормативно-правовою базою із зазначених питань та методичними матеріалами; створити реєстр фахівців; забезпечити проведення інформаційної кампанії щодо реалізації Типових програм для кривдників та систематично проводити інформаційно-просвітницьку роботу через засоби масової інформації.

3. Створюють для забезпечення міжвідомчої співпраці щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі дорадчі органи – **місцеві координаційні ради**, та затверджують їх персональний склад. До складу місцевих координаційних рад входять уповноважені представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (представники служби у справах дітей, освіти, охорони здоров'я, надавачів соціальних послуг), прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних та іноземних неурядових організацій (за згодою). Засідання координаційної ради проводить координатор. Розгляд питань ініціюють всі учасники. Також на засідання координаційної ради варто виносити питання, що стосуються організації та виконання впроваджених Програм для кривдників.

4. Затверджують відповідно до змісту Концепції **Державної соціальної програми** запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року регіональні та місцеві програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі та передбачають у відповідному бюджеті фінансування для реалізації заходів Програм, у тому числі заходів із впровадження Типової програми для кривдників та навчання фахівців.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про соціальні послуги» фінансування надання соціальних послуг може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань) та інших джерел, не заборонених законом.

5. Визначають установи, організації, на базі яких буде реалізовуватись Програма для кривдників, та винаймають фахівців, які пройшли відповідне навчання та будуть впроваджувати Програми. Фахівцями, що реалізують Типову програму, можуть бути практичний психолог, психотерапевт, психіатр, які пройшли спеціальну підготовку, перепідготовку, курси підвищення кваліфікації та представляють суб'єктів, в тому числі представники неурядових організацій, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Кількість фахівців, залучених до впровадження Типової програми для кривдників, залежить від кількості направлених кривдників у випадках, передбачених законодавством, за рішенням суду, та тих кривдників, які можуть брати участь у Типовій програмі за власною ініціативою, а також осіб, які належать до групи ризику щодо вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі та виявили бажання пройти Програму для кривдників. Строк проходження Програми – від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством, за рішенням суду.

» ВАЖЛИВО!

Відповідно до міжнародних етичних норм фахівець, що залучений до впровадження Типової програми і працює з кривдником, не залучається до роботи з постраждалими особами.

6. Забезпечують профілактику професійного вигорання для фахівців. Варто передбачити процедуру та фінансування заходів з профілактики професійного вигорання (див. підрозділ 1.6).

7. Забезпечують взаємодію з суб'єктами, розробляють порядок направлення та забезпечення відвідування кривдниками Програми, затверджують графік про-

ведення індивідуальних та групових занять (важливо врахувати можливість безперервного проведення Програм), забезпечують взаємне інформування щодо проходження Програми (письмове повідомлення уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів у разі неявки кривдника для проходження Програми для кривдників або ухилення від проходження Програми без поважних причин), документування, звітування про проведення Типової програми для кривдників.

8. Забезпечують та/або уповноважують керівника визначеної установи, організації, на базі яких буде реалізовуватись Програма для кривдників, забезпечити безпеку та фізичні умови для проведення роботи з кривдниками (приміщення, пристосовані для проведення групової роботи та індивідуальної роботи / консультування, обладнані технікою та витратними матеріалами, в тому числі друкованою продукцією).

➤ ВАЖЛИВО!

Доцільно обладнати приміщення, де реалізуються Програми для кривдників, сигналізацією та тривожною кнопкою для швидкого виклику охорони, поліції.

9. Керівники визначених установ, організацій, на базі яких буде реалізовуватись Типова програма для кривдників, **визначають відповідальних за роботу з кривдниками працівників/фахівців**, вносять відповідні вимоги до посадових інструкцій та забезпечують проходження супервізій.

10. Фахівці, що реалізують роботу з кривдниками відповідно до Типової програми для кривдників, **проводять індивідуальні та групові заняття** (сесії) не рідше одного разу на тиждень.

➤ ВАЖЛИВО!

Типова програма не є єдиним шляхом розв'язання проблеми насильства і має застосовуватися в контексті ведення випадку особи, яка вчинила насильство або належить до групи ризику його вчинення. Корекційна робота буде ефективною, коли учасник Типової програми

ми одночасно отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні складних життєвих обставин або інших факторів, які підвищують ризик вчинення цієї особою насильницьких дій.

ВИМОГИ ДО ФАХІВЦІВ, ЩО ВПРОВАДЖУЮТЬ ТИПОВІ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Як вже вказувалося вище, для впровадження Типових програм для кривдників залучаються особи з відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» і вище за спеціальностями «Психологія», «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Лікар-психіатр» тощо, а також спеціалісти, які мають досвід роботи з кривдниками та які пройшли навчання за спеціальною програмою.

Фахівці, залучені до реалізації Програми, зобов'язані дотримуватися етичного та професійного кодексу. Крім обов'язкової підготовки, особам, які матимуть право впроваджувати Програму, необхідно займатися самоосвітою та підвищувати власний професійний рівень.

Фахівці, які впроваджують Програми, повинні:

- усвідомлювати мотиви, які спонукають їх до роботи в цій сфері;
- демонструвати високий рівень самоусвідомлення з точки зору здатності навчатись і розвиватись на основі особистого та професійного досвіду;
- демонструвати готовність до постійного особистого і професійного розвитку;
- демонструвати розуміння основних теоретичних перспектив боротьби з домашнім насильством та способів передачі відповідної інформації.

Потрібно слідкувати за тим, щоб до проведення Програми не були допущені особи, які в минулому вчинили насильство.

Якісне виконання роботи за Програмою є важливим чинником досягнення успішних результатів у роботі з кривдниками. **Тому до виконання Програми необхідно залучати компетентних фахівців, використовуючи при цьому такі критерії:**

1. Обізнаність з проблемою домашнього насильства:

- усвідомлення наслідків домашнього насильства для постраждалих/ колишніх постраждалих і дітей;
- розуміння явищ домашнього насильства та жорстокого поводження;
- усвідомлення культурних, соціальних і ґендерних аспектів домашнього насильства;
- розуміння тактик, які використовуються кривдниками для домінування та утисків;
- розуміння динаміки проявів сили і контролю у стосунках, де панує насильство.

2. Навички здійснення оцінювання та проведення співбесід:

- уміння проводити оцінку кривдників на предмет їхньої відповідності встановленим критеріям;
- уміння використовувати відповідні процедури оцінювання ризиків;
- обізнаність з показниками ризиків і рівнів небезпеки;
- уміння поставити безпеку постраждалих у центр будь-якого процесу проведення оцінки ризиків або здійснення управління ризиками;
- навички володіння технологіями проведення співбесід;
- вміння визначати додаткові питання, які потребують з'ясування, наприклад, ознаки зловживання алкоголем чи наркотиками або ознаки психічних розладів.

3. Виконання Програми:

- ефективна участь у підготовці до проведення занять та підбиття підсумків таких занять;
- усвідомлення необхідності зберігати цілісність Програми;
- обізнаність та вміння працювати з показниками динаміки роботи групи;
- вміння вирішувати питання, пов'язані з рівнями реагування;
- вміння налагоджувати належні робочі відносини з колегами;
- готовність сприймати відгуки щодо стилю виконання роботи за Програмою.

4. Обізнаність з проблемою захисту дітей:

- усвідомлення того, яким чином кривдники можуть використовувати дітей для своїх цілей;
- обізнаність з принципами політики та процедурами забезпечення захисту прав дітей;

- вміння з розумінням підходити до вирішення питань, що піднімаються кривдниками, які також є батьками;
- усвідомлення того, що становить собою батьківство, що ґрунтується на принципах поваги.

5. Володіння допоміжними навичками:

- забезпечення належного документообігу і вчасне оформлення відповідної документації;
- володіння ІТ-технологіями на належному рівні;
- забезпечення врахування позиції постраждалих / колишніх постраждалих від насильства у будь-яких заходах із запобігання домашньому насильству, які застосовуються до кривдників;
- вміння налагоджувати зв'язки з відповідними установами для забезпечення безпеки постраждалих від домашнього насильства.

Такий підхід, що ґрунтується на забезпеченні належної кваліфікації персоналу, має передбачати здійснення ефективного нагляду, регулярне проведення тренінгів для фахівців та оцінки результатів їхньої роботи, а також надання їм допомоги, необхідної для досягнення відповідного рівня кваліфікації.

Для всіх фахівців базове навчання включає навчання в таких сферах:

- обізнаність з проблемою домашнього насильства;
- шляхи захисту прав постраждалих від домашнього насильства, в тому числі дітей;
- нормативно-правова база у сфері протидії домашньому насильству;
- проблеми залежностей та співзалежностей;
- розуміння процесу змін;
- оцінка та управління ризиками.

Ефективність навчання будь-якої аудиторії, незалежно від рівня освіти і соціального стану учасників, залежить передусім від професійного рівня спеціаліста, який його проводить. **Програму має впроваджувати фахівець, який має базові знання, вміння та навички із соціальної роботи:**

- навички ведення випадку;
- проведення інтерв'ю;
- вивчення індивідуальних потреб;

- складання та моніторингу виконання індивідуального плану;
- знання чинного законодавства із запобігання та протидії домашньому насильству та запобігання насильству за ознакою статі;
- навички групової роботи;
- практичний досвід роботи з особами, які вчинили домашнє насильство, та особами, які постраждали від насильства;
- спеціальну підготовку щодо впровадження Програми.

Фахівець, що проводить групові заняття (тренер), виконує чотири ролі: експерта (коментує групові процеси, допомагає учасникам об'єктивно оцінити свою поведінку та її вплив на ситуацію); каталізатора (сприяє розвиткові подій; використовує своє вміння діяти у міжособистісному спілкуванні у теплій емпатичній манері, що спонукає учасників до позитивного зворотного зв'язку); диригента (вирівнює внески кожного до групової взаємодії); зразкового учасника (якого наслідують інші у відкритості та автентичності, у високому рівні міжособистісного функціонування).

Для фахівців (тренерів), які працюють з кривдниками, навчання має також включати здобуття навичок роботи з групою та оцінку відповідності Типовій програмі для кривдників, у тому числі в частині техніки мотиваційного консультування. Всі фахівці (тренери), котрі проводять заняття в групах, повинні мати можливість перед початком самостійної роботи якийсь час перебувати під наглядом досвідченого колеги. Необхідно усвідомлювати те, що не всі співробітники можуть досягнути необхідного для цієї роботи рівня кваліфікації. Тому мають бути розроблені спеціальні принципи та процедури для заміни фахівців, які не можуть продемонструвати результати ефективної роботи. Керівництво повинне слідкувати за тим, щоб усі фахівці, пов'язані з реалізацією Програми, підтримували чітко окреслені професійні відносини з кривдниками. Фахівці не можуть вступати у близькі, статеві, соціальні або економічні стосунки з ними в той час, коли вони перебувають у відносинах професійних.

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТИПОВИХ ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Проходження або непроходження кривдником Програми має бути задокументовано (див. додатки 6, 7).

В установі (закладі), де реалізується Типова програма для кривдників, на кривдника заводиться картка та складається Індивідуальний план проходження Програми, в якому фіксуються дата та час відвідування особою Програми, дані психодіагностичних обстежень, зауваження та примітки фахівців, які реалізують Програму.

Документація зберігається у приміщенні установи (закладу, організації), де проводиться Програма, відповідно до вимог чинного законодавства щодо збереження документації, яка містить персональні дані.

При зміні місця проживання особою, яка проходить Програму, інформація щодо неї передається до уповноважених підрозділів органів Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також до структурного підрозділу з питань сім'ї місцевої державної адміністрації / виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі їх створення) ради за новим місцем проживання.

Обов'язковою умовою під час участі кривдника у проходженні Програми є реабілітаційна робота з постраждалими від домашнього насильства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Типові програми для кривдників можуть впроваджуватися на базі приміщень, пристосованих для проведення групової та індивідуальної роботи / консультування, визначених органами місцевої влади, або інших закладів, установ та організацій (різних форм власності та підпорядкування) з дотриманням заходів безпеки фахівців та учасників, інструкцій з техніки безпеки та із забезпеченням конфіденційності персональних даних осіб, які проходять Програму. Робота з дітьми-кривдниками може проводитися на базі «зелених кімнат».

Важливим є розробити та ознайомити фахівців з планом безпеки та дій у випадку проявів агресивної поведінки з боку учасників.

До відвідування занять та консультацій не допускаються особи з ознаками вживання психоактивних речовин, наявності психічних захворювань у гострій стадії, хронічних психічних захворювань у стадії загострення, пограничних станів, що супроводжуються розладами поведінки, шкідливими для хворого та інших осіб.

Кабінети для групової інтерактивної роботи розраховані як на самостійну, так і на групову роботу учасників. Враховуючи це, вони повинні бути зручними для швидкої перестановки меблів – наприклад, для розсаджування учасників групи колом. Те, як підготовлені приміщення для занять, впливає на ефективність впровадження Типової програми для кривдників. Треба пам'ятати, що розширення, зміна простору в діяльності групи лише додає позитивного імпульсу в роботі, поліпшує емоційне сприйняття навчального процесу, запобігає втомлюваності від інтенсивної роботи. У членів групи повинна бути можливість, сидячи разом, віч-на-віч обмінюватися думками, передавати один одному матеріали за темою, вести обговорення. У тренера повинна бути можливість легко підійти до кожної з працюючих міні-груп.

Робочий кабінет для індивідуальних занять та консультацій розташовується в зручному для відвідувачів місці. Під такий кабінет може відводитися кімната площею не менше 12 кв. м. Оформлення кабінету має відповідати санітарно-гігієнічним, технічним нормам та естетичним вимогам.

Орієнтовний перелік матеріалів для проведення індивідуальної роботи відповідно до Типової програми для кривдників:

1. Персональний комп'ютер (ноутбук) і принтер для кожного фахівця.
2. Електрочайник, одноразовий посуд, чай.
3. Витрати на друк (заправка картриджів, технічне обслуговування).
4. Журнали офісні на 96 аркушів – 4 шт.
5. Папір формату А3 і А4 – від 3 упаковок кожного виду.
6. Ручки масляні – від 20 шт.
7. Олівці прості – від 20 шт.
8. Лінійки.
9. Олівці кольорові – від 3 упаковок.
10. Пастель масляна кольорова – від 3 упаковок.
11. Фарби: гуаш, акварель – від 3 упаковок кожного виду.

12. Набір пензликів – 2 шт.
13. Файли – від 100 шт.
14. Папки офісні з твердою основою.
15. Набір аркушів для фліпчарту.
16. Дошка-фліпчарт.
17. Маркери.
18. Косметичні серветки – 5 упаковок.
19. Скотч малярний.
20. Бейджі.
21. Інше.

Для групової роботи необхідно буде помножити всі художні матеріали як мінімум на 4. Також для групової роботи у разі можливості необхідно підготувати одноразовий посуд, воду, чай.

До початку консультацій та занять необхідно підготувати та розмножити роздатковий матеріал для всіх членів групи. Роздатковий матеріал повинен одержати кожен учасник, щоб мати змогу опрацювати його вдома.

При визначенні термінів та періодичності проведення занять бажано максимально враховувати динаміку змін поведінки кривдника, а також його зайнятість, зважаючи на те, що механізм звільнення від роботи на період проходження Програми відсутній.

Разом із проведенням групових занять можлива систематична організація груп взаємопідтримки та взаємодопомоги, що у поєднанні справлятиме значно більший ефект на формування моделі ненасильницької поведінки.

Для проведення Програми можна використовувати такі форми та методи роботи:

- бесіда;
- рольові ігри;
- вправи на візуалізацію;
- вправи з елементами тілесної терапії;

- «мозковий штурм»;
- групові дискусії;
- релаксаційні вправи;
- психогімнастика;
- методи арт-терапії;
- обговорення в групах (міні-групи);
- міні-лекції;
- метод незакінчених речень тощо.

Для висвітлення окремих тем, проведення додаткових занять або групових та індивідуальних консультацій можуть запрошуватися:

- суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- юристи;
- медики (нарколог, психіатр, лікарі відповідного профілю тощо);
- психологи, психотерапевти, дитячі психологи, соціальні педагоги;
- адвокати;
- сексологи, сексопатологи;
- представники громадських, релігійних організацій тощо.

Профільні спеціалісти можуть долучатися до проведення тематичних навчань, після яких може бути передбачено час для індивідуального спілкування з кривдниками для відповідей на їхні конкретні запитання.

За можливості та за потреби кривдників передбачено надання індивідуальних консультацій, у тому числі залученими спеціалістами або спеціалістами відповідного профілю, які беруть участь у проведенні групової роботи.

1.6. ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ВПРОВАДЖУВАТИМУТЬ ТИПОВУ ПРОГРАМУ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

У наказі Міністерства соціальної політики від 1 жовтня 2018 року № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників» зазначається, що спеціалісти, які можуть її проводити, мають відповідати наступним кваліфікаційним вимогам:

1. Працюють практичним психологом, психотерапевтом чи психіатром.
2. Пройшли спеціальну підготовку, перепідготовку, курси підвищення кваліфікації.
3. Мають знання з когнітивної психології.
4. Представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі неурядові організації.

Типова програма для кривдників (далі – Програма) розроблена на основі когнітивно-поведінкового підходу у психотерапії. Цей напрям дозволяє протягом обмеженого періоду часу розглянути дезадаптивні моделі поведінки людини з подальшим формуванням навичок ненасильницького та ефективного спілкування та трансформацією хибних уявлень про себе та навколишній світ. Когнітивні моделі широко використовуються у світі для вказаної цільової аудиторії та мають доведену ефективність. Спеціалістам, що планують проведення Програми, варто глибше ознайомитися з когнітивним підходом у психології для підвищення власної ефективності.

КПТ – когнітивно-поведінкова терапія – метод психотерапії, що спирається на положення про визначальну роль пізнавальних процесів (насамперед мислення) у виникненні різного роду психологічних проблем і психічних відхилень (когнітивна терапія). На цій базі формуються поведінкові особливості, які можуть ставати дезадаптивними. Поведінкова (біхевіоральна) терапія включає перебудову поведінкових стереотипів та опрацювання найбільш адаптивних форм.

Принципи когнітивно-поведінкової психотерапії:

1. Когнітивно-поведінкова терапія ґрунтується на постійному розвитку формулювання проблеми пацієнта (з часом під впливом спільної роботи зі спеціалістом стан клієнта змінюється, і це варто враховувати) та індивідуальній концептуалізації кожного пацієнта в рамках когнітивного підходу.
2. Когнітивно-поведінкова терапія передбачає створення міцного терапевтичного союзу.
3. Особлива увага в когнітивно-поведінковій терапії приділяється

співпраці та активній участі.

4. Когнітивно-поведінкова терапія орієнтована на результат і сфокусована на проблемах.

5. Насамперед у когнітивно-поведінкової терапії робиться наголос на сьогодення. Супровід більшості клієнтів передбачає фокусування на актуальних проблемах і певних ситуаціях, що їх викликають.

6. Когнітивно-поведінкова терапія – це освітня терапія. Її мета – навчити клієнта бути терапевтом самому собі. Тому окрема увага приділяється запобіганню рецидивів.

7. Когнітивно-поведінкова терапія повинна бути обмеженою в часі.

8. Сесії когнітивно-поведінкової терапії структуровані. Ця структура включає вступну частину (перевірку настрою, коротке обговорення минулого тижня, спільну побудову плану сесії), середню частину (обговорення домашнього завдання, актуальних проблем за планом, постановку нового домашнього завдання, підбиття підсумків) і завершальну частину (отримання зворотного зв'язку).

9. Когнітивно-поведінкова терапія вчить клієнтів виявляти, оцінювати свої дисфункціональні думки і переконання та реагувати на них.

10. Когнітивно-поведінкова терапія використовує ряд технік, що допомагають змінювати спосіб мислення, настрої і поведінку.

Також спеціалістам варто звернути увагу на те, що у фахівців «допоміжних» професій спостерігається дуже високий ризик розвитку емоційного вигорання, синдрому хронічної втоми та вторинної особистісної травматизації, що пов'язано з великою кількістю переживань та обсягом негативних реакцій від клієнтів. Цю особливість також називають «втомою від співчуття». Саме тому велике значення мають не лише професійні кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, а й їх особистість, так само як і загальне усвідомлення особливостей робочого процесу.

1.7. ЗАХОДИ ЩОДО РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО АБО НАЛЕЖАТЬ ДО ГРУПИ РИЗИКУ ЙОГО ВЧИНЕННЯ

Наразі законодавством України створено умови для здійснення заходів запобігання та протидії домашньому насильству.

Для подолання домашнього насильства необхідно здійснювати:

- нагляд за виконанням нормативних документів, що регулюють здійснення заходів з протидії домашньому насильству, а також розширювати законодавче забезпечення захисту прав постраждалих осіб в Україні;
- забезпечення компетентного реагування державних органів на потреби постраждалої особи та реалізацію її прав (у тому числі прав дитини);
- запровадження спрощеної процедури подання, розслідування та судового розгляду скарг у випадках домашнього насильства, а також системи покарань представників владних структур, які неналежним чином виконують або навіть діють усупереч Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- проведення на місцевому та загальнодержавному рівнях регулярних та глибоких соціологічних досліджень щодо проблеми домашнього насильства та визначення його наслідків для суспільства;
- проведення медіа-, освітніх кампаній та просвітницьких заходів, спрямованих на усвідомлення всіма членами суспільства домашнього насильства як злочину;
- проведення навчальних курсів з проблем домашнього насильства для правоохоронців, юристів, представників соціальної та медичної сфер, освітян та ЗМІ та/або зробити зазначену тему складовою їх фахової підготовки;
- запровадження стандартів щодо здійснення роботи при виявленні фактів домашнього насильства;
- розширення на місцевому рівні мережі спеціалізованих служб (центри та притулки) для надання комплексної допомоги постраждалим від домашнього насильства;
- формування та реалізацію заходів програм просвіти, консультування і психокорекції постраждалих та інших членів сім'ї, в тому числі дітей, які стали свідками домашнього насильства;
- забезпечення державної фінансової і технічної підтримки громадських організацій, які здійснюють заходи з протидії домашньому насильству.

Окремо акцентуємо на необхідності запровадження заходів із роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство або належать до групи ризику його вчинення, зокрема:

Національний рівень:

- створення національних програм із запобігання та протидії домашньому насильству (з урахуванням проведення корекційної роботи з особами, які його вчиняють або належать до групи ризику його вчинення);
- імплементація ефективного міжнародного досвіду щодо корекційної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство, в національні програми.

Регіональний рівень:

- створення регіональних програм із запобігання та протидії домашньому насильству (з урахуванням проведення роботи з особами, які його вчиняють або належать до групи ризику його вчинення);
- розробка методичних рекомендацій щодо впровадження Типової програми для кривдників та проведення навчань спеціалістів щодо їх реалізації;
- ведення обліку закладів, установ та організацій регіону (різних форм власності та підпорядкування), які реалізують Програми для кривдників у регіоні;
- визначення потреб громади регіону щодо здійснення корекційної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство.

Місцевий рівень:

- створення місцевих програм із запобігання та протидії домашньому насильству (з урахуванням проведення роботи з особами, які його вчиняють або належать до групи ризику його вчинення);
- розробка та затвердження Програм для кривдників на місцевому рівні на основі Типової програми для кривдників;
- формування мультидисциплінарної команди фахівців для реалізації Програм для кривдників;
- організація навчання фахівців, які проводять Програми для кривдників, та забезпечення їх методичними рекомендаціями;
- забезпечення реалізації Програм для кривдників у кожній територіальній громаді місцевого рівня;
- організація та контроль за проходженням Програм особами, які вчинили домашнє насильство, за направленням суду, або тими, хто бере участь добровільно, отримавши інформацію про Програму від уповноважених підрозділів Національної поліції, фахівців соціальної сфери та інших джерел.

Важливим є створення та запровадження в Україні єдиного стандарту щодо роботи з особами, які вчинили домашнє насильство, що охоплював би собою:

- вимоги до організаційних аспектів, змісту та форм реалізації Програм;
- тривалість групових та індивідуальних заходів для осіб різного віку;
- правила документування процесу роботи з кривдниками;
- вимоги до кваліфікації фахівців, які впроваджуватимуть відповідні Програми;
- критерії та способи оцінки ефективності Програм;
- стандарти посткорекційного соціального супроводу сім'ї, в якій вчинялось
- домашнє насильство.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Книга Джудіт Бек «Когнітивно-поведінкова терапія. Від основ до напрямків».
2. Книга Еріка Берна «Ігри, в які грають люди. Люди, які грають в ігри».
3. Книга Стівена Карпмана «Життя, вільне від ігор».
4. Книга Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до видужання».
5. *Вияви домашнього насильства над дітьми. Автор – В.О.Казміренко – кандидат юридичних наук, викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ (м.Київ) // Юридична психологія (Ūridična psihologìà). – 2017. – № 1(20).*
6. *Методичний посібник для фахівців, які впроваджують Програми, спрямовані на корекцію насильницької моделі поведінки / ОБСЄ, Міністерство соціальної політики. – Київ, 2018.*

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
РОБОТИ З КРИВДНИКАМИ. ТРАВМА ЯК
СУПУТНІЙ ФАКТОР У СИТУАЦІЯХ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство – поширена проблема сьогодення. Це явище, на жаль, відбувається постійно в усіх куточках нашої планети. Щороку міжнародні організації публікують статистику загиблих від домашнього насильства, і ці цифри не можуть залишати байдужим нікого.

Саме тому однією з ключових задач спеціалістів із супроводу випадків домашнього насильства є розуміння психологічних механізмів виникнення цього явища. Правильна інтервенція починається із усвідомлення процесу та тих його елементів, що можуть змінюватися.

2.1. ЦИКЛ НАСИЛЬСТВА ТА ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЙОГО ПЕРЕБІГ

Американська дослідниця Леонора Валкер у своїх дослідженнях з'ясувала особливості домашнього насильства. Вона описала цикл насильства, і цей клінічний опис вплинув на розуміння фахівцями того, як можна розірвати «коло» насильства. Леонора Валкер запропонувала впровадити термін «цикл насильства» та визначила три фази домашнього насильства:

1. фаза посилення напруги;
2. фаза вибуху чи побиття;
3. фаза спокою і каяття.

Основні характеристики цих фаз наводяться нижче:

- Домашнє насильство відбувається циклічно.
- Якщо насильство мало місце один раз, воно може повторитися.
- Домашнє насильство має тенденцію до погіршення: стає більш грубим, масивним, тобто охоплює більше аспектів життя, тяжіє до тотальності, а об'єктивна поведінка скоріш закріплюється, аніж руйнується.

Цикл насильства (розширений варіант)

Фаза посилення напруги. Характеризується збільшенням напруженості у відносинах. У цей час кривдник може вдаватись до незначних погроз, інших вербальних агресивних дій. Постраждала особа намагається «владнати» це, погоджуючись із його докорами. Вона усе більше підкоряється його вимогам, намагаючись не стояти на заваді. Або навпаки – завдає кривднику вербальних контрударів. Постраждала особа може вдаватись до раціоналізації того, що вона, можливо, і справді помиляється. Вона починає сприймати чужу логіку (логіку кривдника) як свою власну.

Постраждала особа може намагатись віддалитись від кривдника у спробі уникнути конфлікту, але напруга у стосунках продовжує зростати аж до вибуху (побиття) у нападі люті.

Фаза вибуху чи побиття. У другій фазі агресивні дії дуже швидко накопичуються і викликають ланцюгову реакцію, що призводить до вибуху. На цьому етапі насиль-

ство може бути виражене в різних формах: від поштовху чи ляпасу до побиття та завдання тяжких травм. Швидко зростаючі агресивні дії викликають у постраждалої особи, на думку дослідниці, стан «затуманюючого ефекту», який погіршує ефективну реакцію людини. Спочатку вона може відбиватись, але згодом розуміє, що пасивність – найкращий спосіб припинити насильство. Інтенсивна насильницька поведінка є тим фактором, який відрізняє другу фазу від незначних чи періодичних образ під час першої. Після закінчення першого серйозного нападу обидві сторони можуть відчувати шок, приголомшення, вдаються до заперечення того, що сталося. Наприклад, постраждала особа може намагатись мінімізувати свої ушкодження, або кривдник робити вигляд, що шкода не така вже й значна.

Далі настає **фаза спокою і каяття**. Напруга знижується, повертається спокій. Ця фаза характеризується каяттям кривдника. Він може розуміти, що зайшов надто далеко, виправдовувати свій вчинок («не стримався/не стрималася», «був важкий день», «стомився/стомилась на роботі» тощо), просити вибачення, обіцяти, що це більше ніколи не повториться, і запевняти свою жертву, що любить її. Постражданий/ла хотітиме прийняти обіцянки кривдника, і вони стають додатковою причиною того, що пара залишиться у цих стосунках. Період примирення створює ілюзію, що можливі позитивні зміни.

Характеризуючи такий цикл, Леонора Валкер стверджує, що кривдники виявляють більше активності у фазі зростання напруження і у фазі різкого насильницького інциденту, ніж у фазі любовного каяття, де головну роль перебирають на себе постраждалі особи. Штіль після бурі фіксує ситуацію, закріплює підлеглу позицію постраждалої особи, тому що підкорення відбувається у своїй «м'якій» формі.

Цикл насильства може мати різну тривалість і протікати по-різному. Проте тенденцією є те, що з часом фаза каяття та примирення стає все коротшою, а прояв фази вибуху – інтенсивнішим. На процес протікання циклу найбільший вплив справляють психоемоційний та фізичний стан членів сім'ї.

Такі фактори, як соціально-економічний стан, особисті чи робочі проблеми, політична ситуація тощо, хоча й можуть ставати для людини додатковим джерелом стресу, проте немає достатніх доказів їх безпосереднього впливу на протікання

циклу насильства. Доросла особа несе відповідальність за свій стан та завдяки розвитку префронтальної кори головного мозку здатна врегулювати власні емоційні прояви. Тому наведені вище фактори можуть застосовуватися як «стереотипне» виправдання ситуацій домашнього насильства, натомість спеціалістам варто піддавати їх об'єктивній критиці.

2.2. ДИНАМІЧНИЙ ТРИКУТНИК КАРПМАНА ЯК ОСНОВА НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СТРАТЕГІЇ ВИХОДУ

У попередньому підрозділі було представлено опис циклу насильства та його ключових діячів – постраждалої особи та кривдника. Ці ролі є узагальненням і не містять гендерної «прив'язки». Вони, разом з рятівником, входять до драматичного (динамічного) трикутника, котрий є основою будь-якої насильницької взаємодії.

Видатним американським психотерапевтом Стівеном Карпманом було запропоновано модель взаємодії між людьми, яку прийнято називати «трикутником Карпмана», або «драматичним трикутником». Карпман був учнем відомого психолога і психіатра, автора транзактного аналізу Еріка Берна. У розумінні Берна, у нашого «Я» є три іпостасі: Батько, Дитина, Дорослий. «Батько» формується під впливом авторитетних людей з нашого оточення, «Дитина» відповідає нашим емоціям і творчості, «Дорослий» прагне досліджувати і аналізувати світ. На думку Берна, людина, вступаючи у контакт з навколишнім середовищем, перебуває в одній з цих трьох іпостасей.

Стівен Карпман, беручи до уваги вчення Берна, розробив психологічну модель взаємодії людини з іншими людьми – драматичний трикутник. У цьому трикутнику є три ролі: Переслідувач (Кривдник), Жертва (Постраждала особа) та Рятівник. Багато хто не замислюється над тим, яким чином він отримує ту чи іншу роль, а відтак – не підозрює, що грає за визначеним повторюваним сценарієм. Кривдник у драматичному трикутнику відіграє активну роль переслідувача, тирана, агресора; ним керує справедливе, з його точки зору, обурення, впевненість у правоті, прагнення досягти перемоги. Постраждала особа відчуває паніку, страх, незахищеність, образу. Рятівником керує жалість, співчуття, обов'язок, відповідальність.

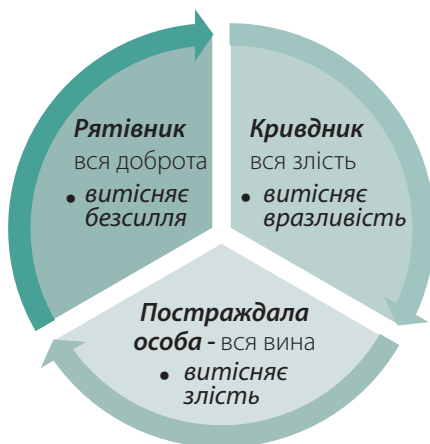

ДРАМАТИЧНИЙ ТРИКУТНИК КАРПМАНА

Особливістю динамічного трикутника є те, що ролі постійно змінюються. Таким чином, одна людина може одночасно бути і кривдником, і постраждалою особою, і рятівником. Просто ці ролі будуть проявлятися у різних стосунках з оточуючими. Драматизм взаємодії у трикутнику пов'язаний з витісненими емоціями. Саме вони створюють внутрішнє напруження у кожній з ролей і спонукають до постійного відтворення насильницького сценарію.

Причини витіснення емоцій можуть ховатися в дитячих історіях осіб і почасти не усвідомлюватися ними, як і власне факт перебування у драматичному трикутнику. Часто такі особи потерпали від жорстокого поводження, або пережили іншу психологічну травму. Тому насильство і переслідування стають для них певною «нормою життя», а вихід з трикутника часто вбачається неможливим.

Насправді, це невірно. У кожній з ролей є свої варіанти розвитку, що передбачають нормалізацію та формування здорової взаємодії з оточуючими. Ці стратегії виходу базуються на визнанні та проживанні витіснених емоцій.

Кривдник → **філософ** → **спостерігач**. Вихід з драматичного трикутника для кривдника передбачає перехід від позиції активного нав'язування оточуючим власної точки зору та правил, що зумовлюється його власною вразливістю та побоюванням втратити контроль, до спокійного та частково відстороненого споглядання світу. Особі, що звикла вирішувати життєві ситуації з використанням сили та агресії, варто звернути увагу на наступні кроки у самостійній роботі або під час зустрічей зі спеціалістом:

1. Припинити звинувачувати у своїх проблемах інших людей і обставини.
2. Визнати, що ніхто не зобов'язаний відповідати вашим уявленням про те, що правильно, а що неправильно. Люди різні, ситуації різні, і якщо вам щось не подобається, варто про це сказати або не мати з цим справи взагалі.
3. Вирішувати розбіжності мирним шляхом за допомогою конструктивного діалогу, без злості й агресії.
4. Припинити самостверджуватися чи підвищувати власну самооцінку за рахунок тих, хто вразливіший за вас.

Постраждала особа → **герой** → **переможець**. Постраждалими особам, навпаки, не вдається знайти контакт з внутрішньою силою та здоровою злістю, що у кризових ситуаціях може застосовуватися для обстоювання себе та власних психологічних кордонів. Робота спеціалістів, у такому випадку, спрямована на формування психологічного дозволу на агресію й здобуття навичок її усвідомленого (що передбачає оцінку потенційного впливу на оточення) вираження. Робота з постраждалою особою може включати такі етапи:

1. Вихід з позиції «скарження» на життя.

2. Пошук можливостей поліпшити стан речей, які не влаштовують особу або є потенційно небезпечними.
3. Усвідомлення того, що у партнерських стосунках ніхто нікому нічого не винен. Навіть якщо обіцяли, якщо дуже хотіли, якщо самі пропонували. Обставини постійно змінюються, як і людські бажання. Вчора хотіли щось дати, сьогодні вже не хочуть. Потрібно припинити постійно чекати на порятунок від сторонніх.
4. Все, що робить особа, – це її вибір та її відповідальність. І кожна людина має право зробити інший вибір, якщо цей її не влаштовує.
5. Звільнення від «звички» виправдовуватися, якщо виникає враження, що чиїсь очікування не справдилися.

Рятівник → **мотиватор** → **стратег**. Рятівник відіграє особливу роль у трикутнику Карпмана. Хоча, здавалося б, він не бере безпосередньої участі у насильницькій взаємодії, проте саме його присутність часто стає «приводом» для запуску драматичної динаміки. Зазвичай людина, яка починає всіх рятувати, сама пережила насильницький вплив у дитинстві, під час якого страждала від власного безсилля чи безпорадності. Задача рятівника – компенсувати ці дитячі переживання. Саме тому його допомога хаотична, імпульсивна і може спровокувати погіршення ситуації, а не навпаки.

Спеціалісти, що супроводжують випадки домашнього насильства, часто залучаються до драматичного трикутника на роль рятівника. Для надання кваліфікованої фахової допомоги слід пам'ятати про цю особливість роботи та вчасно звертатися за професійною підтримкою. Якщо на роль рятівника залучений хтось інший, то під час роботи з ним потрібно звертати увагу на такі кроки:

1. Формування навички залучення у взаємодію лише на прохання, яке сформульоване коректно і називає вид необхідної допомоги.
2. Відхід від позиції «я точно знаю, як зараз всім допомогти».
3. Відмова від необдуманих обіцянок.
4. Усвідомлення та обговорення таємного бажання отримати подяку і похвалу.
5. У нав'язливому бажанні допомогти чи порадити рятівник може уподібнюватися до кривдника. Тому потрібно мати «внутрішні гальма». Перед тим, як кинутися «робити добро», варто чесно запитати у себе: чи є втручання необхідним та ефективним?
6. Припинення самостверджуватися за рахунок «вирішення проблем інших» та перехід до дбайливого ставлення щодо себе.

2.3. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИВДНИКА, ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ ТА РЯТІВНИКА

Кривдник, постраждала особа, рятівник – це рольові сценарії, що сформувалися в особі внаслідок певних життєвих обставин. Як правило, це відбувається у тих випадках, коли у ранньому дитинстві людина стикається з випадками домашнього насильства і намагається «впоратися з цим». Кожна з цих ролей має свої особливості, розуміння яких важливе спеціалістам для налагодження взаємодії та пошуку способів розірвати коло насильства.

- **Портрет кривдника.** Кривдники – це особи, що звикли всі життєві труднощі вирішувати за допомогою агресії, за якою насправді приховуються невпевненість, тривога та страх. Часто такі люди діють за принципом: «Я дістану вас, щоб ви не дістали мене». Самооцінка у кривдників може бути завищеною чи приховано заниженою – за бажання мати високу самооцінку. Вони характеризуються втраченою вірою в близьких і гіпертрофованою вірою в себе. Як наслідок, це призводить до стигматизації близьких людей та нав'язування їм соціальних ролей: «нероба», «нікчема», «погана господиня/мало заробляєш», «невдаха», «неспроможний», «погана мати/поганий батько», «невігласка» тощо. А через це – до штучного підняття своєї власної самооцінки. Така поведінка пов'язана з деформованими спробами вирішити свої власні дитячі психологічні травми та позбутися нестерпних внутрішніх переживань.

До особистісних рис кривдників можна віднести такі: залежність від інших людей, їх думки та особливо їх прихильного та «шанобливого ставлення», хоча самі кривдники категорично заперечують таку залежність; порушення закономірностей раннього розвитку людини, що дістає вияв у протизалежних моделях поведінки, униканні близькості (за Вайнхолдами); відсутність вмінь партнерського співіснування; гіпертрофоване бажання бути лідером; травмованість; агресивність; дратівливість; авторитарність. Кривдник має певні проблеми з усвідомленням власних емоцій, а відчайдушні спроби уникнути переживань призводять до агресії та руйнування стосунків з близькими.

Емоційному стану таких людей властиві: почуття правоти завжди і в усьому; хронічний стрес, систематична агресивна поведінка; втрата рівноваги; зловживання засобами «набуття рівноваги» – алкоголь, наркотики тощо; страх щодо

суспільства, начальників; відчуття «буденності» щодо факту домашнього насильства. Також кривдники можуть створювати цілу низку доказів та виправдань для того, щоб пояснити свою поведінку та зробити її прийнятною. Через небажання контактувати зі своїми почуттями «агресори» з високим рівнем інтелекту можуть вдаватися до раціоналізації того, що відбувається з ними та з їх оточенням. Особи з низьким культуральним рівнем можуть переходити у позицію супротиву чи «глухої оборони», заперечуючи чи знецінюючи масштаб завданої шкоди.

Інтелекту кривдників зазвичай властиві такі риси: переконаність щодо власної «унікальності/неповторності»; наявність власної точки зору, що не підлягає змінам та обговоренню, – будучи емоційно залежними, вони не здатні раціонально реагувати на протилежні власним ідеї й сприймають це як прояв зради та непокори, що ще більше укріплює їх у власній правоті та помилковості інших; своє власне уявлення про владу; брак знань щодо міжнародного законодавства та законодавства України або переконаність у тому, що їхні дії не є насильницькими; відсутність вмінь обговорювати проблеми та адекватно оцінювати ситуацію чи її наслідки; гіпертрофована жага особисто приймати всі рішення.

Також варто пам'ятати, що наша поведінка залежить від внутрішніх орієнтирів, переконань та цінностей. У роботі з кривдниками спеціалістам потрібно теж їх враховувати. До **цінностей** кривдників належать: власна кар'єра; цінності – почасти дисфункціональної чи авторитарної сім'ї, де вони виховувалися; власне самоствердження, навіть за рахунок інших людей; наявність «власної» людини, яка повинна їх обслуговувати і їм служити (що виправдовується «благом» родини); абсолютне і беззаперечне визнання їх геніальності чи спроможності.

- **Портрет постраждалої особи.** Постраждалі особи часто сприймаються оточенням як беззахисні й безвольні люди. У ставленні до таких осіб прослідковується позиція зневаги чи, навіть, осуду. Дуже часто люди вважають, що своєю поведінкою та особистісними рисами постраждалі особи провокують чи дозволяють насильство над собою. Спеціалістам з супроводу випадків домашнього насильства потрібно відмовитися від такої думки, адже тоді реабілітація постраждалих осіб стає неможливою. Крім того, фахівцям також потрібно враховувати й інші важливі психологічні особливості осіб, що постраждали від домашнього насильства. У таких людей особливо вразливим місцем є ставлення до самих себе, якому часто властиві самокритика, самозвинувачення та всеосяжне почуття вини.

Самооцінка у постраждалих осіб занижена, особливо щодо їх здатності самостійно знайти вихід у скрутній ситуації (наслідок тоталітарної моделі виховання, насильства в родині, де вони виховувалися). Часто вони самі навішують на себе неприємні стигми чи ярлики «Попелюшки», «невігласа», «ні на що не здатної особи», і такі ролі стають основними моделями їх поведінки. Постраждали особи намагаються самореалізуватися шляхом досягнення ідеалу у певних соціальних ролях («ідеальна мама/дружина/партнер/чоловік» тощо) або систематично жертвуючи своїми потребами та інтересами заради близьких. Вони відчують почуття провини за виникнення всіх конфліктів навколо, думаючи при цьому: «Зі мною точно щось не так!».

Характерною рисою постраждалих осіб є ігнорування загальноприйнятих сигналів «небезпеки» чи «напруги» від оточення. Часто складається враження, що безпека та цілісність не є для них важливими взагалі. Всі **цінності** постраждалих осіб більше пов'язані не з ними самими, а з партнерами чи сім'єю. Сім'я – найперша та найважливіша серед них. Вони живуть заради інших, жертвують собою і понад усе прагнуть схвалення та похвали. Для постраждалих осіб важливо бути «хорошими» в очах партнерів, дітей та оточення. Дуже часто вони намагаються досягти ідеалу у виявленні соціальних ролей, при цьому будь-яка критика може викликати у них стан образи чи пригнічення. При цьому вони радше керуються принципами «так правильно», «хороші люди так вчиняють», ігноруючи при цьому реальні потреби чи бажання близьких, чим часто викликають у них роздратування. І все це зазвичай призводить до розгортання ситуації, яку коротко можна описати: «Хотілось зробити якнайкраще, а вийшло як завжди». Через це постраждалим особам важко задовольнити свої цінності та потреби, що вкотре переконає їх у власній «неправильності».

Постраждали особи часто й самі критикують себе або занадто багато від себе вимагають. Їхній портрет нагадує «добряка», який всім бажає добра і всіх завжди прощає. І це не дивно, адже у постраждалих осіб – повна заборона на злість, навіть у тих випадках, коли розсердитися – єдиний спосіб захистити себе. **Особистісними рисами** таких людей також є: невпевненість у собі; замріяність; практична відсутність лідерських якостей, чи вони надто слабо виражені; відсутність харизми; схильність до виконання того, що скажуть; невміння постояти за себе; альтруїзм; наївність; довірливість; залежність від інших людей; співзалежність, симбіоз з рідними; гіпертрофоване почуття відповідальності перед іншими людьми; схильність до ризику, аж до спроб самогубства в ситуації безвиході; схильність пливти за течією; несамоствійність; заляканість.

Постраждалі особи схильні недооцінювати всі свої позитивні якості та перебільшувати негативні. Інколи складається враження, що у них зовсім інша система сприйняття світу та себе в ньому. Частково це вірно, адже має значення і середовище їх виховання, яке переважно теж було насильницьким і привчало їх бути безсилими й безпорадними. Ці установки дуже міцно засідають у головах постраждалих, тому спеціалістам потрібно докладати багато зусиль для позбавлення їх негативних хибних переконань.

Інтелект постраждалих осіб характеризується відсутністю вміння самостійно мислити; вони легко підпадають під вплив іншої особи. З одного боку, це діє на руку кривдникам і дає останнім можливість протягом тривалого часу виправдовувати домашнє насильство. З іншого боку, залучення авторитетів, яким довіряють постраждалі особи, може спонукати людей до виходу з кола насильства. Часто в постраждалих відсутня власна чітка точка зору, вони можуть вірити міфам та «страшилкам». Тому варто на широкий загал розвінчувати стереотипні міфи про насильство, адже це може допомогти багатьом не боятися.

Постраждалі особи часто не вміють робити висновки з помилок інших людей, не можуть асимілювати інформацію, що її вони одержують, у контексті своєї власної долі. У таких випадках, отримуючи інформацію про домашнє насильство, вони можуть подумати: «Зі мною такого не трапиться», або порівнюючи це із власним життям, не помічати очевидної схожості. А помічаючи, часто вибирають залишатися у стосунках через страх самотності та самостійного життя.

Постраждалі особи, як і кривдники, не обізнані щодо міжнародного законодавства та законодавства України. Їм бракує досвіду та вміння приймати рішення без аналізу всіх обставин, ризиків та наслідків. Вони можуть почати хвилюватися через можливі наслідки й узагалі відмовитися від вибору. Постраждалим особам також бракує креативності та гнучкості мислення щодо життєвих обставин та розв'язання конфліктів. Саме тому, якщо їхній варіант не спрацював, їм може здатися, що ситуація безвихідна, й вони можуть добровільно відмовитися від активних дій щодо захисту самих себе.

- **Портрет рятівника.** Як уже зазначалося вище, наявність рятівників необхідна для формування динамічної взаємодії у трикутнику Карпмана. Особи можуть вибрати позицію «допомоги» самостійно для того, щоб впоратися з внутрішнім по-

чуттям безпорадності, або бути зтягнутими до взаємодії у трикутнику шляхом різноманітних маніпуляцій.

В емоційному аспекті рятівники наближені до постраждалих осіб. Вони співпереживають, прагнуть допомогти або захистити. При цьому їхні дії чи слова часто бувають необдуманими, занадто наполегливими, навіть агресивними, що уподібнює їх до кривдників.

Головною **цінністю** рятівників є бажання зробити всіх навколо щасливими. Вони діють в ім'я «порятунку», тому легко беруть на себе всю відповідальність, особливо за тих, кого врятували. Рятівники шукають «правду і справедливість». Вони можуть діяти, жертвуючи своїми цілями та цінностями, оскільки часто вважають, що їхній власний стан та відчуття не є важливими чи значними.

Зазвичай рятівники мають добре розвинений **інтелект**. Часто він стає їхньою зброєю у взаємодії з навколишнім світом, адже знання – один із способів довести свою значущість. Рятівникам властивий «комплекс відмінників». Вони намагаються все робити ідеально: беруть на себе додаткові завдання, працюють понаднормово, користуються славою «класних працівників», «паличок-виручалочок». Це все допомагає відчуті їм свою значущість та поліпшити самооцінку. У рятівників добре розвинутий не лише коефіцієнт інтелекту (IQ), а й інтелект емоційний (EQ). Тому вони часто вважають, що лише вони знають, як владнати конфлікт, і таким чином виправдовують своє втручання.

Самооцінка у рятівників зазвичай дуже розмита і залежить від того, що вони роблять, та реакції оточення. Допомога іншим дає їм можливість виглядати «хорошими» у власних очах. Рятівниками зазвичай всі захоплюються. Вони можуть бути навіть певними «талісманами», що приносять удачу, всіх радують тощо. Також вони люблять розповідати про свої «подвиги», щоб отримати похвалу від інших, або – як і кривдники – акцентувати на власних перевагах. Таким чином, рятівники підсвідомо переконують інших, що тільки вони знають вихід зі складних ситуацій, наголошуючи тим самим на своїй потребності. Заради порятунку вони нехтують реальною ситуацією та своїми можливостями, беруться за неможливі справи й дуже сильно картають себе за помилки. Часто самооцінка рятівників нагадує вогник, що запалюється у випадку перемоги та гасне при помилках. У психології цей феномен називається «мерехтлива самооцінка».

Крім непостійної самооцінки, **до особистісних рис** рятівників належать надмірна довірливість та відкритість, що призводить до потрапляння у проблемні ситуації. Вони часто перебувають у співзалежних стосунках та схильні тривалий час підтримувати обтяжливі для себе особистісні зв'язки. Адже допомагаючи іншим, рятівники роблять їх залежними від себе, безпорадними та навіть невдячними, оскільки допомагають без прохань інших, почасти нав'язуючи їм свою участь. Унаслідок цього їхнє оточення починає сприймати допомогу рятівників як належне і не бачить потреби у подяці. При цьому рятівники самі бояться сказати «ні», не заявляють про свої права чи бажання і не вміють просити про допомогу, якої часто самі ж і потребують. Вони рідко зляться, але часто відчують себе «задітими за живе». Це дістає вияв у їхній схильності ображатися та довго носити це всередині, не розповідаючи іншим про причини такої поведінки. Рятівники зазвичай відчують, що потреби, думки інших більш важливі, ніж їхні власні. Саме тому вони схильні до емоційного вигорання та «застрягання» у ролі. Проявляючи надмірну турботу про інших, вони забувають про себе, свої цілі та власну самореалізацію.

Саме тому спеціалістам, що супроводжують випадки домашнього насильства, потрібно бути уважними до власного стану та слідкувати за тим, щоб уникати ролі рятівника.

До уваги спеціалістів! У представленому нижче переліку описуються різні моделі поведінки, що є притаманними для ролі рятівника. Якщо вам властиві такі або подібні стратегії поведінки, це може свідчити про вашу схильність виступати в цій ролі. Для профілактики професійного вигорання обговоріть цю ситуацію з тим, кому ви довіряєте, і хто може допомогти.

- Виконання будь-яких дій або доручень для когось, що їх ви насправді не хочете виконувати.
- Прагнення задовольнити потреби інших людей тоді, коли вони про це не просять.
- Постійне перевиконання дорученої вам частини роботи в ситуаціях, коли потрібно надати допомогу або проконсультувати.
- Відчуття дискомфорту при усвідомленні необхідності підтримувати стосунки з іншими людьми, в яких ви будете лише віддавати, нічого не отримуючи у відповідь.
- Спроби привести в порядок почуття інших людей або переконати їх у

хибності їхніх почуттів.

- Прагнення говорити за інших людей, замість того, щоб дозволити їм говорити за самих себе.
- Складність попросити про те, що вам потрібно, і турбота лише про потреби інших.
- Почуття покинутості або відторгнутості в тих ситуаціях, коли відмовляються від вашої допомоги.
- Спроби допомогти іншим без чітко сформульованих правил (контракту).

2.4. ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА: КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА СИМПТОМИ

Переживання домашнього насильства справляє негативний вплив на всіх учасників процесу. У психології такий вплив дістав назви лонгітюдного, тобто такого, що довго триває та впливає на різні аспекти життя особистості. Домашнє насильство – це вид психологічної травми, що її зазнає людина. Саме тому спеціалістам, що супроводжують випадки домашнього насильства, варто набути знань щодо принципів та моделей формування психотравмивного досвіду, симптомів його прояву та основ базового консультування осіб у такому стані. Це дасть змогу забезпечувати доступну кваліфіковану допомогу та своєчасне виявлення і перенаправлення клієнтів за вузькоспеціалізованою підтримкою.

Модель лікаря Р. Хамера. На сьогодні існують різні концепції та моделі формування психотравмивного досвіду. Людина може набути його в різних життєвих обставинах. Вплив такого досвіду на особистість людини та наслідки переживань теж є індивідуальними й залежать від певних чинників. Однією з поширених теорій, що обґрунтовує формування психологічної травми, є модель німецького лікаря Хамера, що була розроблена ним у 80-х роках ХХ століття і зробила вагомий внесок у розвиток психоонкології. Для її розуміння варто визначити, що є психотравмою.

Психоонкологія (від психології та онкології) стосується психологічної допомоги хворим на рак. Інше визначення – психосоціальна онкологія. Таким чином, психоонкологія – це міждисциплінарна форма психотерапії або клінічної психології, яка стосується психологічних, соціальних та соціально-правових умов, наслідків та побічних ефектів раку.

Що стосується практичної допомоги або терапії, психологічний онколог несе відповідальність за підтримання пацієнта у боротьбі з хворобою за допомогою різних методик, наприклад, шляхом кризового втручання, втручання, спрямованого на ресурси, або за допомогою образних процедур та роботи з метафорами. Метою є посилення компетентності пацієнта в тому, щоб впоратися із захворюванням. За можливості особи з середовища хворої людини, що зацікавлені та психологічно готові, також можуть залучатися психоонкологом до взаємодії. Психоонкологічна допомога повинна забезпечуватися на всіх фазах захворювання, тобто під час гострого лікування, відновлення та, можливо, також під час відходу з життя.

Психологічна травма – травма, що виникла внаслідок дії на психіку людини особисто значущої інформації; емоційна дія, яка спричинила психічний розлад; шкода, завдана психічному здоров'ю людини внаслідок інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів інших людей на її психіку.

Як вбачається із визначення, психологічна травма характеризується значною інтенсивністю, раптовістю чи частотою повторень та емоційною напруженістю. Усвідомлення цих факторів та особистий досвід лікаря Хамера, що пережив смерть сина та захворювання на рак, дали йому можливість виявити ключові чинники формування психотравми:

1. Драматизм (особисте значення ситуації для конкретної людини).
2. Неочікуваність (і, як наслідок, нездатність нейрофізіологічних захисних механізмів пристосуватися до змін).
3. Ізоляція (відсутність поруч інших осіб, що можуть надати підтримку).

Поєднання всіх трьох чинників призводить до того, що пережита ситуація стає психотравмівною саме для конкретної особи, яка в ній опинилася. При цьому інші можуть зовсім не розцінювати цю ситуацію як негативну, якщо для них відсутній один з факторів. У такому разі досвід можна розцінювати як стресовий чи напружений, але він не викликатиме віддалених психологічних наслідків для особи.

Під час проживання психотравмівного досвіду людина може переживати почуття

безпорадності, безвиході або власної нікчемності – як поодинці, так і всі ці почуття разом. В емоційному аспекті вони підкріплюються страхом, виною або соромом. Звісно, особі важко впоратися з таким станом самотужки, й вона потребує участі інших людей. Якщо це виявляється неможливим, відбувається збіг факторів, описаних лікарем Хамером, і ситуація наче «застрягає» всередині людини, не маючи можливості дістати свого звершення. Це, у свою чергу, призводить до формування в людини ряду психотравмивних симптомів, які погіршують її психоемоційний та фізичний стан, протікання біологічних ритмів, когнітивні(увага, пам'ять, мислення, уява) функції та знижують якість життя в цілому. Зі сторони може здаватися, що людина заціпеніла чи завмерла у певному стані. У художній літературі цей стан яскраво зображений в образі Кая з казки «Снігова Королева».

Усі симптоми, що можуть виникати в людини внаслідок проживання психотравмивного досвіду, поділяються на три основні групи:

- ознаки гіперзбудження;
- ознаки констрикції;
- ознаки інтрузії.

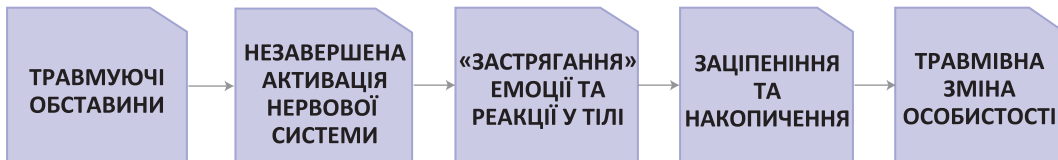
Гіперзбудження. При потраплянні у драматичну, ізольовану та неочікувану ситуацію у людини активізується стресова вісь організму, що призводить до виділення великої кількості гормону стресу – кортизолу. На початкових етапах це дає можливість особистості активізувати свої ресурси для вирішення ситуації. Проте якщо ситуація не вирішується, то стан активації переходить в етап виснаження, рівень кортизолу в крові підвищується, а можливості його виведення немає. Тоді стрес переходить у хронічну фазу дистресу. У зв'язку з цим природні ресурси організму вичерпуються, порушуються ритми функціонування симпатичної та парасимпатичної нервових систем у бік переважання першої, що призводить до неможливості розслабитися як у психологічному, так і у фізичному аспекті. У стані гіперзбудження травмована особа легко лякається, дратується від незначних провокацій, погано спить, їсть та не здатна нормально і повноцінно відпочивати. Як віддалені наслідки цього стану, в особи можуть з'являтися симптоми генералізованої тривоги та специфічні страхи, яких дуже важко позбутися.

Інтрузія. Під інтрузією розуміється травматичний момент, який закодовується у пам'яті в аномальній нав'язливій формі та спонтанно вривається у свідомість. Під час проживання первинної психотравмивної ситуації окремі її деталі можуть бути

яскраво вираженими або набувати для людини особливого значення. Це призводить до формування так званих треків, або якорів. Ними можуть бути певні зорові образи, звуки, рухи, смаки, запахи тощо. У подальшому житті при контакті з якорем особа може «провалюватися» у свої травматичні спогади чи переживання, що ніби виринають з минулого. Яскравим прикладом таких переживань є флешбеки, притаманні для колишніх військових. Флешбек – мимовільне й непередбачуване поживлення травматичного досвіду через надзвичайно яскраві спогади, що тривають від кількох секунд до кількох годин, під час яких особі здається, що страшна реальність з минулого втручається в її справжнє життя.

Інтузивні симптоми виникають проти волі людини, не можуть бути свідомо нею припинені та спричиняють їй багато страждань. Це ніби повторне проживання негативного досвіду, що може значно погіршити стан клієнта. У ситуаціях домашнього насильства інтузивні симптоми можуть діставати форми нав'язливих нічних жахів, що призводить до надмірного виснаження особи через неможливість відпочити та може потребувати додаткової корекції за допомогою медичних препаратів.

ЕТАПИ НАКОПИЧЕННЯ ТРАВМІВНОГО ДОСВІДУ

Констрикція. Констрикція – це зміна сприйняття навколишньої дійсності, що виникає внаслідок травматичного випадку. Вона може діставати вияву різних форм:

1. Відмова від довільних дій.
2. Призупинення ініціативних та критичних суджень.
3. Суб'єктивна відстороненість або спокій.
4. Посилене образне сприйняття.
5. Зміна відчуттів (у тому числі заціпеніння).
6. Спотворення реальності.
7. Зміна відчуття часу.

Це призводить до втрати людиною певної системи орієнтування у просторі та змоги критично оцінювати власний стан. У такому випадку особа не здатна об'єктивно оцінювати різноманітні сигнали від простору та інших людей, може переоцінювати чи недооцінювати власні можливості й повторно наражати себе на небезпеку. Вона наче маленька дитина, яка не має досвіду і не спроможна достатньо про себе подбати. Наприклад, людина може починати переходити дорогу, коли горіти зеленому сигналу світлофора залишається лише кілька секунд, і щиро вірити, що вона встигне перейти на інший бік, переоцінюючи власні можливості швидкого рухання. У найгіршому випадку, коли симптом триває довго без втручання спеціалістів, у людини можуть виникати ознаки деперсоналізації та дереалізації, що потребують подальшої взаємодії з психотерапевтом та психіатром.

➤ Додаткова інформація.

Деперсоналізація – це стан відчуження від самого себе, неадекватне сприймання людиною своєї особи, свого «я». Причинами можуть бути психофізіологічні, соціальні захворювання.

Дереалізація – порушення сприйняття, у разі якого навколишній світ сприймається як нереальний або віддалений, позбавлений своїх фарб; та за якого можуть відбуватися порушення пам'яті.

Синдром деперсоналізації (симптомокомплекс) може включати такі відчуття у клієнтів:

- Відчуття часткового або повного зникнення (стирання) рис своєї особистості.
- Зникнення так званих «тонких емоцій» (під тонкими емоціями розуміються ті, що становлять собою відтінки базових емоцій або формуються внаслідок їх «змішування». Наприклад, базова емоція – гнів, а до тонкої емоції можна віднести розчарування чи зневагу).
- Зменшення або повне зникнення почуттів (емоційного ставлення) до близьких.
- Навколишня обстановка здається «плоскою», «мертвою» або сприймається притуплено, ніби крізь скло.
- Притуплене кольоросприйняття – навколишній світ «сірий», «безбарвний».

- Відсутність або притуплення емоційного сприйняття природи.
- Відсутність або притуплення сприйняття творів мистецтва, музики.
- Відчуття відсутності думок в голові.
- Відчуття відсутності або зниження пам'яті (за об'єктивного її збереження).
- У деяких випадках усе навколо може здаватися абсолютно незнайомим, баченим уперше.
- Притуплення простих почуттів, таких як почуття образи, злості, співчуття, радості.
- Відсутність самого поняття «настрій» (настрою як би не існує). Поява поганого настрою говорить про поліпшення стану.
- Відчуття свого тіла як автомата – свої дії здаються автоматичними (за об'єктивного розуміння того, що це тільки здається).
- Втрата почуттів викликає сильний душевний біль.
- Відчуття уповільненої течії або повної зупинки часу.
- Ускладнення образного уявлення, образного мислення.
- Притуплення або відсутність больової, тактильної, температурної, смакової, пропріоцептивної чутливості, відчуття ваги, почуттів сну, голоду і насичення.

➤ ВАЖЛИВО!

Наявність в особи, що звернулася по допомогу, ознак пережитого психотравмівного досвіду насамперед потребує роботи над його опрацюванням та, у подальшому, стабілізацією особи. Для цього спеціалісту важливо налагодити довірливий контакт з людиною, простими словами пояснити її стан та, за необхідності, рекомендувати звернутися до вузькопрофільного фахівця (невролога, психіатра чи психотерапевта, який спеціалізується на психологічних травмах). Дуже корисно, якщо спеціаліст має заздалегідь сформований список установ та контактів для перенаправлення за місцем проживання людини.

2.5. ВПЛИВ ПОПЕРЕДНЬОГО ПСИХОТРАВМІВНОГО ДОСВІДУ НА ПОВЕДІНКУ В СИТУАЦІЯХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Крім того, що ситуації домашнього насильства можуть викликати в учасників психологічну травму, є ще один аспект цього явища. Інколи особи, що зазнали психотравмівного досвіду, можуть вдаватися до домашнього насильства як способу поліпшити свій психоемоційний стан.

Важливо усвідомити, що з 2014 року в Україні відбувається суспільно-політичне явище, що справляє вплив на все населення країни. Протягом кількох років частина території залишається анексованою, а ще одна стала зоною проведення бойових дій. У зв'язку з цим виникли дві нові соціальні групи: внутрішньо переміщені особи (ВПО) та учасники антитерористичної операції (учасники АТО/ООС). Ці категорії населення зазнали значного стресового впливу, і без належного супроводу спеціалістів для багатьох з них він міг стати психотравмівним. Більше того, за даними багатьох досліджень, люди, що не є безпосередніми учасниками небезпечної ситуації, проте мають можливість за нею спостерігати чи споглядати запис, у 24% випадків теж можуть пережити психотравмівний досвід. Враховуючи ситуацію в країні, яка досі залишається невирішеною, це призводить до формування загального тла тривоги та напруженості у суспільстві.

Дуже важливо розуміти, що особи, які пережили такий психотравмівний досвід, наперед страждають від незадоволеності потреб у безпеці та емоційному зв'язку. Відтак, звертаючись до насильства, вони прагнуть повернути собі контроль над ситуацією та власним життям і задовольнити «поранені» потреби. Це, звісно, не виправдовує їхні дії, але психотерапевтична робота з цими особами дає можливість досягти тривалої психологічної стабілізації та запобігти повторенню насильницької взаємодії у майбутньому.

Спеціалістам, що стикнулися з такими випадками, потрібно чітко усвідомити рівень своїх можливостей та компетенцій, та, за потреби, звернутися по професійну підтримку.

Відновлення після психотравмівного досвіду потребує тривалого

професійного супроводу та відбувається у кілька етапів / стадій:

- Перша стадія: відновлення безпеки.
- Друга стадія: пам'ять та оплакування.
- Третя стадія: відновлення зв'язку з повсякденним життям.

У процесі роботи зі спеціалістом важливим завданням вказаних стадій є відновлення в особи здатності довіряти, бути самостійною та ініціативною, позитивно сприймати себе, мати можливість приймати рішення та реалізовувати їх. Ефективний процес співпраці закінчується поверненням людини до повноцінного здорового життя та відмовою від насильницьких способів набуття контролю та безпеки.

➤ **До уваги спеціалістів!** Далі наводиться перелік діагностичних критеріїв комплексного посттравматичного стресового розладу. Люди, що потерпають від цього стану, потребують найбільшої уваги, підтримки і, звісно, кваліфікованої допомоги. У разі виявлення таких осіб у ситуаціях домашнього насильства важливо надати їм інформацію щодо можливості отримати необхідну допомогу. Така інформація стосується як кривдників, так і постраждалих осіб (останні у стані афекту та при сприйнятті ситуації як небезпечної можуть вдаватися до надзвичайно агресивного самозахисту, будучи таким чином небезпечними для себе і для оточення).

Діагностичні критерії:

- 1. Піддавання в минулому впродовж тривалого часу (місяці або роки) тотальному контролю.** Наприклад, коли людина перебуває у полоні, чи коли батьки, які жорстоко поведуться з дітьми, впродовж усього дитинства визначають, що їм їсти, одягати, вивчати, коли ходити до вбиральні – без права вибору чи відмови.
- 2. Зміна у регуляції афектів, у тому числі:**
  - стійка дисфорія;
  - хронічні суїцидальні думки;
  - самоушкодження;
  - вибуховий або надзвичайно стримуваний гнів (може чергуватися);
  - компульсивна або надзвичайно стримувана сексуальність (може чергуватися).

3. Зміни у свідомості, у тому числі:

- амнезія або гіпермнезія щодо травматичних подій;
- транзиторні дисоціативні епізоди;
- деперсоналізація /дереалізація;
- повторне переживання попереднього досвіду у формі інтрузивних
- симптомів посттравматичного стресового розладу.

4. Зміни у самоприйнятті, у тому числі:

- відчуття безпорадності або параліч ініціативи;
- сором, вина та самозвинувачення;
- відчуття «негідності»;
- відчуття абсолютної відмінності від інших.

5. Зміни у стосунках з партнером, у тому числі:

- занепокоєність стосунками з партнером (у тому числі занепокоєність по-мстою);
- нереалістичне сприйняття партнера та його можливостей чи сили (наприклад, кремезний чоловік серйозно стверджує, що набагато слабша дружина
- регулярно його б'є);
- ідеалізація або парадоксальна вдячність;
- відчуття особливих або надприродних стосунків;
- повне прийняття системи переконань партнера.

6. Зміни у стосунках з іншими людьми, у тому числі:

- ізоляція та відсторонення;

7. Зміни у системах сенсу життя:

- втрата віри;
- відчуття безнадії та відчаю.

Як зазначалося раніше, комплексний посттравматичний стресовий розлад може проявлятися як у кривдників, так і у постраждалих осіб. Задача спеціалістів із супроводу випадків домашнього насильства – донести до людини значущість своєчасної психотерапевтичної допомоги та скласти орієнтовний план подальших дій. На малюнку представлений орієнтовний список закладів для перенаправлення.

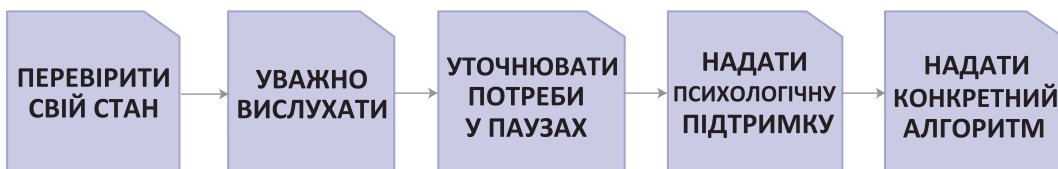

2.6. ОСНОВИ НЕВІДКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ СУМІЖНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Якщо спеціаліст протягом певного часу супроводжує учасників випадку домашнього насильства, він має можливість налагодити з ними робочий альянс і на заходах взаєморозуміння донести важливу інформацію, особливо щодо залучення додаткової допомоги.

Проте у своїй роботі фахівці часто стикаються з неочікуваними та кризовими ситуаціями, коли їхні клієнти знаходяться у збудженому психоемоційному стані, не здатні налагоджувати та підтримувати контакт і критично оцінювати зовнішні обставини та своє самопочуття. Саме тому спеціалістам варто оволодіти основними навичками кризового консультування та надання невідкладної психологічної допомоги.

АЛГОРИТМ НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

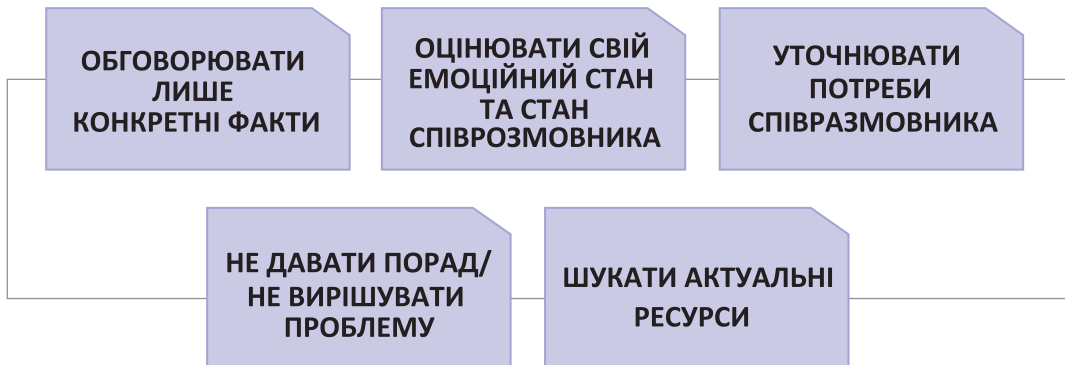
ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ШВИДКОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

- Для початку ввічливо поспостерігайте за ситуацією та реакціями людини. Якщо ситуація незрозуміла – шанобливо поставте прості запитання, щоб визначити, як Ви можете допомогти.
- Часто найпростіший спосіб налагодити контакт – забезпечити просту практичну допомогу(склянка води, серветки, запропонувати сісти тощо).
- Контакт з Вашого боку має бути спокійним та коректним.
- Розмовляти потрібно спокійно, виявляти терпіння, співпереживання та участь.
- Бути готовими до того, що клієнти можуть уникати Ваших запитань або, навпаки, нав'язливо вимагати до себе ще більше уваги.
- Розмовляти краще повільно, простими конкретними фразами, уникати професійної термінології чи жаргону.
- Потрібно дати можливість клієнтам виговоритися. Під час цього слід використовувати техніки активного слухання – зосередитись на тому, що людина хоче до Вас донести, під час пауз уточнювати та узагальнювати сказане, звертатися з потребами, щоб зрозуміти, яка Ваша допомога зараз потрібна.
- Відзначити ті зусилля, яких клієнти доклали, щоб вирішити актуальну ситуацію.
- Давати ту інформацію, яка зараз є корисною для клієнтів, і пояснювати свої відповіді стільки разів, скільки потрібно.
- Давати точну інформацію, яка відповідає ситуації клієнтів. Враховувати їх вік та можливості зрозуміти пояснюване.
- За потреби та можливості переходити на мову клієнтів, залучати перекладачів та помічників, підтримуючи при цьому з клієнтами зоровий контакт і звертаючись до них.
- Пам'ятати, що метою швидкої психологічної допомоги є допомога у вирішенні актуальних проблем та активізація адаптивних можливостей клієнтів, без з'ясування всіх деталей травмивної події.

Завдання спеціаліста, що надає швидку психологічну допомогу, – «заспокоєння» клієнтів. Тобто, насамперед, це – задоволення їх потреб у безпеці та позитивному емоційному зв'язку, що сприятиме відновленню можливості сприйняття інформації, формування діалогу та подальшої співпраці.

ПРИНЦИПИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

У разі успішної реалізації швидкої психологічної допомоги у співрозмовника спостерігатимуться зменшення рухової активності та метушливості, вирівнювання дихання, нормалізація мовлення з поліпшенням логічної побудови висловлювань. Це сприятиме можливості у подальшому ефективно обговорити актуальну ситуацію з формуванням плану найближчих дій.

- **До уваги спеціалістів!** Для поліпшення ефективності швидкої психологічної допомоги можна використовувати техніки психологічного заземлення.

Психологічне заземлення – це набір різноманітних психологічних технік, що можуть використовуватися для зняття емоційного напруження, що було спричинене тривогою чи роздратуванням. Ці методи прості у використанні, доступні за різних життєвих обставин, дають можливість «призупинити» збудження головного мозку і повернути людині здатність концентруватися та орієнтуватися в актуальній ситуації.

Психологічне заземлення може бути:

- фізичне;
- інтелектуальне;
- комплексне.

До фізичного заземлення можна віднести різноманітні вправи, заняття спортом чи йогою, медитацію та навіть суто швидку зміну тілесного стану, що базується на контрасті відчуттів. Наприклад: чергування станів напруження та розслаблення,

вмивання холодною водою, контрастний душ, ходіння босоніж тощо.

Інтелектуальне заземлення полягає у формуванні простих задач для вирішення, які при цьому потребують максимальної зосередженості та контролю над процесом. Найдоступнішим у цьому сенсі є рахунок, з попереднім задаванням його параметрів: порахувати 10 предметів червоного кольору, порахувати 10 жіночих імен на літеру «Н» тощо. Подібні задачі «перемикають» увагу на себе, не даючи при цьому можливості негативним думкам та здогадкам заволодіти людиною. Також до інтелектуального заземлення можна віднести декламування віршів, співання пісень чи читання будь-якого тексту у зворотному порядку.

Найкращим варіантом є комплексне заземлення. Воно включає елементи як фізичного, так і інтелектуального заземлення. Додатково воно дає можливість задіяти механізми свідомої самопідтримки шляхом застосування похвали, афірмацій та самонавіювання.

Вправа «На п'ятірку»:

1. Назвіть 5 речей, які Ви зараз можете бачити.
2. Назвіть 4 речі, до яких Ви можете доторкнутися, та охарактеризуйте їх на дотик.
3. Назвіть 3 звуки, які Ви зараз можете чути.
4. Назвіть 2 запахи, які Ви можете зараз відчувати. Згадайте свої улюблені 2 запахи.
5. Скажіть один раз щось хороше для себе.

➤ **Спеціалістам важливо пам'ятати**, що людина буде спроможна до продуктивної співпраці лише у тому випадку, коли відчуватиме себе у безпеці та буде готова довіритися співрозмовнику. Саме тому важливо налагодити контакт з клієнтом з позиції безоціночного прийняття та у доброзичливий спосіб.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

---

1. Книга Джудіт Бек «Когнітивно-поведінкова терапія. Від основ до напрямків».
2. Книга Еріка Берна «Ігри, в які грають люди. Люди, які грають в ігри».
3. Книга Стівена Карпмана «Життя, вільне від ігор».
4. Книга Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до видужання».
5. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми, спрямовані на корекцію насильницької моделі поведінки / Укладачі: Г.Ю. Мустафаєв, Л.І. Козуб, І.І. Довгаль. – К., 2018. – 220 с.
6. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. В.М. Бондаровської, Т.В. Журавель, Ю.В.Пилипас.– К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 284 с.
7. Книга Мелоді Бітті «Рятуватися чи рятувати? Як позбутися бажання постійно опікуватися іншими і почати думати про себе».
8. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Втеча від близькості».
9. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Звільнення від співзалежності».
10. Книга Томаса Вебера «Травмафокус».
11. Навчальний посібник «Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи». – Том 2.
12. Книга О. Чабана, І. Пінчук, О. Хаустової, М. Бєро, О. Москаленко-Моспаненко, А. Олейник, І. Франкової «Пережити потрясіння: допомога при стресових та післястресових розладах».
13. Інформаційні розробки «Посттравматичний стресовий розлад(ПТСР)». Автор тексту – Вікторія Горбунова. Уперше написано для сайту www.prostirnadii.org.ua

РОЗДІЛ 3

КАТЕГОРІЇ ОСІБ З НИЗЬКИМ

РІВНЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ

ПРОХОДЖЕННЯ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ

КРИВДНИКІВ

Попри доведену високу ефективність та багатофакторний підхід до створення Типової програми для кривдників, вона все ж має обмеження. У цьому розділі буде надана інформація про певні групи осіб, що мають низький рівень ефективності проходження Програми. Додатково будуть роз'яснені особливості їх особистості, що впливають на здатність працювати за когнітивно-поведінкового психотерапевтичного підходу, та запропоновані альтернативні варіанти роботи й можливості для перенаправлення. Важливо розуміти, що терапевтична взаємодія ефективна тоді, коли вона бере до уваги індивідуальні особливості клієнтів та може бути гнучкою у своєму форматі.

3.1. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАЛЕЖНИХ СТАНІВ У КРИВДНИКІВ ТА ОГЛЯД НАЯВНИХ В УКРАЇНІ СИСТЕМ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Когнітивно-поведінкова психотерапія використовує здобутки нейрофізіології, що вивчає принципи та механізми функціонування головного мозку людини. На сьогодні відомими є три структури мозку, що активно беруть участь у формуванні та регулюванні людської поведінки. Це – лімбічна система, префронтальна кора та дофамінова система винагороди. У віці від 11 до 20 років у мозку людини активно налагоджується взаємозв'язок між цими структурами. Вони починають працювати у повну силу, забезпечуючи особі можливість проявляти, регулювати та аналізувати власні почуття та дії. Якщо з певних причин власне ці структури чи їх взаємозв'язок порушуються, людина може проявляти деструктивні способи поведінки. Одним з таких часто стає вдавання до домашнього насильства у різних його проявах. При цьому особа часто не розуміє, що коїть, не може проаналізувати свою поведінку та її наслідки, і, на жаль, не може вольовим зусиллям зупинитися.

Лімбічна система (від лат. *limbus* – межа, край, кордон) – сукупність певних структур головного мозку. Огортає ніби поясом верхню частину стовбура головного мозку і утворює його край (лімб). Бере участь у регуляції функцій внутрішніх органів, нюху, автоматичної регуляції, емоцій, пам'яті, сну, неспання та ін. Лімбічна система належить до так званого архікортексу, або старого мозку. Її вплив на поведінку люди-

ни проявляється у формуванні трьох дуже важливих компонентів: емоційного, харчового та статевого. Особа, що керується у своїх проявах лише лімбічною системою, дещо уподібнюється до тварини, а її дії часто називають «інстинктивними».

Префронтальна кора (лат. Cortex praefrontalis) – відділ кори великих півкуль головного мозку, що становить собою передню частину лобових часток і включає також інші важливі структури, а саме поля по Бродману. Вона становить відділ неокортексу, або нового мозку і, на думку багатьох дослідників, саме її наявність та функціонування роблять людину «розумною». Префронтальна кора (ПФК) забезпечує особу можливістю цілеспрямовано концентрувати увагу протягом тривалого часу, аналізувати обставини і свій стан, робити висновки та прогнози, планувати. Також ПФК бере участь у формуванні проспективної пам'яті. Проспективна пам'ять – пам'ять на наміри і на заплановані в майбутньому дії. Таким чином, людина не лише здатна планувати, а й може дотримуватися плану. Також ПФК здійснює гальмівний вплив на лімбічну систему, регулюючи таким чином поведінку.

Дофамін (допамін) (4-(2-аміноетил)бензол-1,2-діол) – нейромедіатор, біологічно активна хімічна речовина, яка в мозку людини передає емоційну реакцію і дозволяє відчувати задоволення і не відчувати болі. Цей нейромедіатор також відповідає за рух, тому виробляється у певних клітинах мозку, що контролюють м'язову активність. Дофамін викликає почуття щастя й ейфорії. Еволюційна задача дофамінової системи полягає у тому, щоб закріплювати активну поведінку, яка пов'язана з активним рухом. При збої роботи цієї системи буває, що закріплюється негативна поведінка, тобто така, яка може навпаки шкодити нашому організму. До такої поведінки можна віднести «заїдання стресу», надмірну рухову активність (ажитацію) чи зловживання психоактивними речовинами.

Одним з найпоширеніших способів зміни функціонування структур головного мозку є вживання психоактивних речовин (ПАР). До них належить алкоголь та різноманітні наркотики. За даними ВООЗ, станом на 2016 рік середньостатистичний житель України старше 15 років випиває 8,6 літри чистого алкоголю на рік. З одного

боку, ці показники зменшилися порівняно з 2010 роком, але все ще залишаються досить високими. Як відомо, систематичне вживання ПАР призводить до звикання і викликає фізичну та психологічну залежність. З часом залежні стани переростають у хворобу, ознаки якої можна зустріти у міжнародних класифікаціях хвороб, та можуть призводити до незворотних змін особистості, аж до повного її руйнування.

У контексті розгляду поведінки людини ПАР активно впливають на префронтальну кору головного мозку, знижують її активність та контроль над лімбічною системою. Внаслідок цього людина стає «розкутою», емоційно нестриманою, може вдаватися до дитячої чи провокативної поведінки. Під впливом психоактивних речовин особа не контролює свої емоції, дії та висловлювання та, на жаль, не може спрогнозувати наслідки такого стану і свідомо з нього вийти. Тому не дивно, що в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння особа може вчиняти різноманітні правопорушення та вдаватися до домашнього насильства у різних його проявах. За даними, оприлюдненими джерелом Укрінформ, у період з 2013 по 2018 роки в Україні було вчинено понад 120 тис. різних злочинів під дією алкоголю. Це – значна цифра, особливо якщо брати до уваги те, що алкоголь – лише один із варіантів психоактивних речовин.

Для осіб, що вчиняють домашнє насильство і мають залежний стан, останній стає ускладнюючим фактором щодо можливості проходження ними Типової програми для кривдників. Робота за Програмою передбачає засвоєння знань з визначених тем і з подальшим перетворенням їх на вміння та навички. Для цього необхідно, щоб були збережені функції ПФК у повному обсязі. У протилежному випадку засвоєння матеріалу буде ускладненим і малоефективним. Крім того, особа може вдаватися до непрогнозованої, емоційно забарвленої та неконтрольованої поведінки, становлячи небезпеку як для самої себе, так і для фахівця, який/яка з ним працює.

Такі люди потребують допомоги насамперед у вирішенні труднощів із залежним станом. На сьогодні в Україні представлено кілька напрямів та видів реабілітації. Зазвичай вони включають два ключові етапи – фізичну (медичну) та психологічну (соціальну) реабілітацію.

Фізична реабілітація полягає у повному виведенні психоактивних речовин з організму та знятті неприємних фізичних відчуттів, що з цим пов'язані. Найпоширеніші методи фізичної реабілітації алко- та нарко-залежних – це:

- **Замісна терапія** – передбачає контрольоване введення хворому іншого препарату з дією, схожою на ПАР, з поступовим зменшенням дози аж до повного припинення використання. Така процедура більш актуальна для осіб, що страждають на наркотичну хворобу, і допомагає уникнути негативних наслідків відміни вживання препаратів.

- **Детоксикація** – процедура, що спрямована на виведення з організму токсинів, що виникають унаслідок біологічного розпаду ПАР. Токсини можуть протягом тривалого часу залишатися в організмі, спричиняючи негативний вплив на здоров'я, тому детоксикація – обов'язкова процедура у фізичній реабілітації.

- **Кодування** – один з популярних і широковідомих методів, але на практиці він виявляється малоефективним. Суть методу: «підшивка» капсули з медикаментом в організм хворого або введення препарату за допомогою уколу. Лікар запевняє пацієнта, що після кодування всього одна доза психоактивної речовини призведе до його смерті. Таким чином, ця процедура ґрунтується на інстинкті самозбереження.

Фізична реабілітація є дуже важливою як підготовчий етап перед **психологічною реабілітацією**. А вже психологічна реабілітація, за умови готовності особи та повного проходження всіх передбачених завдань, і забезпечує одужання та зміну світогляду, що не допускає зловживань у майбутньому. Для психологічної реабілітації використовуються: гіпноз, арт-терапія, аутогенна релаксація, індивідуальні та групові сеанси психотерапії, трудотерапія тощо. Саме на основі поєднання здобутків цих напрямів і були розроблені сучасні моделі реабілітації.

Серед них найпоширенішими є:

1. **12 кроків.** Більшість відомих програм реабілітації своєю основою мають ідеологію «12 кроків». Така програма соціальної реабілітації

орієнтується на духовне зростання пацієнтів і налічує 12 етапів. Учасники вчаться визнавати свої помилки, контролювати власні емоції та брати на себе відповідальність. Після проходження програм «12 кроків» учасники починають займатися з реабілітологом. У цей період відбувається відновлення втрачених соціальних зв'язків та формування шаблонів, що допомагають налагоджувати контакти з іншими людьми. Як наслідок – люди можуть повністю адаптуватися до реального життя, виходити на роботу та підтримувати здорові стосунки.

2. Міннесотська модель. Популярна програма реабілітації залежних осіб, що є переосмисленням і доповненням ідеології «12 кроків». При її формуванні був реалізований комплексний підхід до подолання залежностей. Програма передбачає активне залучення до реабілітаційного процесу близьких хворого. За Міннесотською моделлю, хімічна залежність – хвороба невиліковна. Вона може як затухати, так і спалахувати з новою силою, а також можливий перехід з одних речовин на інші. Тому в рамках програми з хворими довго працюють психологи, які спеціалізуються саме на хімічних залежностях.

3. Метод Маршака. Базується на східних ученнях і пропонує учасникам досягати стану розслаблення та ейфорії, котрі зазвичай виникають після вживання ПАР, за допомогою різних тілесних практик. Наприклад, особи навчаються медитації та релаксації.

В осіб з проблематикою залежних станів реабілітація – це першочергове завдання. Дуже часто її проходження дає учасникам можливість переосмислити свою поведінку, що призвела до вчинення домашнього насильства, та сформуванню стратегію неконфліктної взаємодії у майбутньому. Якщо спеціалістам під час роботи з клієнтом або з інших перевірених джерел інформації стало відомо про наявність проблеми залежних станів, їм варто приділити увагу цьому питанню. Дуже важливо донести до особи позитивне значення участі у реабілітаційних програмах, інформацію про їх види та можливості долучення. Часто клієнти із залежними станами не володіють такою інформацією й не розуміють, що на них чекатиме під час реабілітації. Це, у свою чергу, може викликати страх і супротив. За умови наявності сформованого доброзичливого контакту з клієнтом спеціаліст може нормалізувати переживання останнього, обговорити важливу інформацію та спільно сформуванню

план подальших дій. У зв'язку з цим фахівцям потрібно володіти інформацією щодо наявних реабілітаційних програм у регіоні їх роботи та контактами їх організаторів.

Також деякі програми реабілітації передбачають залучення до роботи членів сім'ї особи із залежністю. Це пов'язано з тим, що стиль взаємодії між близькими на неусвідомленому рівні може сприяти збереженню та поглибленню залежності. Така форма взаємовідносин часто поширена у сім'ях, що потерпають від домашнього насильства. Співзалежні стосунки можуть також знижувати ефективність проведення Програми і будуть докладно розглянуті у наступному підрозділі.

3.2. СПІВЗАЛЕЖНІ СТОСУНКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИК- НЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА. ПАСИВНА АГРЕСІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ

Вперше поняття «співзалежність» було вжито в контексті вивчення пацієнтів з різними залежностями. У ході дослідження вчені виявили, що для родичів залежних хворих притаманними були особливі моделі поведінки (наприклад, підвищена залученість і фіксованість на проблемах залежного). Широкого поширення концепція співзалежності отримала завдяки співдружностям анонімних алкоголіків, а саме завдяки «дванадцятикроковим» програмам, що їх співтовариства пропонують пройти не тільки власне алкоголікам, а й їх родичам. Ключова ідея, яка роз'яснює зв'язок цих двох явищ, полягає у їх «взаємодоповнюючому та підтримуючому впливі». Люди, що перебувають у співзалежних стосунках, часто стикаються з емоційними переживаннями й можуть вдаватися до вживання психоактивних речовин для самозаспокоєння. Або навпаки: особи з проблемою залежності можуть шукати саме такий тип відносин, адже власне концепція «залежності» є чимось звичним та зрозумілим для них.

У попередньому підрозділі було описано залежність від психоактивних речовин, у даному будуть розглянуті механізми залежності від іншої людини, а також їх причини та вплив на особу. Часто вони взаємопов'язані та зустрічаються в одній особі. Наявність «залежного типу особистості» варто враховувати при реалізації Типової програми для кривдників.

Поступово концепція співзалежності розширилася за межі роботи реабілітаційних товариств і перейшла в інші психотерапевтичні напрями, кожен з яких тлумачить її по-своєму. Узагальнюючи, можна сказати, що співзалежні стосунки – це деструктивна форма взаємовідносин, в яких партнери залежать один від одного, дуже болісно переживають розлуку і через це намагаються посилено контролювати один одного. Залежність, що виникає у таких стосунках, може бути як явною та помітною (фізична чи економічна), так і, на перший погляд, незрозумілою і невловимою (емоційна). Причини співзалежної моделі поведінки своїм корінням глибоко сягають дитинства людини і, на думку психологів, пов'язані з некоректним чи неповним проходженням нормальних стадій розвитку.

Перша стадія, яку проходить особистість у своєму розвитку, – стадія співзалежності. Вона триває від народження до 6–9 місяців і пов'язана з тим, що дитина дійсно фізично не здатна вижити без наявності поруч дорослих, що про неї піклуються. Різні дослідники сперечаються щодо тривалості цього періоду, але всі вони сходяться на тому, що ключовими потребами особи в цей період є безпека та емоційний зв'язок з дорослими, що її люблять. Якщо ці дві потреби повноцінно задовольняються, то дитина успішно завершує стадію розвитку, переходить до наступної й у подальшому дорослому житті не схильна потрапляти у співзалежні моделі стосунків. Це не дає 100% гарантії, оскільки такі люди зазвичай дуже чуйні та емпатійні та можуть використовуватися іншими у своїх цілях.

Особи, які не змогли задовольнити ці потреби у дитинстві, часто не мають сформованого усвідомлення власної безпеки та здорового емоційного контакту. Внаслідок цього вони сприймають як близькість та любов те, що по своїй суті є маніпуляціями чи психологічним насильством.

Людам, що перебувають у співзалежних стосунках, частіше притаманними є такі прояви:

- почуття тривоги та невпевненість із невідомих причин;
- постійне переживання з приводу того, що «подумають» чи «скажуть» інші люди, страх бути соціально ізольованими;
- відчуття, що вони «потрапили у пастку»;
- недовіра до себе і до власних рішень;
- такі люди часто турбуються про інших, замість того, щоб потурбуватися про себе;

- прагнення «догодити» іншим людям;
- проблеми з встановленням та обстоюванням особистісних кордонів;
- невміння визначити власні потреби та бажання;
- виконання ролі «жертви» або «мученика».

Для усвідомлення причин і моделей поведінки людей у співзалежних стосунках дуже важливо зрозуміти, що в них є багато страху. Цей страх на підсвідомому рівні «прив'язує» партнерів один до одного, не даючи можливості припинити взаємодію, що спричиняє страждання. До таких страхів можна віднести страх самотності, страх «негідності», коли людина вважає себе недостойною партнера чи партнерки, і страх жити власним життям, яке також здається особі менш привабливим, ніж життя близької людини. Всі ці страхи пов'язані з низькою самооцінкою та вкоріненою невпевненістю у собі у співзалежних осіб. При цьому вони не мають нічого спільного з реальністю, є суб'єктивними й почасти перебільшеними. Людині буває важко впоратися з цими страхами самостійно, саме тому важливо своєчасно звертатися за психологічною чи психотерапевтичною допомогою.

Ще однією виразною рисою співзалежних стосунків є негласна заборона на вираження почуттів, особливо «негативних». Насамперед під заборону підпадає гнів, адже партнери помилково вирішують, що безпосереднє й спрямоване вираження власного незадоволення може зруйнувати стосунки. А цього вони не можуть допустити будь-якою ціною, бо хибно вважають, що не зможуть задовольняти власні потреби поза наявних взаємовідносин. При цьому варто усвідомлювати, що гнів – одна з базових емоцій. Вона з'являється у людини від народження і має специфічний механізм протікання, тривалість та супроводжується виділенням відповідних гормонів. Ми всі відчуваємо гнів, злість, і це – важлива частина нашого життя, яка сприяє самозахисту, обстоюванню власних особистісних кордонів, досягненню цілей і, навіть, розмноженню.

У будь-яких видах взаємодії з іншими людьми ми можемо відчувати гнів. Співзалежні партнери у своїх стосунках також з ним стикаються, але обирають маскування його

чи уникання. Результатами цього є два. Перший виникає внаслідок так званого «переповнення чаші терпіння», коли один з партнерів не в змозі стримувати обсяги накопиченого гніву і неконтрольовано випускає його назовні. У такі моменти виникають скандали, істерики, крики, псування майна чи, у критичних випадках, бійки, а про людину, що таким чином виражає свою злість, говорять: «Була у стані афекту». Особа дійсно реагує дуже активно, знаходиться під впливом емоції і не здатна контролювати її обсяг, спосіб вираження та наслідки. На відміну від людини, що вживає психоактивні речовини, вона зберігає функції префронтальної кори головного мозку, але її здатність до самоконтролю виснажена внаслідок надмірного психоемоційного навантаження. Поведінку такої людини за всіма ознаками можна охарактеризувати як домашнє насильство, хоча часто вона, обираючи стратегію ігнорування чи замовчування гніву, намагалася його уникнути.

Другий варіант розвитку ситуації, який є таким самим поширеним і травматичним, як і перший, полягає у дозованому та періодичному «викиді» гніву через пасивну агресію.

Пасивна агресивність, як випливає з назви, – це схильність до непрямого прояву ворожості за допомогою таких дій, як тонкі образи, замкнута поведінка, упертість або умисне невиконання необхідних завдань. Через те, що пасивно-агресивна поведінка є неявною або непрямую, виявити її буває важко, навіть у тих випадках, коли ви відчуваєте психологічні наслідки. Пасивна агресія може проявлятися по-різному, а до найпоширеніших її форм належать:

- мовчазна образа;
- висміювання;
- порушення кордонів;
- критика та висловлення незадоволення;
- знецінення;
- ізоляція;
- ігнорування;
- демонстрація розчарування.

Тривала взаємодія з людиною, що схильна до використання пасивної

агресії, є дуже емоційно виснажливою. Вона може викликати роздратування, пригнічення настрою й навіть фізичну втому. Саме тому джерела психологічної інформації радять уникати чи мінімізувати контакт з пасивно-агресивними особистостями заради збереження власного благополуччя.

Пасивна агресія, хоча й дає людині, що до неї вдається, мінімальне полегшення, не вирішує проблему з емоційним вираженням у парі, сприяє накопиченню напруження і не допомагає у вирішенні первинного конфлікту, котрий викликав гнів. Рано чи пізно, ситуація розряджається описаним у першому варіанті шляхом.

Якщо розглядати співзалежні стосунки у контексті реалізації Типової програми для кривдників, варто зазначити, що вони становлять собою сталу систему. Дуже важко змінити механізми взаємодії у системі, якщо працювати лише з одним з її учасників. Це може призвести до усвідомлення нездорових моделей у стосунках і мати різні неочікувані наслідки, у тому числі розлучення. Для таких випадків ефективним є розроблення індивідуальних програм для кожного з партнерів з подальшим спільним сімейним консультуванням.

3.3. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Продовжуючи тему ефективності реалізації Типової програми для кривдників, варто виділити ще одну категорію осіб з низькою продуктивністю проходження Програми – це особи, що мають нетипові риси характеру. Виникнення таких рис може бути наслідком уроджених особливостей структур головного мозку (особливо – лімбічної системи) або наслідком у край несприятливих умов росту та розвитку особистості у дитинстві, таких як хронічне жорстоке поводження чи занедбаність. Людина з нетиповими характером погано розуміє свої емоції та прояви інших осіб, може проявляти непередбачувані поведінкові реакції, дуже важко піддається психологічній взаємодії. Корекційна робота з такими особами може здійснюватися психіатрами чи психотерапевтами (або, за наявності такого персоналу, лікарями-

психологами), носить ситуативний, допоміжний характер і потребує майже постійної підтримки.

У міжнародних класифікаціях хвороб МКХ-11 та DSN-5 такий аномальний розвиток особистості фіксується у разі наступних розладів:

1. Нарцисичний розлад особистості.
2. Пограничний (межовий) розлад особистості.
3. Істеричний розлад особистості.
4. Дисоціальний розлад особистості.

За даними Національного інституту охорони здоров'я США, вказані розлади фіксуються майже у кожного сьомого мешканця, що, у свою чергу, становить близько 15% всього населення. Проте ця цифра стає дійсно вражаючою, якщо відійти від наукової термінології й використовувати назву, яка широко відома пересічним громадянам і звучить у різних популярних джерелах, – «токсичні» люди.

У 2018 році Оксфордський словник визнав «токсичний» словом року. За цим терміном було зроблена найбільша кількість запитів у всесвітніх інформаційно-пошукових мережах. Такий інтерес пов'язаний з тим, що взаємодія та стосунки з «токсичними» людьми є вкрай небезпечними та психотравмівними для іншої сторони. Саме тому постраждалі особи намагаються віднайти інформацію щодо того, що з ними відбувається та як цього позбутися. В Інтернеті часто зустрічаються спрощені назви осіб з аномальним розвитком: «соціопат», «психопат», «нарцис» та «мезогін», опис їх характеру, особливостей проявів, типів психологічних маніпуляцій, до яких вони вдаються, та способи захистити себе від їх впливу.

Однією з найнегативніших рис, що притаманні «токсичним» людям, є їхня підсвідома схильність до аб'юзу. Аб'юзивні відносини (від англ. abusive relationships – залежні, принизливі відносини) – відносини, в яких партнер порушує особисті кордони іншої людини, принижує, допускає жорстокість у спілкуванні та діях з метою придушення волі жертви. У такому типі відносин жертва і агресор не змінюються місцями, жертва з деяких причин не може вийти з цих відносин. Аб'юз – це різновид

психологічного насильства, яке вкрай негативно впливає на постраждалих осіб. За даними різних професійних джерел, відновлення після токсичних стосунків може тривати від 12 до 36 місяців, навіть за умови наявності психологічного супроводу. Ситуація також погіршується тим, що для «токсичних» людей їхня поведінка є нормальною та правильною; вони не помічають і не визнають негативного впливу на інших і відмовляються коригувати свої реакції. Більше того, шляхом психологічних маніпуляцій вони змушують сумніватися навіть фахівця у своїх почуттях та думках, у самому/самій собі та здатності до критичного мислення. Для непідготовленого фахівця взаємодія з такими клієнтами може стати негативною та небезпечною. У випадку наявності аб'юзу у стосунках, де відбувається домашнє насильство, важливо залучати спеціаліста з відповідними знаннями та кваліфікацією з подальшим формуванням плану психотерапевтичної взаємодії як з кривдниками, так і з постраждалими особами.

Різні назви «токсичних» людей пов'язані з особливостями їх розвитку, характером пережитої психологічної травми та способами психологічного маніпулювання постраждалими особами. Попри те, є ряд характеристик, що притаманні всім людям із указаними розладами особистості, й фахівцям варто звернути на них увагу при проведенні спільної роботи, особливо якщо вони підкріплені ознаками з переліку «червоних прапорців», описаного далі. До цих характеристик належать:

- Розвинута спостережливість.
- Емоційна спустошеність – можуть лише «відігравати ролі».
- Маніпулюють та перекладають відповідальність.
- Власні потреби на першому місці, відсутня совість.
- Їхня основна задача – «забрати ресурс», тому для них жертва це – річ.

Спеціалістам варто бути дуже уважними до власного стану та за умови виникнення психологічного дискомфорту та підозри щодо застосування до них маніпуляцій звернутися до супервізора та скоригувати подальший план роботи.

Для полегшення власної роботи та для поліпшення психологічної роботи з постраждалими особами спеціалісти можуть використовувати перелік «черво-

них прапорців». Ці ознаки були сформовані Джексонем Мак-Кензі у його книзі «Як звільнитися від токсичних стосунків і не стати жертвою». Вони вказують на характерні прояви «токсичних» людей у взаємодії з іншими та наголошують на тих явищах, на які варто звертати увагу. Якщо спеціаліст виявляє у взаємодії з клієнтом понад 10 ознак, то йому варто забезпечити себе при роботі з ним і звернутися, за потреби, за інформаційною та психологічною підтримкою до колег.

Список «червоних прапорців»:

- Газлайтинг і зведення з розуму.
- Нездатність поставити себе на ваше або чийсь місце.
- Неперевершене лицемірство.
- Патологічна брехня та виправдання.
- Концентрація на ваших помилках та ігнорування власних.
- Ви опиняєтесь у ситуаціях, коли доводиться пояснювати дорослим людям правила шанобливого ставлення.
- Егоїзм та непомірна жага уваги.
- Вас звинувачують в емоційних реакціях, які були навмисно спровоковані.
- Вам доводиться постійно бути напоготові.
- Іноді інші не помічають таких проявів.
- Ви починаєте боятися будь-яких суперечок.
- Ваші кордони повільно та впевнено розмиваються.
- Вас обділяють увагою та підточують вашу гідність.
- Від вас очікують, що ви будете читати думки.
- Вас дратує ця людина, та ви все одно хочете їй подобатися.
- Надзвичайно велика кількість «божевільних» людей у минулому токсичної особи.
- Вас провокують на ревності та суперництво, ховаючись за маскою невинності.
- Ідеалізація, залюблення та лестощі.
- Вас постійно порівнюють із кимось.
- Риси, за які вас колись обожнювали, раптово стають неймовірними вадами.
- Прогалини в маскуванні (ледь помітні неспівпадіння у тому, що людина розповідає, робить чи демонструє).
- Токсичним людям усе швидко набридає.

Робота з «токсичними» клієнтами є тривалою та емоційно виснажливою, тому її здійснення у рамках Типової програми для кривдників є недоцільним та малоефективним. Корекція аномалій характеру та пережитих травм залежить від високої внутрішньої мотивації самого клієнта і готовності до співпраці. Внаслідок некритичного ставлення «токсичних» осіб до власного стану і глибокої переконаності у своїй ролі постраждалого, а не абьюзера, фахівцю дуже важко реалізувати задачі, поставлені у рамках Програми. Саме тому таких клієнтів доцільніше спрямовувати до психіатрів та психотерапевтів за спеціалізованою допомогою.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

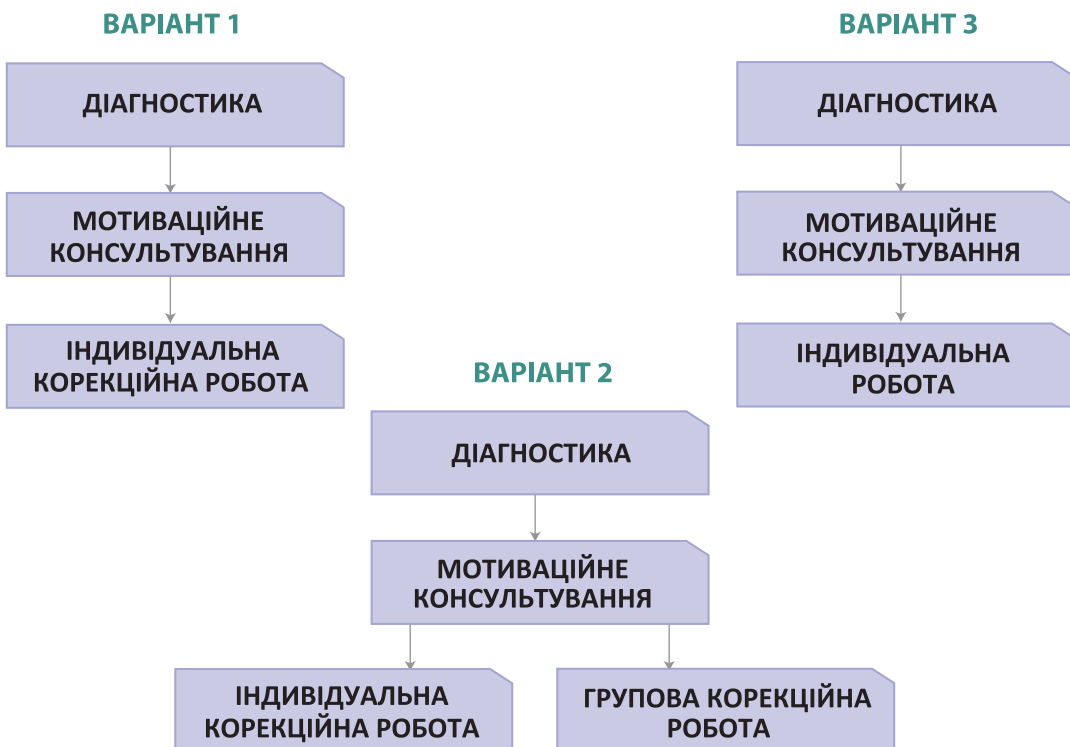
1. Книга Еріка Берна «Ігри, в які грають люди. Люди, які грають в ігри».
2. Книга Стівена Карпмана «Життя, вільне від ігор».
3. Книга Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до видужання».
4. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. В.М. Бондаровської, Т.В. Журавель, Ю.В.
5. Пилипас. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 284 с.
6. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Втеча від близькості».
7. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Звільнення від співзалежності».
Книга Джексона Мак-Кензі «Як звільнитись від токсичних стосунків і не стати жертвою».
8. ти жертвою».
9. Книга Діка Свааба «Ми – це наш мозок. Від матки до Альцгеймера».
10. Книга Робін Норвуд «Жінки, які кохають до нестями».
11. Блог психолога Беріт Брогаард.
Книга Носсрата Пезешкіана «Психосоматика і позитивна психотерапія».

РОЗДІЛ 4
ТИПОВА ПРОГРАМА
ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Як зазначено у наказі Міністерства соціальної політики від 1 жовтня 2018 року №1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників», існують три варіанти алгоритму реалізації Програми. Вони представлені на рис. 1. На сьогодні найбільшу ефективність показує поєднання індивідуальної та групової роботи, проте їх одночасна організація не завжди є можливою. Саме тому Програмою передбачені різні алгоритми роботи з урахуванням сучасних реалій роботи спеціалістів та можливостей кривдників відвідувати заняття. У цьому розділі буде розглянуто орієнтовне наповнення занять згідно з тематичним планом, розробленим для проведення Програми.

Рис. 1. Алгоритми роботи з особою в межах Типової програми для кривдників

4.1. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З КРИВДНИКАМИ

При розробці Типової програми для кривдників використовувався європейський досвід, зокрема позитивний результат застосування аналогічних програм у різних країнах. Зарубіжний досвід було адаптовано до українських реалій, а з 2009 року розпочався процес практичної реалізації первинних варіантів Програми, яка на той час називалася корекційною. Спочатку її було випробувано в окремих районах міста Києва, а з 2010 року використання цього досвіду поширилося на всю країну. З того часу Програма доопрацьовувалася, і в 2018 році наказом Мінсоцполітики № 1434 був затверджений варіант, який зараз активно впроваджується. Юридичні аспекти реалізації Програми представлені у розділі 1. Натомість у цьому підрозділі будуть описані особливості роботи фахівців за темами індивідуальної роботи, що зазначені у плані Програми. Варто зазначити, що робота за Програмою структурована та послідовна, що полегшує формування знань та навичок у клієнтів і допомагає спеціалістам організувати власну роботу.

Перш ніж переходити до тематики індивідуальних зустрічей відповідно до Програми, важливо приділити увагу психотерапевтичним особливостям роботи з особами – учасниками випадків домашнього насильства. Особливості роботи спеціаліста пов'язані з динамікою трикутника Карпмана та зі спробами клієнтів залучити його до взаємодії у ролі рятівника. Фахівцям варто бути обачними щодо розподілу влади під час терапевтичної взаємодії, адже вони насамперед знаходяться у виграшному становищі як носії знань, законів та правил. Дуже важливо на початку роботи сформувати домовленість про правила та кордони взаємодії, прописати обов'язки та права кожної зі сторін. Під час практичної реалізації Програми ця ситуація вирішується шляхом укладання угоди з визначеними правилами взаємодії, орієнтовний зразок якої представлений у Збірнику.

Крім того, спеціалістам важливо зрозуміти, що під час роботи роль, що її вони виконують, є одночасно інтелектуальною та стосунковою. Вони володіють важливими знаннями, які в доступній формі потрібно передати клієнту, та перебуваючи у визначених терапевтичних стосунках, своєю присутністю і взаємодією створюють «тренувальний майданчик» для засвоєння клієнтом цих знань і перетворення їх на практичні навички. Тому дуже важливо, щоб спеціалісти стимулювали і

підтримували активність та самостійність своїх клієнтів та провадили свою роботу в доброзичливій манері. Під час роботи з кривдниками дуже легко потрапити в капкан осуду, своєю поведінкою та словами виказуючи зневагу таким людям. Важливо, щоб спеціалісти вміли розділяти особисту та професійну позиції й мали змогу надавати клієнтам якісні послуги. Для цього необхідно створювати для фахівців можливість своєчасного та регулярного доступу до інтервізійних та супервізійних занять.

Інтервізія – це міжколегіальний спосіб навчання в групі спеціалістів, які займають рівні позиції, з метою поліпшення професійних навичок та ефективності роботи з клієнтами. Інтервізію також можна визначити як взаємну консультацію, або обмін досвідом між колегами. Під час роботи інтервізійної групи практичні психологи виявляють спільні проблеми та шляхи подолання цих проблем.

Супервізія – надання професійної допомоги спеціалісту або закладу, яка спрямована на роботу з професійними труднощами, проведення аналізу недоліків та удосконалення організації роботи. Важливо зазначити, що індивідуальна та групова супервізія є обов'язковою ланкою професійної підготовки психологів та психотерапевтів за європейськими стандартами.

Також корисною є індивідуальна психотерапевтична робота спеціалістів для вирішення їх особистісних та життєвих труднощів. Вона належить до зони вибору та відповідальності кожного і кожної й базується виключно на добровільних засадах. Це може слугувати додатковим джерелом підтримки для спеціалістів, що у своїй роботі стикаються із сильними емоційними проявами клієнтів і контейнерують їх для налагодження подальшої взаємодії. Найчастіше серед цих емоцій трапляються злість, сум та страх. Переживання таких станів є дуже енергозатратним як для клієнтів, так і для спеціалістів, що їх супроводжують.

Емоційне контейнерування – психологічний термін, який відображає процес «вбирання» емоцій співрозмовника з подальшою допомогою їх проживання. Спеціалісти, таким чином, виконують роль «контейнера», куди клієнти тимчасово поміщають свої емоції доти, доки не будуть готові їх усвідомити, пережити та прийняти у собі. У подальшій роботі клієнти навчаються не віддавати свої емоції, а керувати ними шляхом прийняття власної відповідальності за все, що вони відчувають. Ефективним спеціалістам важливо мати хороший контакт із власною емоційною сферою для розділення власних переживань та реакцій співрозмовника і «розширення» свого емоційного контейнера.

Терапевтичний перенос – це психологічний феномен, що виникає внаслідок неусвідомленого переміщення раніше пережитих (зазвичай у дитинстві) почуттів та переживань, що пов'язані з однією людиною, на зовсім іншу. Зокрема, на спеціаліста під час терапевтичної взаємодії. Таким чином, клієнти чекатимуть на певні реакції, переживання, дії та думки й реагуватимуть відторгненням чи образою, якщо їх не отримуватимуть, або будуть взагалі почуватися повністю дезорієнтованими.

Не є принциповим те, з ким працюють спеціалісти, – з постраждалими особами чи кривдниками: процес взаємодії базуватиметься на моделі триади. Це пов'язано зі специфічною динамікою трикутника Карпмана, коли третя сторона може бути відсутньою фізично, проте впливати на загальний процес. У ході роботи з боку клієнтів можуть виникати такі переноси:

1. На початку процесу має місце певна ідеалізація спеціаліста клієнтом. Він може постраждалими особами розглядатися як рятівник («спаситель»), що прийшов їх врятувати зі складної ситуації. А кривдниками – як «своя людина», що може вирішити ситуацію, адекватно її розсудити і пояснити всім, хто правий, а хто винуватий.
2. Згодом клієнти очікувано стикаються з крахом своїх ілюзій, адже задачі спеціаліста кардинально відрізняються від їх очікувань. Ця ситуація часто сприймається ними як форма зради, й тоді спеціаліст може стикатися з великим обсягом люті, критики та звинувачень. Важливо, щоб фахівець при

цьому залишався професіоналом, сприймав це явище як частину робочого процесу і міг обговорити його з клієнтом.

3. Важливо пам'ятати, що особлива динаміка домінування - підпорядкування у такій формі взаємодії інколи призводить до того, що певні висловлювання та реакції спеціаліста можуть сприйматися клієнтом як образа чи напад. У процесі взаємодії можуть відтворюватися різні атрибути ситуації, що має для людини неприємний чи травмівний зміст. Спеціаліст може вдаватися до такого прийому усвідомлено – як варіант провокативної терапії, але під час супроводу випадків домашнього насильства таких технік краще уникати. Якщо така ситуація вже мала місце, важливо обговорити з клієнтом, що саме спричинило переживання, який попередній досвід з цим пов'язаний і як, у контексті терапевтичної взаємодії, можна це вирішити.
4. Крім того, у клієнтів може виникати сексуальний перенос. Задача спеціаліста – приділяти увагу клієнту, вислуховувати його і намагатися зрозуміти причини його поведінки. Саме тому клієнтам часто здається, що спеціаліст – ідеальний партнер. Вони захоплюються ним, закохуються і прагнуть стосунків, адже своєю реакцією та поведінкою спеціаліст часто задовольняє їх потреби. Важливо відверто обговорити такий перенос з клієнтом, прояснивши механізм його виникнення та обговоривши можливість використання такого досвіду у його теперішніх чи наступних стосунках.

Спеціалісти у ході роботи можуть теж бути втягненими у різні види емоційної взаємодії з клієнтами і таким чином формувати реакції контрпереносу.

Контрперенос – спостереження і усвідомлення спеціалістом власної несвідомої емоційної реакції при спілкуванні з тим чи іншим клієнтом. Спеціаліст не може позбутися свого травматичного досвіду, але може відстежувати його вплив на процес консультування.

У супроводі випадків домашнього насильства фахівець може ототожнювати себе як з постраждалими особами, так і з кривдниками, що зумовлено тріадністю процесу. Ці контрпереноси дещо різняться за своїм характером, тому краще їх розглядати окремо.

При контрпереносі з постраждалими особами спеціалісти можуть формувати тісний емоційний контакт з ними й від цього «заражатися» безпорадністю, тривогою чи страхом, відчувати себе занадто вразливими. Якщо фахівець проігнорує такі реакції, у нього може розвинутися емоційне виснаження, фізична втома і, у найгіршому випадку, ознаки посттравматичного стресового розладу. Звісно, наслідком цього буде зниження професійної та особистісної ефективності фахівця, тому контроль і турбота про свій психоемоційний стан – важлива задача. Однією з найбільш частих реакцій контрпереносу – це зайняти позицію «рятівника». Небезпека такої позиції полягає у тому, що спеціаліст може нехтувати встановленими терапевтичними правилами та кордонами: давати свої особисті контакти, порушувати процедуру та регламент зустрічей, надавати особливі «переваги» конкретному клієнту. У віддаленій перспективі це може призводити – так само, як і контрперенос – до вигорання фахівця або до розвитку у нього відчуття виняткової особливості та всемогутності з втратою здатності критично оцінювати ситуацію, що теж знижуватиме якість роботи.

Важливим аспектом роботи спеціалістів з клієнтами є вміння контактувати з гнівом. Фахівцю потрібно уникати злиття з цим емоційним станом у клієнта, даючи при цьому можливість не усвідомлено виражати злість, але не забуваючи про власні кордони та безпеку.

При контрпереносі з кривдниками реакції спеціалістів можуть уподібнюватися до тих, що притаманні постраждалим особам, особливо якщо фахівець відчуває себе слабким і незахищеним. Проте бувають інші варіанти реагування. Спеціаліст може відчувати зневагу до клієнта та відразу – до його/її поведінки. Звісно, домашнє насильство підлягає осуду, й подібні відчуття очевидні. Проте дуже важливо розділяти дії особи та її внутрішню мотивацію, що стала їх основою. Критика та осуд можуть стосуватися дій клієнтів, але не їх особистості в цілому. За неможливості усвідомлено та безоціночно сприймати клієнта спеціалісту краще перенаправити його до колеги. Це збереже і його психологічну цілісність, і психологічну безпеку тих, хто звернувся.

Іноді спеціаліст навпаки занадто симпатизує клієнтові, у зв'язку з чим може применшувати або раціоналізувати насильство. У подальшому це може стати для кривдників певним «дозволом» на насильницькі дії. Така ситуація виникає тоді, коли спеціаліст

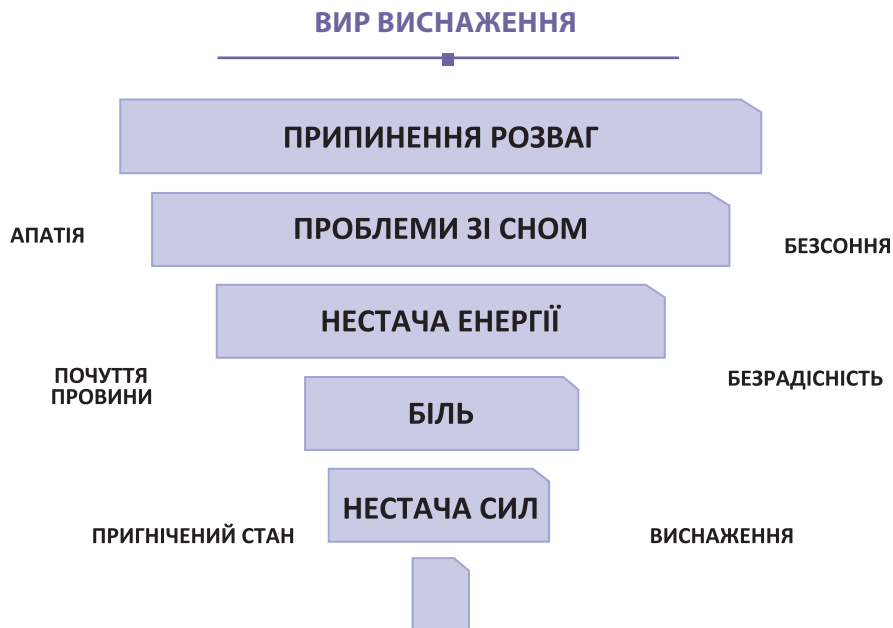
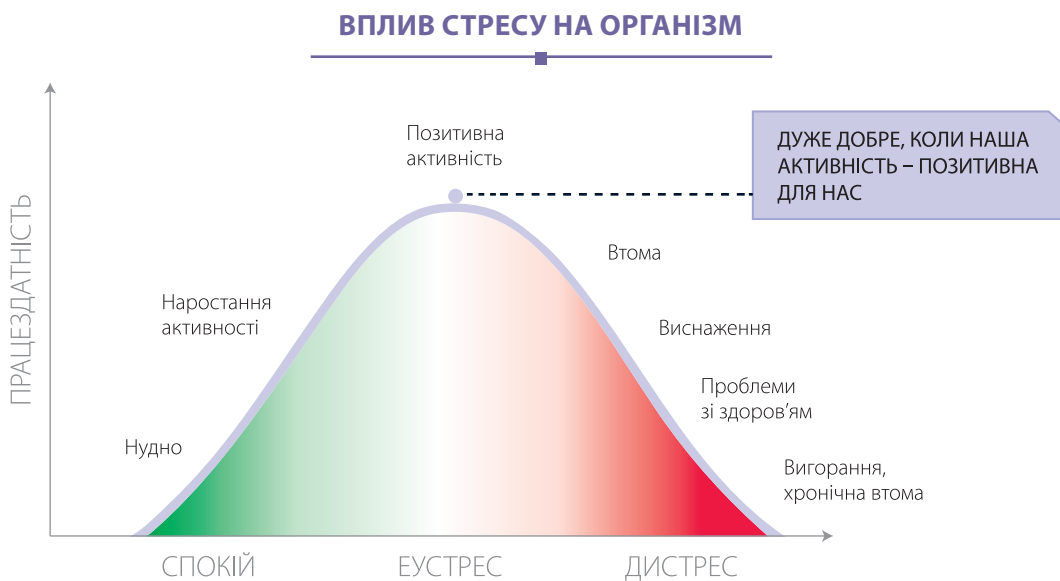
з найкращих намірів намагається підтримати клієнта. Підтримка дуже важлива для налагодження терапевтичної взаємодії, але вона не повинна бути генералізованою. В такому випадку підтримка перетворюється на виправдання. Спеціалісту важливо зберігати критичність мислення та називати речі своїми іменами, при цьому вільно говорити про недоречність дій клієнта або про їх надмірність.

Важливо бути терплячими до клієнта. Певні клієнти можуть мати труднощі у процесі проходження Програми, що можна пов'язати з їхнім негативним досвідом, сформованими стереотипами поведінки чи рівнем інтелекту. Засвоєння нових навичок може потребувати часу та тренувань, тож реакція у вигляді надмірної вибагливості перешкоджатиме процесу. У разі втрати терпіння, за надмірної критики чи осуду спеціаліст сам стає кривдником для своїх клієнтів, направляючи таким чином на них відчуття сили та безкарності (внаслідок контрпереносу) і зловживаючи своїм службовим становищем.

Окремо виділяються реакції контрпереносу сексуального характеру, які можуть виникати і з постраждалими, і з кривдниками. Така реакція у спеціаліста свідчить про порушення кордонів терапевтичного процесу і надмірне особистісне занурення у взаємодію. У разі виникнення таких реакції спеціалісту важливо прояснити стосунки з клієнтом і вирішити питання щодо можливості переадресації до іншого спеціаліста. Також додатково варто виносити такі ситуації на інтервізійний або супервізійний розгляд.

Спеціалістам дуже важливо зрозуміти, що позитивний терапевтичний ефект роботи у Програмі досягається не лише завдяки методикам та технікам, а ґрунтується на особистості самого фахівця. Саме тому своєчасний вклад у свій розвиток та самопідтримка є запорукою професійності. Адже накопичення стресу у спеціаліста може призводити до таких негативних наслідків, як емоційне вигорання чи вторинна травматизація. Важливо звертати увагу саме на початкові етапи накопичення стресу, що характеризуються втомою, порушеннями сну чи відсутністю такого відчуття, «як добре відпочив», і у разі їх виникнення вживати заходів психологічного та фізичного характеру. Психологічні заходи краще обговорювати зі спеціалістами, такими як особистий психолог чи супервізор, або під час інтервізії. Фізичні заходи – це нормалізація режиму активності та відпочинку, піші прогулянки, фізичні вправи, повноцінне харчування з додаванням вітамінів(особливо вітамінів групи В та

Омега) та мікроелементів. Якщо на первинному етапі не було вжито допоміжних заходів, у подальшому стрес буде накопичуватися, втома переростатиме у виснаження, розлади сну – у безсоння, а емоційне виснаження – в апатію чи депресію. Ось чому своєчасне реагування на стрес та уважність до власного самопочуття – важливі речі для спеціаліста.

Індивідуальна робота з кривдниками відбувається у три етапи:

1. Діагностика.
2. Мотиваційне консультування.
3. Індивідуальна корекційна робота.

Робота розпочинається з первинного заняття – **знайомства**. Задача цього заняття – роз’яснити клієнтам умови та завдання проходження Програми та зібрати первинну інформацію про особистість кривдників та їх актуальну сімейну ситуацію. Для проведення знайомства спеціалісти можуть використовувати анкету, представлену у Збірнику, або використовувати будь-які зручні для себе матеріали. Головна мета полягає у зборі необхідної інформації та у встановленні контакту з клієнтами. При цьому можуть бути кілька помилок, яких важливо уникати на першому занятті.

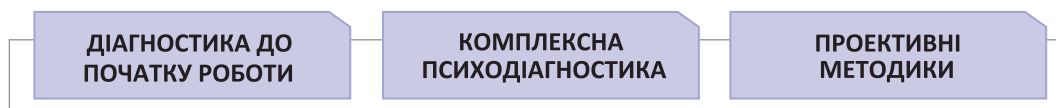
По-перше, дуже важливо усвідомлювати, що у процесі роботи відповідальність розподіляється між учасниками. На початковому етапі кривдники схильні переносити відповідальність за вчинене на обставини, побутову ситуацію чи поведінку постраждалих осіб. Тому доцільно періодично нагадувати про особисту роль кривдників у ситуації домашнього насильства та про зроблений ними вибір.

По-друге, розповідаючи про сімейну ситуацію та наявні конфлікти, кривдники схильні використовувати узагальнення, поверхневі чи односкладні відповіді. Вони, таким чином, «абстрагуються» від ситуації й намагаються зменшити відчуття вини за свої вчинки. У розмові варто уникати узагальнень, використовувати запитання з відкритими відповідями та докладно розглядати ситуацію, що трапилася, з називанням учасників та явищ своїми іменами.

По-третє, власне факт звернення до спеціалістів подібного профілю в умовах української культури може бути дивним чи «ганебним», що стає додатковим стресовим навантаженням для клієнтів. У взаємодії кривдники можуть формувати непряме прохання про підтримку, що часто виражається у запитаннях до фахівців: «Ви теж сваритесь з рідними?», «З Вами теж траплялося щось подібне?», «У всіх бувають конфлікти, чи не так?» тощо. У рамках психотерапевтичної взаємодії надання підтримки клієнту – одна з найважливіших задач, проте при роботі з кривдниками потрібно уникати генералізованої (тобто повної та максимально безоціночної) підтримки. Така підтримка для осіб, що вчиняють домашнє насильство, може стати

приводом виправдати свою поведінку, вирішити, що вони «такі, як усі» і не потребують допомоги у зміні свого способу взаємодії з близькими і вирішенні наявних конфліктів. Це може значно ускладнити всю подальшу роботу, зробивши її поверхневою і перетворивши взаємодію зі спеціалістом на «відбування повинності». Спеціалісти можуть надавати підтримку, частково погоджуючись із твердженнями кривдників, але при цьому доцільно акцентувати на тому, що попри наявність злості та конфліктів у житті різних людей, не всі потребують корекційної роботи, й ключ до цього – у саморегуляції та самопідтримці.

Після знайомства, на якому відбувається встановлення контакту та організація спільного робочого процесу, спеціаліст переходить до етапу **діагностичної роботи**. Психологічна діагностика, що здійснюється у рамках Типової програми для кривдників, відбувається у кілька етапів і займає 6 годин.

Діагностика на початковому етапі потрібна для того, щоб спеціалісти змогли оцінити актуальний психоемоційний стан кривдників, зібрати необхідну для роботи інформацію та розпочати поступове введення у процес подальшої взаємодії. Частково таку інформацію можна отримати при заповненні анкети первинної бесіди, що відбувається на етапі знайомства, а додаткові відомості отримуються шляхом застосування спеціалізованих діагностичних методик. На початковому етапі визначаються дві ключові характеристики – агресивність кривдників та їх схильність до конфліктів. Перелік психодіагностичних методик, що спрямовані на визначення вказаних параметрів, представлений у Збірнику, де можна обрати ті методики, які підходять у використанні особисто вам.

При оцінці агресивності кривдників важливо використовувати техніки, які не лише вираховують її загальний рівень, а й додатково можуть вказати на варіанти проявів гніву. Зазвичай серед цих варіантів виділяють такі види агресії: фізичну, вербальну, емоційну, предметну та самоагресію. У різних діагностичних опитувальниках параметри можуть відрізнятися, але вони майже завжди відповідають вказаному переліку. Визначення рівня та виду агресивності дає можливість спеціалістам

обрати напрям роботи та головні цілі для корекційної взаємодії, а також виявити можливі ризики в роботі для організації власної безпеки. Наприклад, якщо кривдник схильний до прояву фізичної агресії, спеціалісту варто потурбуватися про власну безпеку: мати наготові тривожну кнопку чи розраховувати на присутність або підтримку колег. Також дані, отримані при проведенні діагностики, можуть використовуватися на індивідуальному тематичному занятті, що присвячене проявам агресивності. Як засвідчує практика, використання персоналізованих даних та прикладів для кривдників полегшує засвоєння інформації останніми. Та сама інформація актуальна і для визначення схильності до конфліктів. Проведення діагностики дає можливість виявити основні стилі поведінки у конфлікті, визначити слабкі та сильні сторони кривдників у взаємодії, а також дає змогу спеціалістам отримати більше інформації про особистість їх клієнтів та способи забезпечення себе у разі виникнення неочікуваних напружених ситуацій. Методики для визначення схильності до конфліктів та типів поведінки у разі його виникнення також представлені у Збірнику.

Також варто звернути увагу на те, що планом Програми не передбачено проведення діагностики після завершення роботи, проте вона рекомендована. Для проведення кількісного порівняння можна використовувати ті самі методики, що застосовувалися на початковому етапі. У перелічених методиках такому явищу, як агресивність присвоюється числовий показник, тому спеціалісти матимуть можливість порівняти його значення на початку та в кінці роботи. Таким чином, вони отримають кількісний показник щодо ефективності проведеної роботи, зокрема щодо зниження агресивності, та матимуть можливість опиратися на відносно об'єктивні дані при формуванні обов'язкової звітності.

Комплексна психодіагностика може включати оцінку різноманітних параметрів, що необхідні спеціалістам у їх роботі. Сюди можна віднести опитувальники для виявлення тривоги чи ознак депресії, методики для визначення ставлення до стосунків чи особистісні тести. Попри це, на цьому етапі є обов'язкові завдання – діагностика наявних травм розвитку. Згідно з теорією розвитку, розробленою Беррі та Дженей Уайнхолд, людина у своєму житті проходить 4 фази:

1. Співзалежність.
2. Протизалежність.

3. Незалежність.
4. Взаємозалежність.

Кожен з цих періодів потребує задоволення ключових потреб для переходу до наступного етапу розвитку. На етапі співзалежності основними потребами є емоційний зв'язок з важливими дорослими(мама, тато, бабуся чи дідусь) та відчуття безпеки. Під час проходження стадії протизалежності актуальними стають потреби діяти та отримувати за це відповідну винагороду. А стадія незалежності, що характеризується початком психологічного відділення від батьківської сім'ї, виявляє потребу в автономії та символічному «оплакуванні» вказаного відділення.

Відповідно, незадоволення описаних потреб може призводити до формування деструктивних способів поведінки у дорослому житті. Найбільш негативне значення має формування співзалежної чи протизалежної моделі взаємодії у стосунках. У сім'ях з таким типом відносин найчастіше стаються випадки домашнього насильства. У Збірнику представлені два тести для виявлення цих моделей. Отримані результати можна використовувати узагальнено для розуміння слабких поведінкових сторін у клієнтів та тематично – при розгляді потреб та способів їх задоволення, акцентуючи увагу на незадоволених потребах конкретного періоду.

Проективні методики належать до третього етапу діагностичної роботи. Вони широко застосовуються у різних психотерапевтичних напрямках, адже дозволяють клієнтам абстрагуватися від своїх соціальних ролей та через творчість у безпечних умовах проявляти різні аспекти свого внутрішнього світу. У певних робочих умовах проективні методики можуть бути інформативнішими, ніж тестові, оскільки показують підсвідомі явища, які зазвичай контролюються особою. Під час роботи за Програмою можна користуватися «класичними» методиками, зокрема «Неіснуюча тварина», «Дім-дерево-людина», «Малюнок сім'ї в образах квітів» тощо. У вільному доступі в Інтернеті є багато докладної інформації щодо процедури їх проведення та інтерпретації результатів. Зазвичай спеціалісти формують перелік «робочих» методик під свій індивідуальний стиль роботи, і це дуже корисно в рамках персоналізованого підходу до клієнтів. У контексті діагностичної роботи з кривдниками варто звернути увагу на такі методики, як тест «Рука» та фрустраційний тест Розенцвейга.

Тест руки (Hand test, тест руки Вагнера) – проєктивна методика дослідження особистості, розроблена в 1962 році Едвіном Е. Вагнером. Тест належить до категорії інтерпретативних проєктивних методик, які ґрунтуються на тлумаченні піддослідним якої-небудь події або ситуації, в даному випадку – зображення руки. Тест руки є засобом глибинного дослідження особистості і застосовується, в основному, для діагностики агресивності серед дорослих і дітей. Крім того, тест дозволяє прогнозувати схильність до «відкритої агресивної поведінки», в тому числі сексуальної. Використання методики може розширити діагностику агресивності у клієнтів і сприятиме укріпленню контакту, оскільки обговорення зображень відбувається у формі бесіди.

Тест фрустраційних реакцій Розенцвейга – проєктивна методика, призначена для дослідження реакцій на невдачу і способів виходу з ситуацій, що перешкоджають діяльності або задоволенню потреб особистості. Розроблений Саулом Розенцвейгом у 1945 році. Матеріал тесту складається з серії 24 малюнків, що представляють кожного з персонажів у фрустраційній ситуації. Риси і міміка персонажів усунені з малюнка, щоб сприяти ідентифікації цих рис (проєктивно). Задача методики – дослідити реакцію піддослідного у ситуаціях, де важко отримати бажане. Ці ситуації називаються фрустраційними, адже в них особа відчуває незадоволення, й вони можуть послужити причиною виникнення роздратування та агресії. При роботі з кривдниками використання тесту дає можливість обговорити потенційно конфліктні ситуації, оцінити ставлення до себе та до інших та розглянути різноманітні стратегії поведінки. Також результати методики можна використовувати при проведенні індивідуального заняття з формування навичок неконфліктного спілкування. Роздатковий матеріал до вказаних тестів представлений у Збірнику.

Після завершення діагностичної роботи спеціалістам рекомендовано переходити до проведення **мотиваційної бесіди**. Мотиваційна бесіда відбувається у два етапи й триває 1,5 години. Мета її проведення – підготувати кривдників до подальшої роботи як індивідуально, так і в групі, та виявити їх ставлення до участі в Програмі.

Мотивація (від лат. *movere*) – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного характеру, який керує поведінкою людини, визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини активно задовольняти свої потреби. На сьогодні існують кілька теорій, що досліджують явище мотивації та механізм її формування. Ці теорії поділяються на дві великі групи: перша зосереджується на змісті явища, а друга – на процесі. Проте в процесі роботи з кривдниками зручно використовувати принцип, який розділяє типи особистостей та їх мотивацію за напрямом спрямованості на «від» і «до».

Люди, що мотивовані **«від»**, у своїх поведінці керуються бажанням уникнути проблем чи труднощів. Вони не люблять ризикувати чи пробувати щось нове, часто використовують слова з часткою «не», налаштовані до взаємодії скептично та критично. Для налагодження співпраці з такими людьми варто чітко окреслювати реальну ситуацію, вказувати обмеження, що вона накладає, і обов'язково наголошувати на негативних наслідках невиконання домовленостей. Спеціалістам потрібно врахувати, що кривдники, направлені на Програму за рішенням суду, частіше знаходяться у концепції мотивації «від». Вони можуть скаржитися і концентрувати увагу лише на мінусах від участі у роботі, здійснюючи таким чином моральний тиск. Фахівцям, що реалізують Програму, варто у такому разі наголошувати на регламенті взаємодії та наслідках його порушення.

Особи, які мотивовані **«до»**, зазвичай краще налагоджують взаємодію та налаштовані на результат. Вони зацікавлені, у мовленні прослідковується активна позиція з усвідомленням власних потреб та бажань. Такі люди можуть брати участь у Програмі шляхом самозвернення. Зазвичай у спеціалістів немає необхідності додатково мотивувати таку категорію клієнтів, але чітке і докладне обговорення позитивних результатів від участі ще більше поліпшить контакт та спільну роботу.

Основні принципи проведення мотиваційної бесіди учасниками Програми наведені нижче.

- Безперечне прийняття учасника та переконань, які наразі у нього сформовані.
- Налагодження зворотного зв'язку з учасником, що допоможе взаєморозумінню.
- Допомога в аналізі альтернативних рішень без моралізаторства та нав'язування власних позицій.
- Стимулювання учасника до роздумів та рефлексії.
- Повага до права вибору учасника.

Спеціалістам варто розуміти, що мотиваційна бесіда – це структурована психотерапевтична взаємодія. Клієнти мають можливість розкритися, але визнання помилковості власних суджень та дій – болісний процес, що може викликати душевне занепокоєння та бажання уникнути подальшої взаємодії. Для полегшення проведення мотиваційної бесіди фахівці можуть використовувати відомі їм психотерапевтичні техніки та прийоми.

СЕРЕД ПРИЙОМІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ БЕСІДИ, МОЖНА ВИДІЛИТИ:

1. Відкриті запитання – тобто акцент на запитання, що не передбачають короткої відповіді («Так», «Ні») та заохочують клієнта до розмірковувань та самоаналізу: «Як?», «Коли?», «Як Ви вважаєте, чому?», «Що Вас турбує?» тощо. При цьому спеціалісти мають пам'ятати: не можна ставити кілька питань одночасно – спершу дайте співрозмовнику відповісти на перше питання, а далі переходьте до наступного. Занадто багато запитань та швидкий темп розмови може нагадувати допит, тому намагайтеся слідкувати за темпом клієнта та не перевантажувати його.

2. Заохочення та підтримка – «Будь-яка Ваша відповідь приймається»,

«Ваше рішення важливе для нас», «Дякую за Вашу щирість», «Я розумію, що рішення приймати нелегко», «Це гарна ідея» тощо. Заохочуючи та підтримуючи співрозмовника, наголошуючи на його позитивному досвіді та позитивних рисах у ході діалогу, фахівець сприяє зростанню мотивації учасника щодо подальшої взаємодії, оскільки дає йому можливість відчути себе більш впевнено та мобілізувати свої внутрішні ресурси.

3. Активне, віддзеркалююче слухання – прямий зацікавлений погляд, кивання. Клієнтам легше розслабитися та відкритися, якщо вони відчувають щире зацікавлення спеціалістів у їх ситуації та самопочутті. Активне слухання можливе шляхом повторення чи перефразування сказаного співрозмовником (це дає йому усвідомлення, що його чують та розуміють); шляхом рефлексії почуттів клієнта (тобто відображення того, що він відчуває, іншими словами, узагальнюючи чи, навпаки, конкретизуючи сказане). У процесі активного слухання важливо постійно відслідковувати реакції учасника (слова, інтонацію, міміку, жести).

4. Підсумовування та узагальнення – «Чи правильно я зрозумів, що...», «Якщо підсумувати те, що Ви сказали, то...», «Я хочу уточнити...» тощо. Використання такого прийому входить мотиваційної бесіди дає можливість клієнтам усвідомити свої власні реакції та проаналізувати свій досвід, оцінити, як їх слова тлумачаться спеціалістом. Крім того, такий прийом дає змогу співрозмовникам зрозуміти, що було невдало сформульовано чи втрачено у ході розмови. Також підсумовування та узагальнення дає можливість отримувати додаткові коментарі від клієнтів.

Спеціалістам варто усвідомити, що мотивація супроводжує весь процес роботи у Програмі. Клієнти опрацьовують різні життєві теми і не завжди знаходять внутрішні сили продовжувати роботу над собою. Вони можуть переживати сум, відчай і бажан-

ня припинити роботу. У таких ситуаціях саме спеціалісти можуть стати зовнішнім джерелом мотивації до змін для кривдників, нагадуючи їм про найважливіше. Проведення мотиваційної бесіди дає можливість спільно з клієнтами сформуванати їх власні орієнтири до змін, виділити акценти в роботі та виявити ключові моменти, що підтримуватимуть їх у майбутньому.

Для зручності спеціалісти можуть використовувати бланк проведення мотиваційної бесіди, що міститься у Збірнику.

По завершенні мотиваційної бесіди спеціалісти переходять до безпосередньої **індивідуальної корекційної роботи** з кривдниками. Вона передбачає обговорення 10 основних тем тривалістю від 1 до 2 годин кожне. У процесі взаємодії співрозмовники виділяють ключові моменти у кожній темі, виявляють основні труднощі, що призводять до виникнення насильницької комунікації, і намагаються разом сформуванати план подолання віднайдених проблемних моментів. **Перелік тематичних занять виглядає так:**

ТЕМА	ЗМІСТ	ТРИВАЛІСТЬ
Тема 1	Прояви агресивності та особиста відповідальність за власні слова і вчинки (одне заняття)	1 год.
Тема 2	Емоційна рівновага (одне заняття)	1 год.
Тема 3	Усвідомлення почуттів (одне заняття)	1 год.
Тема 4	Керування почуттям гніву та самоагресією (два заняття)	2 год.
Тема 5	Формування навичок самоконтролю і саморегуляції (одне заняття)	1 год.
Тема 6	Усвідомлення власних особистісних меж для конструктивного спілкування (два заняття)	2 год.
Тема 7	Подолання страхів (два заняття)	2 год.
Тема 8	Усвідомлення власних потреб і пошук способів їх задоволення (одне заняття)	1 год.
Тема 9	Конструктивне розв'язання конфліктів (одне заняття)	1 год.
Тема 10	Партнерська взаємодія (одне заняття)	1 год.

Послідовність та перелік тем – не випадкові, адже вони дають можливість учасникам Програми поступово занурюватися у розуміння власних емоцій, моделей поведінки та тих незадоволених бажань і потреб, що до них призводять. Спеціалісти можуть будувати план заняття з урахуванням особливостей того психотерапевтичного напрямку, в якому вони працюють, проте перевага надається когнітивно-поведінковій психотерапії та її принципам. Надалі у посібнику будуть представлені орієнтовні варіанти роботи з кривдниками у кожній зі вказаних тем.

ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ТА ОСОБИСТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЛАСНІ СЛОВА І ВЧИНКИ

(одне заняття)

При роботі з темою агресивності спеціалістам часто доводиться стикатися з двома проблемними ситуаціями, що потребують додаткової уваги для їх подолання.

Перша група труднощів пов'язана з низьким рівнем обізнаності населення щодо явища агресивності та його проявів. Фахівцям потрібно приділити достатньо часу для роз'яснення видів агресії учасникам Програми, формування у них здатності порівняти отриману інформацію з собою та зробити висновки. Для цього можна використовувати результати проведених діагностичних методик, щоб інформація була персоналізованою та наочною. Як уже зазначалось вище, існують кілька видів агресії:

- **Вербальна агресія (ВА)** – людина вербально висловлює своє агресивне ставлення до іншої людини, використовує словесні образи.
- **Фізична агресія (ФА)** – людина виражає свою агресію стосовно іншої людини із застосуванням фізичної сили.
- **Предметна агресія (ПА)** – людина зриває свою агресію на предметах, котрі її оточують.
- **Емоційна агресія (ЕА)** – у людини виникає емоційне відчуження при спілкуванні з іншою людиною, що супроводжується підозрілістю, ворожістю, неприязню або недобррозичливістю стосовно неї.
- **Самоагресія (СА)** – людина не знаходиться в мирі та злагоді сама із собою; у неї відсутні або ослаблені механізми психологічного захисту; вона виявляється беззахисною в агресивному середовищі.

Кривдники можуть виражати власну агресивність як одним з описаних способів, так і в їх поєднанні. Саме тому варто обговорити всі види, разом з учасниками проаналізувати, як саме вони проявляють їх у власному повсякденному житті, та сформулювати правила уникнення агресивної поведінки. Варто враховувати, що певні поведінкові моделі формуються та закріплюються у людини протягом тривалого часу, тому буває важко одразу відмовитися від звичних способів реагування, навіть за умови усвідомлення негативних наслідків. Важливо донести цю думку до учасників та разом з ними розробити можливі способи самопідтримки для уникнення «зривів» (докладніше про це йтиметься у темі щодо регуляції поведінки).

Агресивність – ситуативний стан, який характеризується афективними спалахами гніву чи злоби та імпульсивними проявами поведінки, спрямованими на об'єкт фрустрації, що став причиною конфлікту.

Агресивність як стан має такі складові:

- а)** когнітивна, що забезпечує орієнтування суб'єкта в ситуації;
- б)** емоційна, що виявляється в емоційних станах суб'єкта (гнів, ворожість тощо);
- в)** вольова, що забезпечує агресивно налаштованому суб'єкту досягнення його мети.

Варто відзначити, що в еволюційному контексті розвитку людини агресивність – необхідна риса психіки, що забезпечує захист та розвиток. Сама по собі емоція гніву не несе у собі нічого поганого; вона належить до базових емоцій (з'являється від народження і притаманна всім людям), що сприяють розвитку індивіду. Задача спеціаліста – виявити у ході заняття негативні способи прояву агресивності в учасників та спільно розібратися, який вплив це має на їх життя.

Друга група труднощів полягає у сформованому соціальному ставленні до агресивності через концепцію «спровокованості». Кривдники можуть стверджувати, що їхня злість пов'язана виключно з діями та реакціями протилежної сторони. Можуть використовуватися фрази «мене довели», «мене накрутили», «мене спровокували» тощо. При цьому вони також часто наполягають на тому, що

зафіксований агресивний прояв носить лише ситуативний характер і не повториться у майбутньому. Спеціалісту необхідно чітко дотримуватися професійної позиції і не піддаватися на подібні висловлювання, адже лише це сприятиме формуванню в учасників особистісної відповідальності.

Фахівцям потрібно зрозумілими словами донести до кривдників, що емоції зароджуються і протікають всередині людського організму; за умови психічного здоров'я людини вони не повинні брати над нею верх. Особистість самостійно може обирати, що і до кого вона почуває. Це її право та відповідальність. На сьогодні у науковому товаристві існують кілька концепцій формування відповідальності, проте вона є суб'єктивним явищем: кожна людина зазвичай самостійно визначає міру відповідальності у тих життєвих сферах, що не регулюються законодавчо. У ході бесіди важливо обговорити з учасниками Програми їхню концепцію особистісної відповідальності та самостійно визначити спосіб контролю за її дотриманням.

Для ефективного закріплення матеріалу заняття спеціалісти можуть пропонувати кривдникам ведення щоденника самоспостереження на час роботи у Програмі. Систематичне відслідковування власних проявів з подальшою їх фіксацією до щоденника сприятиме, з одного боку, формуванню навичок усвідомлення та регулювання власних емоційних проявів, а з іншого – виробленню особистісної відповідальності. Бланк щоденника самоспостереження представлений у Збірнику.

ЕМОЦІЙНА РІВНОВАГА

(одне заняття)

Після обговорення агресивності та її проявів доцільно переходити до пошуку стану емоційного комфорту, який би був протилежним до неї. Зазвичай люди характеризують такий стан як спокій, розслаблення, задоволення чи радість. Вміння керувати своїми емоціями та переходити з одного способу реагування до іншого називають емоційною рівновагою.

Спеціалістам потрібно донести до кривдників, що перебування в стані емоційної рівноваги дає можливість повніше оцінювати зовнішні обставини та реагувати відповідно до них. Якщо описувати цей процес метафорично, він схожий на на-

лаштування музичного інструменту, чи підбір правильних деталей. Емоційно врівноважені люди можуть зрозуміти, що саме стало причиною виникнення у них того чи іншого настрою, і можуть працювати саме з цією причиною, а не ліквідувати наслідки емоційної нестриманості.

Принципи формування емоційної рівноваги досить прості та доступні кожному:

- Підтримання фізичного комфорту, оскільки неприємні відчуття у тілі можуть призводити до виникнення неконтрольованих емоційних реакцій.
- Дотримання комфортного режиму дня. Важливо зрозуміти, коли організм потребує відпочинку, і давати йому паузи.
- Уникнення емоційних перевантажень.
- Уникнення емоційно нестабільних компаній чи конфліктних ситуацій.
- Формування навички зосередження уваги не на проблемі, що виникає, а на можливих варіантах її вирішення.

Регулярне дотримання вказаних рекомендацій дає можливість уникати надмірних стресових навантажень та відчувати емоційний комфорт. У випадку, коли з тих чи інших причин стан рівноваги був порушений, учасники Програми можуть використовувати техніки самозаспокоєння для поліпшення свого стану. До технік самозаспокоєння можна віднести прийоми психологічного заземлення. Під час заняття спеціалісти разом з кривдниками можуть спробувати застосувати психологічне заземлення та разом обрати ті прийоми, що виявились найбільш ефективними.

Додатково, для відновлення емоційної рівноваги, можна використовувати вправи, спрямовані на глибинне дихання та релаксацію. Таких вправ є дуже багато – кожен має можливість підібрати щось індивідуально для себе. Надалі представлено кілька вправ для прикладу.

Вправа «Протистресове дихання»

Час: 10 хв.

Хід проведення

Для виконання цієї вправи спеціаліст просить клієнта:

«Повільно виконуйте глибокий вдих через ніс; вдихнувши, затримайте дихання; зробіть через ніс видих якомога повільніше. Це – заспокійливе дихання. Спробуйте уявити собі, що з кожним глибоким вдихом і тривалим видихом Ви частково позбавляєтеся стресу та напруги».

Вправа «Прогресивна релаксація»

Час: 10–15 хв.

Найпростіша техніка, з якої виникло безліч складніших методик розслаблення, – система прогресивної релаксації Джекобсона, названа за іменем гарвардського фізіолога. Вона базується на тому, що після сильного напруження м'яз автоматично розслабляється.

Для розслаблення, за Джекобсоном, необхідно привести тіло у зручне положення, що не сковує рухи, закрити очі і вибрати об'єкт: для початку невелику групу м'язів, наприклад, ікри, черевний прес, кисті рук. Цю групу необхідно спочатку сильно напружити (хоча б для того, щоб відчуті їх), після чого різко розслабити – і повністю відчуті це розслаблення.

Кількість м'язів, що беруть участь в релаксації, треба поступово збільшувати. Класична схема прогресивної релаксації: послідовний рух (напруга-розслаблення) від шийних м'язів до м'язів кінчиків ніг.

Спеціалісти можуть використовувати різноманітні техніки релаксації, медитації чи емоційного розвантаження залежно від своїх знань та уподобань та з урахуванням фізичних чи технічних обмежень процесу. Для зручності можна застосовувати обладнання, підбираючи музику чи слова для вправ в Інтернеті.

Сьогодні у розрізі питання емоційної рівноваги все більшої популярності набирає концепція «**mindfulness**».

Термін «**mindfulness**» запровадив американський професор медицини Джон Кабат-Зінн в 70-х роках ХХ століття. Майндфулнес він тлумачив як «безоціночну усвідомленість, що виникає внаслідок свідомого спрямування уваги на теперішній момент власного досвіду».

Адаптуючи буддистські медитативні практики до офіційної медицини, Джон Кабат-Зінн створив «майндфулнес-орієнтовані програми зменшення стресу (mindfulness based stress reduction – MBSR)». Ці програми мали на меті допомогти людям, які потерпають від хронічних захворювань, що супроводжуються больовими синдромами, та поліпшити якість їхнього життя.

Майндфулнес – це більш широке поняття, ніж суто медитація. Це, радше, процес, одним з інструментів якого є медитація. Практики майндфулнес навчають бути повністю присутнім «тут і зараз», помічати звичні стани нашої свідомості. Майндфулнес можна описати як інструмент контролю нашого фокусу уваги. Основа практики полягає в тому, що ви повертаєтеся до своїх відчуттів.

Багато наукових досліджень підтверджують позитивний вплив майндфулнес-практик на різні сфери психіки людини. Психіатр Деніел Сігел у 2007 році констатував, що у тих людей, які практикували майндфулнес, полегшувався перебіг хронічних захворювань та розладів (серцево-судинних, онкологічних, що супроводжуються хронічним больовим синдромом) через збільшення толерантності до болю, підвищувався рівень емоційної врівноваженості та протидії стресу, а також зростали показники одужання й загальної якості життя. У цих людей зміцнювалася імунна система; поліпшувалися стосунки з оточенням (зростання рівня емпатії); зменшувалися депресивні та тривожні симптоми (знижувалася тривожна румінація – постійне повторення одних і тих самих думок).

УСВІДОМЛЕННЯ ПОЧУТТІВ

(одне заняття)

Після ознайомлення з темою агресивності та формуванням навичок рівноваги спеціалісти разом з учасниками Програми можуть заглиблюватися у тему почуттів.

На жаль, люди часто не усвідомлюють багато інших своїх почуттів, крім гніву. Вміння розуміти, розрізняти, аналізувати та керувати власними почуттями називають емоційним інтелектом. Як показують різні дослідження, він виникає від народження, але потребує постійного розвитку. У традиційних системах виховання емоційному розвитку дитини приділяється недостатня увага. Ця тенденція лише набирає популярності через поширення праць педагогів та дитячих психологів. Попри те, саме високий рівень емоційного інтелекту допомагає людині досягати бажаних результатів, а у соціальному плані він має таке саме значення, як і когнітивний розвиток.

У ході проведення заняття спеціалістам варто наголосити на тому, що кожна людина постійно щось відчуває стосовно себе й інших, але часто не усвідомлює своїх почуттів і не може їх з користю виявляти. Проблеми у стосунках створюються не тому, що виникають почуття, а тому, що їх неправильно використовують, намагаються придушити або спотворити, приховати щирість.

Дуже часто трапляється так, що людина не може визначити, що саме вона відчуває. Власні почуття стають для неї чимось незрозумілим, навіть тривожним. У зв'язку з цим особа відмовляється від емоцій чи намагається їх приховувати. **Серед способів, якими люди уникають власних почуттів, можна виділити такі:**

- кричать, не розуміючи при цьому, що їх крик викликаний внутрішнім гнівом, і навпаки – заперечують своє роздратування;
- зляться, щоб сховати свій страх, сум, образу;
- впадають у стан пригніченості, замість того, щоб діяти;
- діють нерозважливо і стримують свої почуття;
- звинувачують оточуючих у своїх переживаннях;
- переконані, що вираження деяких почуттів є ознакою слабкості (чоловіки не плачуть, жінки не повинні гніватися);
- дозволяють почуттям інших людей керувати їхніми думками, переживаннями і діями;

- дозволяють своїм думкам блокувати почуття, а почуттям – блокувати думки;
- виражають тільки «правильні» почуття, намагаючись керувати іншими;
- надають більшого значення своїм почуттям, ніж вони того варті;
- переконані, що почуття погані, тож їх варто уникати;
захоплюються міркуваннями й аналізом для того, щоб уникнути будь-яких

Спеціалістам необхідно дбайливо та поступово супроводжувати клієнтів у процесі ознайомлення з почуттями, даючи достатньо часу для усвідомлення власних реакцій та проявів.

Насамперед учасників Програми потрібно ознайомити з розмаїттям емоцій та почуттів, що виникають у людини. Існують багато різних класифікацій, що відображають світ емоцій. Деякі з них мають доступне графічне представлення, яке можна використовувати на заняттях для обговорення з клієнтами. Нижче представлений один з розширених варіантів переліку почуттів.

ТАБЛИЦЯ ПОЧУТТІВ

Гнів	Смуток	Страх	Радість
Лють	Розпач	Занепокоєння	Захват
Помста	Скорбота	Подив	Спокій
Сказ	Відлюдність	Жах	Натхнення
Ненависть	Самотність	Острах	Ніжність
Злість	Безпорадність	Тривога	Блаженство
Обурення	Безнадійність	Непевність	Вдячність
Образа	Нудьга	Спантичення	Задоволення
Досада	Втома	Ошелешеність	Пожавлення
Вразливість	Почуття провини	Здивованість	Піднесеність
Відраза	Розчарованість	Схвильованість	Умиротворення
Ревнощі	Пригніченість	Розгубленість	Задоволення
Заздрість	Заціпеніння		Полегшення
Невдоволення	Жаль		
Нетерпіння	Сум		
	Сором		

Крім того, спеціалістам важливо обговорити з учасниками Програми, що почуття складаються з вербальних та невербальних проявів. Вербальні прояви – це слова, якими людина характеризує свій стан, невербальні – тілесні реакції, до яких належать міміка, жести, тембр голосу тощо. Вони доповнюють один одного і дають можливість краще зрозуміти власні прояви.

Для закріплення інформації та підбиття підсумків обговорення можна використовувати техніки для поєднання вербального та невербального компонентів. Наприклад, проективну методику «Відображення емоцій в тілі».

Методика «Відображення емоцій в тілі»

Інструкція:

1. Оберіть 5–7 емоцій, з якими Ви б хотіли сьогодні попрацювати, та запишіть їх у стовпчик.
2. Візьміть кольорові олівці чи пастель та підберіть колір до кожної емоції. Позначте емоції у стовпчику відповідними кольорами.
3. Візьміть зображення контуру тіла людини та розфарбуйте відповідними кольорами ті ділянки тіла, де ви відчуваєте вказані емоції.
4. Обговоріть зі спеціалістом отриманий результат.

Використання цієї методики дозволить кривдникам наочно зрозуміти, як їх емоційний стан відображається на тілі й, як наслідок, на поведінці. Що, у свою чергу, підготує основу для формування навичок самоконтролю.

КЕРУВАННЯ ПОЧУТТЯМ ГНІВУ ТА САМОАГРЕСІЄЮ

(два заняття)

Як уже вказувалось вище, гнів – одна з базових людських емоцій, що необхідна для виживання особи та її розвитку. Людина не здатна позбутися гніву, а тривале його стримування може призвести до накопичення злості й значного емоційного сплеску в майбутньому. Проблема кривдників полягає не в наявності агресії, а у невмінні її виражати конструктивними шляхами.

Сучасні теорії емоцій розглядають агресію через тривимірну модель:

Кривдники знайомі зі злістю як емоцією чи як поведінкою, що допомагає досягати свого, але інколи їм важко уявити гнів у формі мотиватора. Злість як рушійна сила допомагає нам рухатися до мети, стимулює нас через здоровий дух суперництва і, на фізіологічному рівні – через адреналін, дає можливість розвиватися за межами своїх лімітів. Дуже часто вона стає тією емоцією, що направляє нас у майбутнє, виводячи із зони комфорту. Таке вираження гніву є здоровим, адже воно спрямоване на досягнення цілей, а не на шкоду іншим.

Для того, щоб навчитися використовувати злість як рушійну силу, особі потрібно опанувати способи самоконтролю гніву. Самоконтроль відбувається не через стримування, а через віднайдення безпечних (як для близьких, так і для самої людини) способів вираження агресії. До них можна віднести:

- Заняття спортом, у тому числі боксом.
- Контрольований крик.
- Биття подушок.
- Розривання старих газет чи журналів.
- Написання «лістів гніву» тощо.

Кожна людина може знайти свій спосіб, що підходить саме їй. Задача спеціаліста – разом з учасниками Програми обговорити можливі варіанти безпечної емоційної розрядки та сформуванню перелік ознак, що вказуватимуть на її необхідність. Для цього доцільно використовувати знання, отримані на попередніх заняттях.

Зазвичай людина може не обмежувати себе у вираженні власного гніву, якщо знаходиться у безпечних та підготовлених обставинах. Попри це є кілька загальних принципів вираження злості, які допомагають зробити процес більш продуктивним.

1. Злість має виражатися адресно. Часто трапляється, що людина злиться на одну людину за образу, яку відчула від когось іншого. Тому при вираженні злості потрібно конкретно називати, на кого вона спрямована, уникаючи узагальнень. Це допомагає особі бути щирою з собою.

2. Злість має носити конкретний ситуативний характер. Накопичення гніву погано впливає як на психологічне, так і на фізичне здоров'я. Не варто довго носити злість у собі та чекати на зручну нагоду. Краще виражати роздратування невдовзі після ситуації, що його викликала, докладно описавши, що і як призвело до його появи.

3. Злість має виражатися активно. Це – одна зі стінічних емоцій, що викликається адреналіном і призводить до збудження організму. Активне задіяння тіла для вираження гніву сприяє спаду збудження і настанню розслаблення.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ І САМОРЕГУЛЯЦІЇ

(одне заняття)

Це – п'яте з 10 занять індивідуальної корекційної роботи, і воно присвячене підбиванню підсумків виконаної роботи. Перша частина роботи спрямована на вивчення агресивності та її проявів, виявлення впливу гніву на повсякденне життя та взаємодію з іншими людьми, формування навичок контролю й перенаправлення злості. Учасники Програми мають змогу обговорити зі спеціалістами, як отримана інформація вплинула на них. Важливо виявити, які зміни відбулися у житті кривдників після початку роботи, як їм вдається використовувати отримані знання і що досі викликає труднощі. Спеціалісту варто відзначити похвалою успіхи і зосередитися на позитивній мотивації до виходу з ситуацій, які залишаються проблемними.

Для полегшення обговорення можна використовувати результати щоденника са-мопостереження чи іншу наочну інформацію, що використовувалася кривдниками для самостійного відслідковування їхніх переживань та поведінки.

Підсумки обговорення можна зафіксувати у бланку аналізу стресових ситуацій із унесенням відповідних приміток про успішну чи невдалу саморегуляцію. У подальшому особа може самостійно заповнювати такі бланки, щоб мати можливість проаналізувати свою реакцію та зробити відповідні висновки. Зразок бланку представлений у Збірнику.

УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНИХ ОСОБИСТІСНИХ МЕЖ ДЛЯ КОНСТРУКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ (два заняття)

Однією з частих причин виникнення злості є порушення особистісних кордонів людини. Воно може бути як реальне, так і уявне, але розцінюється як загроза психологічній та фізичній безпеці. Саме тому у відповідь можна очікувати на одну з базових людських реакцій на небезпечні фактори: «бий», «біжи», «замри». Попри різну спрямованість, усім цим реакціям передують збудження, що може призводити до неочікуваних результатів.

Якщо людина відчуває, що на її особистісні кордони здійснено напад, вона оборонятиметься всіма доступними способами. З одного боку, це її право, але з іншого, якщо людина не має чіткого усвідомлення власних кордонів, вона може прийняти за небезпеку те, що такою не є, і відреагувати гостро чи перебільшено. Простіше кажучи, «зробити з мухи слона».

Важливим етапом для учасників Програми є формування навичок усвідомлення своїх кордонів та вміння вчасно і безпечно їх обстоювати. Це потребує часу, зосередженості та практичного відпрацювання.

Для початку потрібно ознайомитися із власними поняттями особистісних кордонів людини. Це – межа, яка відокремлює одну людину від іншої, невидима грань, яку створює людина, намагаючись позначити різницю між власним внутрішнім світом і

світом іншої людини. Особистісні кордони потрібні для збереження цілісності особи; вони є межею дозволеності у взаємодії з іншими людьми. Вони можуть включати кілька елементів:

- фізичні кордони, що визначаються нашим тілом;
- територіальні кордони, що окреслюють наш особистісний простір;
- часові кордони, що передбачають наше право самостійно розпоряджатися своїм часом;
- власне особистісні кордони, що захищають наш характер;
- соціальні кордони, що визначають ступінь дозволеного у взаємодії з іншими людьми.

Людині, яка розуміє власні кордони, набагато простіше спокійно висловлювати свою думку і почуття. Вона здатна робити це у доброзичливий спосіб, при цьому не порушуючи межі іншої людини. Повага до кордонів – основа ненасильницького спілкування між людьми.

З метою практичного опрацювання усвідомлення власних кордонів учасники Програми, за підтримки спеціалістів, можуть зануритися у 10-крокову модель, запропоновану Беррі та Дженей Уайнхолд в їхній книзі «Втеча від близькості». Модель була сформована на основі результатів багаторічної практичної роботи з парами, що переживали негарзди у стосунках. Вона передбачає поступове знайомство з власними кордонами та взаємодію з іншою особою.

На думку Беррі та Дженей Уайнхолд, існують чотири типи кордонів: фізичні, емоційні, ментальні та духовні. На жаль, ми можемо порушувати кордони інших людей, взаємодіючи з ними, і наражатися на порушення власних. **Серед типових форм порушення кордонів можна виділити такі:**

1. Застосування фізичної сили.
2. Знецінення емоцій, думок чи дій іншого.
3. Ігнорування.
4. Маніпулювання емоціями.
5. Зміна теми поза бажання співрозмовника.
6. Заперечення прав та можливостей інших.
7. Залякування тощо.

Людині, якій доводилося у своєму житті стикатися з подібними явищами, дуже легко зрозуміти ту лють, яка може виникати у разі порушення особистісних кордонів. Проте, незважаючи на негативний досвід, не варто залишати спроб окреслювати межі дозволеного для інших.

Вправа «Побудова особистісних кордонів» (за Дж. Уайнхолд)

Час: вправа проводиться залежно від ступеня готовності клієнта, але зазвичай протягом двох сесій. Вправа складається з кількох частин, які потрібно поділити за часом проведення.

Хід проведення

Вправу найзручніше виконувати на підлозі, застеленій килимом або покритій чимось, на чому Ви можете провести пальцем тимчасове коло. Цю вправу можна виконувати або разом із партнером клієнта, коли обидва готові до цього, або в парі з уявною людиною. З партнером інструкції виконуються по черзі.

«У цій вправі Ви вчитиметеся створювати адекватні кордони, а не будувати стіни. Ви відчуєте, що означає бути загарбником і тим, чиї кордони порушуються, а також визначите, в якій ролі Вам найкомфортніше. До кінця вправи Ви навчитеся збільшувати і зменшувати кордони, що дозволить Вам мати захист, коли Ви його потребуєте, та близькість, коли Ви її хочете. У цій вправі важливо постійно максимально усвідомлювати, що відбувається з Вашим тілом.

Сядьте з партнером один навпроти одного. Вирішіть, хто з вас першим (першою) втручатиметься в межі іншого (іншої). Нехай спочатку виконує вправу той (та), в чиї межі втручатимуться. Ваш партнер гратиме роль порушника кордонів. Наприкінці вправи ви поміняєтеся ролями, щоб в обох із вас був досвід загарбника/постраждалого. Для кожної ролі буде інструкція».

Частина перша: Кордонів немає

Мета – відчутти, що означає не мати захисних кордонів. Партнери сидять на відстані близько метра один навпроти одного.

«Ваш партнер повинен почати якісь агресивні або загрозові невербальні рухи в Вашу сторону. Дійте повільно і усвідомлюйте себе. Помічайте, що Ви відчуваєте, коли хтось поводить ся так з Вами без попередження. Які відчуття виникають? Які реакції в тілі? Що спадає на думку?».

Потрібно дати можливість клієнту висловитися.

Частина друга: Кордони є, немає захисту

Перший партнер:

«Тепер намалюйте навколо себе уявне коло. Проведіть пальцем по килиму, щоб позначити коло, або використовуйте стрічку, журнали, подушки або щось, що знайдеться під руками. Що Ви відчуваєте, коли у Вас є це коло (межа) навколо Вас?».

Другий партнер:

«Відчуйте, що для Вас означає те, що Ви за колом, і у Вас немає такої межі, яка є у Вашого партнера».

Перший партнер:

«Коли Ви створили свої межі (реальні або уявні), запропонуйте своєму партнерові зіграти роль загарбника».

Другий партнер:

«Однією рукою м'яко почніть порушувати межі партнера. Кожен з партнерів має бути уважним до того, яке відчуття в ролі у нього (неї) виникає. Запитайте себе, чи подобається Вам та роль, в якій Ви зараз?».

Частина третя: Створення кордонів з використанням захисту

Ця частина вправ спрямована на розвиток усвідомлення того, що таке відповідні кордони і які відчуття при цьому виникають.

Перший партнер:

«Використовуючи створені Вами раніше межі як основу, створіть уявну яйцеподібну сферу, яка повністю оточує Вас. Коли Ви зробите це, зверніть увагу на свої відчуття, коли навколо Вас є цей уявний захист. Потім наповніть яйце своєю власною енергією за допомогою дихання, поширення енергії зі всього тіла або уявляючи, що яйце наповнене якимось кольором, звуком чи іншою субстанцією».

Другий партнер:

«Зверніть увагу на свої відчуття, коли Ваш партнер ізолюється від Вас за допомогою захисного яйця. Чи з'являються якісь емоції? Чи з'являється якийсь відгук?».

Частина четверта: Захист Ваших фізичних кордонів

У наступній частині вправи Ви навчитеся захищати себе від фізичного порушення Ваших кордонів.

Перший партнер:

«Коли Ваше яйце наповниться захисною енергією, попросіть партнера почати фізично порушувати Ваші межі, поволі наближаючи руку до Вашого яйця. Коли рука наблизиться до Вас, Ви можете захищати себе двома способами. Перший – Ви можете використовувати енергію Вашого яйця, щоб зробити його непроникним для партнера. Другий – якщо рука партнера проникла всередину Вашого яйця, зробіть у відповідь рух своєю рукою, щоб блокувати руку партнера. Використовуйте енергії стільки, скільки буде досить, щоб зупинити втручання і показати свою силу. Якщо Ви протиставите дуже малу силу у відповідь на втручання, Ви можете опинитися у позиції жертви. Якщо дуже багато, Ви станете агресором».

Другий партнер:

«Втручайтеся в межі партнера у такий спосіб, який підходить йому або їй. Якщо Ви працюєте з сором'язливим партнером, використовуйте менше сили. Якщо з сильнішим партнером, Ви можете використовувати більше сили».

Другий партнер:

«Втручайтеся в межі партнера у такий спосіб, який підходить йому або їй. Якщо Ви працюєте з сором'язливим партнером, використовуйте менше сили. Якщо з сильнішим партнером, Ви можете використовувати більше сили».

Частина п'ята: Захист Ваших інтелектуальних кордонів

Перший партнер:

«Подумайте про те, від яких слів інших людей Ви втрачаєте впевненість у своїх думках, і що дає іншим людям можливість порушувати межі Ваших думок. Можливо, це слова про те, що Ви дурний, тупий, божевільний. Розкажіть про ці слова своєму партнерові. Потім поверніться в безпечний простір усередині свого яйця, переконайтеся, що воно наповнене енергією і тим захистом, яким Ви його наповнювали. Ваш партнер повинен повторити ці слова, які Вас ранять, а Ви в цей час знаходитиметеся в безпечному просторі свого яйця. Коли Ваше захисне яйце буде готове, дайте знати партнерові, що Ви готові почати».

Другий партнер:

«Скажіть ті вразливі слова, які назвав Вам Ваш партнер. Ви можете повторювати їх з різною інтонацією і потім почати варіювати їх, інтуїтивно відчуваючи, які доповнення підходять і відповідають першому посланню».

Перший партнер:

«Продовжуйте утримувати шкаралупу яйця непроникною. Використовуйте захисні засоби, які Ви винайшли (колір, звук, енергію), щоб перешкодити партнерові порушити межі Ваших думок. Ви можете закрити очі, не дивитися на свого партнера; якщо хочете, Ви можете співати собі пісню. Коли у Вас вийде, Ви можете зупинити партнера. Якщо слова партнера починають проникати через вашу шкаралупу, попросіть його зупинитися, щоб Ви могли відновити своє захисне яйце. Виконуйте вправу доти, доки Ви не зрозумієте, що можете без зусиль захищати себе від психологічного вторгнення».

Частина шоста: Захист Ваших емоційних кордонів*Перший партнер:*

«Пригадайте, що говорять або роблять інші люди, від чого у Вас опускаються руки, Ви міняєте або ховаєте свої реальні відчуття. Це можуть бути якісь спокусливі послання: «Будь ласка, врятуй мене, я безпорадний» або послання, що волають до Вашої значущості: «Ти такий важливий для мене. Ти повинен зробити це». Поділіться цим з Вашим партнером. Потім повертайтеся у безпечний простір свого яйця, наповнивши його захистом. Коли Ваше яйце буде готове, дайте сигнал Вашому партнерові починати».

Другий партнер:

«Скажіть ті слова, якими поділився Ваш партнер. Використовуйте мову тіла та інтонації голосу, щоб наголосити на відчуттях, закладених у цьому посланні. Наприклад, якщо послання містить інтонацію жертви, поведіться і говоріть як справжня жертва».

Перший партнер:

«Продовжуйте утримувати непроникність свого яйця, коли говорить Ваш партнер. Говоріть собі підтримуючі послання, наприклад: «Мої відчуття – це мої відчуття, і це добре».

Коли Вам вдасться успішно чинити опір посланню партнера, попросіть його зупинитися. Якщо Вам важко, зупиніть партнера, відновіть захист свого яйця. Продовжуйте доти, доки не зможете захищати себе від вторгнення у Ваші емоційні кордони».

Частина сьома: Захист Ваших духовних кордонів*Перший партнер:*

«Подумайте про те, що в поведінці інших людей порушує Ваші духовні межі. Це можуть бути якісь погрози, прокляття. Це можуть бути слова або дії, які зачіпають глибину Вашого ества через сором, приниження або засудження, і від чого Вам хочеться померти. Поділіться цим з Вашим партнером і повертайтеся у безпечний простір свого яйця. Коли Ви

захистом, скажіть своєму партнерові, що він може починати».

Другий партнер:

«Повторіть слова, які сказав Ваш партнер. Поводьтеся і говоріть як авторитарний Бог або батько».

Перший партнер:

«Зберігайте свою силу, чинячи опір атакам або насильству партнера. Якщо потрібно, моліться, просіть Бога або іншу вищу силу підтримати Вас. Коли Вам вдасться успішно чинити опір, попросіть партнера зупинитися. Зупиняйте процес у будь-який момент, якщо Вам стає важко захищатися, і знову наповнюйте своє яйце. Продовжуйте доти, доки Ви не зможете захищатися від насильства над Вашими духовними кордонами».

«Тепер час партнерам помінятися ролями. Перший партнер повинен прибрати свої реальні або уявні кордони. Коли кожен з партнерів навчився захищати себе від фізичного, емоційного, інтелектуального і духовного порушення кордонів і відчув захист, який дає яйце, тоді можна переходити до наступної частини вправи».

Частина восьма: Вихід у світ із захистом і кордонами

Спеціаліст каже:

«У цій частині вправи Ви навчитеся зберігати своє яйце, коли Ви виходите в світ. Обидва партнери повинні упевнитися, що яйце знаходиться навколо них. Якщо Ви Перший партнер, Вам може знадобитися час, щоб відновити своє захисне яйце. Коли обидва партнери відновили своє захисне яйце, вони повинні встати, уявляючи, що їхні яйця – це обруч з ручками.

Піднявши своє яйце, починайте рухатися по кімнаті. Помічайте, як Ви реагуєте, коли стикаєтеся зі своїм партнером або коли він підходить близько до Вашого яйця. Чи виникає у Вас імпульс підсилити яйце і напасти на нього? Або Ви поступаєтеся своїми межами? Коли Ви рухаєтеся, прагніть зберігати свої межі непошкодженими. Тримайтеся подалі від яйця свого партнера і залишайтеся повністю сепарованими».

Частина дев'ята: Посилення і ослаблення кордонів

Спеціаліст каже:

«Це дуже важливий крок для людей з проблемами схильності до агресії, які мають мало досвіду в тому, щоб дозволяти іншим людям проникати через їх кордони. На цьому етапі важливо рухатися і експериментувати.

Коли Ви ходите по кімнаті зі своїм партнером, помічайте, коли Ви відчуваєте себе в безпеці і коли відчуваєте небезпеку. Коли Ви зможете визначати, наскільки інша людина безпечна, прагніть відкривати і закривати своє яйце, коли Ви підходите ближче. Ви можете уявити собі розсувні двері, віконні жалюзі зі шнурком або маленькі отвори з лінзами, які відкриваються і закриваються, через які Ви можете впускати інших. Усвідомлюйте, що Ви відчуваєте, коли Ви насправді вирішуєте, кого Ви впускаєте в свій простір і наскільки далеко Ви його впускаєте. У Вас є можливість піднімати і опускати шкаралупу Вашого яйця. Завдяки цьому Ви насправді можете безпечно існувати в світі і при цьому бути в близькості до людей. Для багатьох людей з потребами у близькості ця вправа може бути першим досвідом одночасно і безпеки, і близькості».

Частина десята: Зіткнення і підтримка кордонів

Спеціаліст каже:

«Це, можливо, найбільш складна частина вправи, оскільки в ній передбачається, що Ви дозволите комусь повністю проникнути у Ваше яйце, тоді як Ви зберігатимете свої кордони. Ця вправа вимагає уміння подавати невербальні сигнали, які відповідають Вашому бажанню або небажанню, щоб до Вас доторкались. Це навчання є цінним для людей, схильних до агресивного самозахисту. Коли Ви ходите по кімнаті, повідомляйте невербально своєму партнерові, хочете Ви чи ні, щоб він торкався до Вас. Подавайте ясні сигнали виразом обличчя або рухами тіла. Помічайте, коли Ваш партнер запрошує Вас торкатися до нього. Навчіться читати невербальні сигнали про те, наскільки і де торкатися. Підходьте обережно, аби Ви могли відразу зупинитися, коли Ви дійдете до гранично допустимої межі».

Така модель є дуже ефективною для багатофакторного розуміння теми кордонів, тому рекомендовано проходити її з учасниками Програми повністю або частково, акцентуючи на захисті тих кордонів, з якими виникає найбільше труднощів.

Вона також демонструє свою ефективність і під час проведення групових занять з кількома учасниками.

У ситуаціях, коли спеціаліст обмежений часом чи можливостями того приміщення, де проводяться зустрічі, можна використовувати спрощену модель опрацювання теми кордонів. Для цього клієнт та спеціаліст розміщуються на певній відстані один від одного. Один з учасників вправі починає рухатися до іншого, а той, у свою чергу, має його зупинити в той момент, коли його кордони ще не було порушено на комфортній для себе дистанції. При цьому другий учасник має зробити це кілька разів, по чергово використовуючи для цього:

1. Слово «Стоп!» та відповідний жест рукою.
2. Лише слово.
3. Лише жест.
4. Зупинити іншу особу поглядом.

Після проходження всіх чотирьох етапів клієнт та спеціаліст можуть помінятися ролями, щоб отримати максимально повний досвід. Всі враження від участі у вправі важливо зафіксувати та обговорити для формування учасником власного ставлення до порушення і захисту особистісних кордонів.

Іноді дуже важко зрозуміти, що особистісні кордони були порушені. Особливо якщо інша людина при цьому мала позитивні наміри чи керувалася бажанням допомогти. Навіть турбота може справляти агресивний вплив, якщо не враховуватиме потреби та бажання особи, на яку вона спрямована. **Якщо Ви виявите, що з Вами трапляється щось з переліченого, це може означати, що Ваші кордони порушуються:**

- вас хтось ображає, а ви про це мовчите;
- віддаєте забагато свого особистого часу іншим;
- намагаєтеся купити хороше ставлення до себе інших, намагаючись бути хорошою дівчинкою/хлопчиком;
- у вас є відчуття, що вам потрібно заробити повагу до себе, а просто так ви її не вартуєте;
- почуваетесь винними, якщо поруч із вами є хтось, хто здається вам нещасливим, і тоді у вас з'являється поштовх бігти і робити всіх щасливими;
- постійно почуваетесь жертвою – інших, життя, роботодавців, довкілля;
- навколо вас якимось чином гуртуються люди, які намагаються вас контролювати;
- ви дуже хвилюєтесь та навіть боїтесь того, що про вас думають інші люди;
- дозволяєте людям торкатися себе, навіть тоді коли вам це некомфортно;
- відчуваєте злість, зокрема під час порушень кордонів інших людей.

Якщо у вас є відчуття того, що ваші кордони порушують, але ви не можете із цим впоратися самостійно, непоганим рішенням буде звернутися до психолога/психотерапевта.

ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ

(два заняття)

Ще однією значущою емоцією, яка характеризується появою збудження в організмі,

є страх. Відчуваючи страх, люди намагаються вберегти себе та здатні на відчайдушні вчинки, у тому числі на агресію.

Страх – внутрішній стан, що обумовлений загрозою реального або передбачуваного лиха. Страх може бути раціональним, коли нам дійсно щось загрожує, та ірраціональним – коли загроза примарна та існує лише «у нашій голові». Переживання страху дуже некомфортне, воно виснажує і спонукає якомога швидше позбутися його джерела. Хоча трапляється так, що людина не може усвідомити свій страх, і тоді в неї може виникати роздратування, спрямоване на інших, як спосіб захистити себе від дискомфортих та незрозумілих відчуттів.

Страхи бувають дуже різні. У психології виділяють фобії, нав'язливі чи ірраціональні страхи, паніку та багато іншого. Класифікації зазвичай базуються на тривалості та інтенсивності переживання страху.

Також вид страху може залежати від віку людини. Так, у дітей часто виникає нав'язливий ірраціональний страх перед «монстрами», «привидами» чи темнотою. У дорослому віці такі страхи трапляються набагато рідше.

Страхи у дорослих людей носять соціальний характер і пов'язані з іншими людьми. Так, відносно нещодавно у психології з'явилися поняття «соціальна фобія» та «соціальна тривога». Соціальна фобія – це страх однієї або кількох соціальних ситуацій. Найчастіше у цьому контексті людей лякає ймовірність помилки та сором, який часто за нею слідує.

Крім того, страх може бути пов'язаним з тими внутрішніми переживаннями, що їх відчуває людина, особливо з горем. Нам страшно стикатися з втратами та відчаєм, і ми намагаємося уникнути таких переживань, маскуючи страх гнівом і відштовхуючи близьких.

Незалежно від причини страху, його усвідомлення та переживання полегшується за умови наявності поруч спеціаліста, що готовий надати кваліфіковану підтримку.

Первинне знайомство зі страхом в учасників Програми відбувається на занятті, що присвячене усвідомленню емоцій та почуттів. Мета такого заняття – поглибити навичку усвідомлення власного страху та формування вміння взаємодіяти з ним із подальшим взяттям під контроль. Щоб зробити цей процес більш безпечним для клієнтів, можна використовувати проєктивні метафоричні методики, такі як робота з малюнками чи робота з метафоричними асоціативними картами (скорочено – МАК).

Вправа «Відреагування на мокрому папері» (авторка – Л. Лебедєва)

Час: до 30 хв.

Інструменти: папір, олівці або пастель, фарба, пензлики, пластикова підставка формату А4, підставка під пензлики з водою, ємність з водою.

Інструкція:

- Зручно розмістіться на стільчику, закрийте очі, розслабтесь. Зробіть кілька повільних вдихів та видихів. Сконцентруйтеся на тому, що Вас лякає чи викликає у Вас неприємні переживання. Зверніть увагу на те, як реагує на ці образи Ваше тіло. Концентруючись на образах, з закритими очима візьміть олівець і спробуйте передати Ваші відчуття на папері. Не думайте про зображення, концентруйтеся на відчуттях.
- Коли відчуєте, що всі Ваші переживання тепер перемістились на папір, повільно відкрийте очі та зафіксуйте, які емоції у Вас викликає малюнок.
- Після того, як Ви розглянете малюнок, візьміть його до рук і протягом кількох хвилин з достатньою силою зминайте його. Поки не відчуєте, що вже досить.
- Зім'ятий папір помістіть у ємність з водою та почекайте, поки він намокне.
- Дістаньте папір, покладіть його на пластикову підставку та обережно розгорніть. Відзначте, як змінилося зображення і Ваші емоції до нього.
- Візьміть фарбу і поверх наявного малюнку зобразіть нею те, що Вам дуже подобається чи дає Вам радість. Назвіть ті емоції, що викликає у Вас результат.
- Обговоріть виконання вправи зі спеціалістом.

Вправа «Вийти з полону» з МАК

Час: до 30 хв.

Інструменти: наявна у спеціаліста колода метафоричних асоціативних карт.

Інструкція:

- З колоди карт у закриті (тобто з закритими очима або розмістивши карти сорочкою вверх) дістати 1 карту, яка символізуватиме відповідь на запитання: «Як виглядає ваш страх?». Відкрити, обговорити. Відповісти на запитання: «З чим пов'язаний ваш страх?». Дайте ім'я своєму страху.
- З колоди карт у закриті дістати 3 карти на запитання: «Коли цей страх зі мною, що я відчуваю?». Відкрити, обговорити. Відповісти на запитання: «Які емоції ховаються за страхом?».
- З колоди карт у закриті дістати 1 карту на запитання: «Що мені дає зрозуміти цей страх?». Відкрити, обговорити. Відповісти на запитання: «На що мені допомагає звернути увагу цей страх?».
- З колоди карт у закриті дістати 1 карту на запитання: «Від чого звільняє мене цей страх?». Відкрити, обговорити. Відповісти на запитання: «Що я робитиму, коли звільнюся від цього страху?».
- З колоди карт у закриті дістати 1 карту на запитання: «В чому користь цього страху для мене?». Відкрити, обговорити. Відповісти на запитання: «Чому мені зараз вигідно боятися цього?».
- Уявіть, що страх та Ви – це дві окремі істоти, що можуть спілкуватися. Вам прийшов лист від страху. Подумайте, що в цьому листі? Що він хотів би Вам сказати? Про що запитати? Уважно та докладно уявіть у себе в голові спочатку отримання, а потім читання цього листа. Коли будете готові, напишіть свою відповідь страху. Якщо Ви лівша, писати відповідь потрібно правою рукою. Якщо ж Ви правша, то відповідь потрібно написати лівою рукою.

У випадках, якщо страх пов'язаний з пережитим травмівним досвідом, для зменшення переживань та нормалізації стану клієнта можна використовувати техніку імплзії.

Імплозія – це поведінкова терапія, створена для подолання жаху травматичної події піддаванням клієнта контрольованому, повторному переживанню цього досвіду.

Під час підготовки до сеансів імплзії клієнта навчають, як упоратися з тривогою за допомогою методик релаксації та викликання в уяві заспокійливих образів. Потім клієнт і психотерапевт готують «сценарій», в якому докладно описано травматичну подію. Цей сценарій включає 4 елементи:

- Контекст
- Факти
- Емоції
- Значення

Якщо травматичних подій було кілька, для кожної пишуть окремий сценарій. На сеансі імплзії клієнт уголос розповідає сценарій терапевту у теперішньому часі.

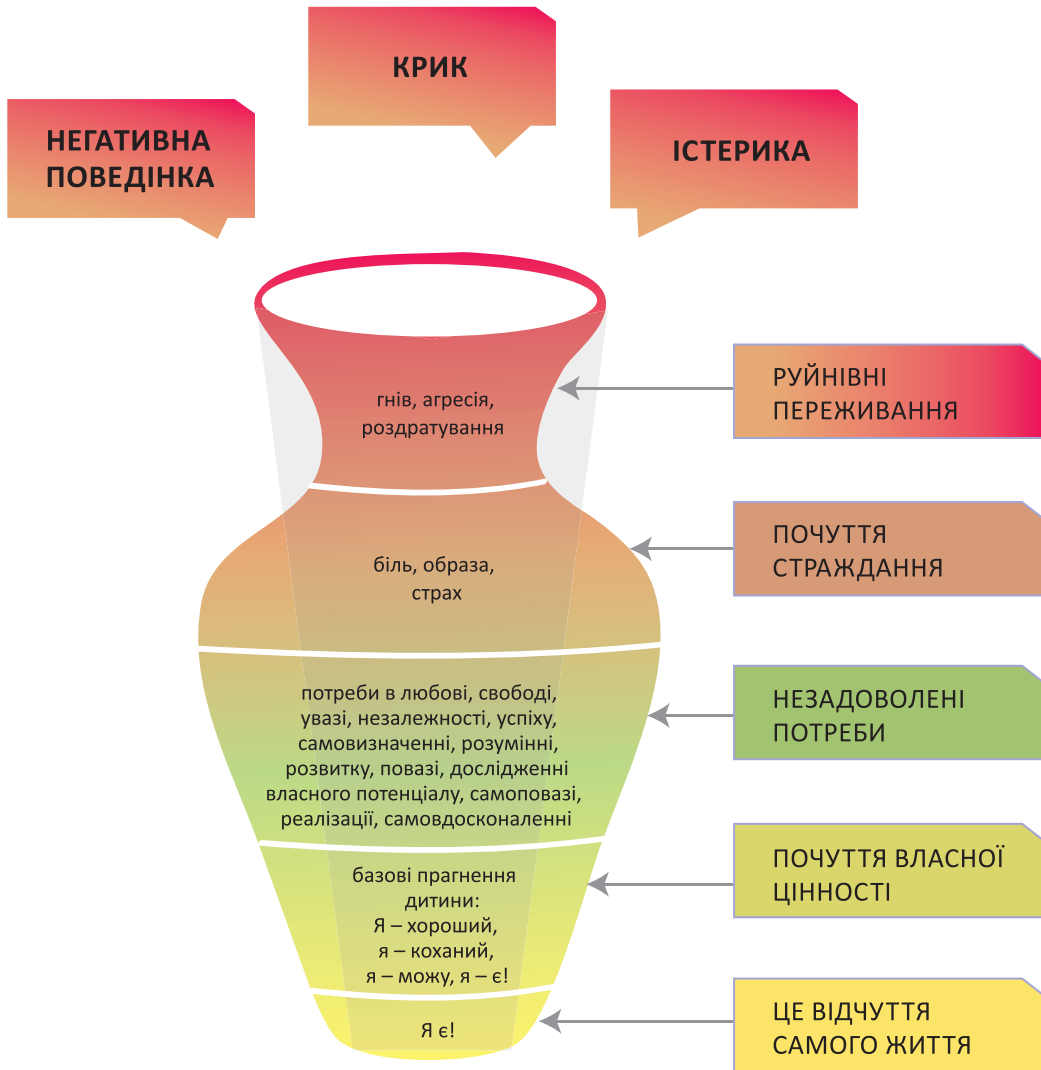
Використання техніки імплзії потребує від спеціаліста високого рівня кваліфікації та наявності досвіду роботи з явищем психологічної травми. У разі якщо спеціаліст не впевнений у своїх можливостях, а клієнт потребує належної допомоги, доцільно звертатися до колег за підтримкою чи направляти до них клієнта.

Опрацювання теми страхів дає можливість кривдникам краще розуміти природу свого неспокою та причини, що його викликали, що, у свою чергу, полегшує застосування навичок саморегуляції.

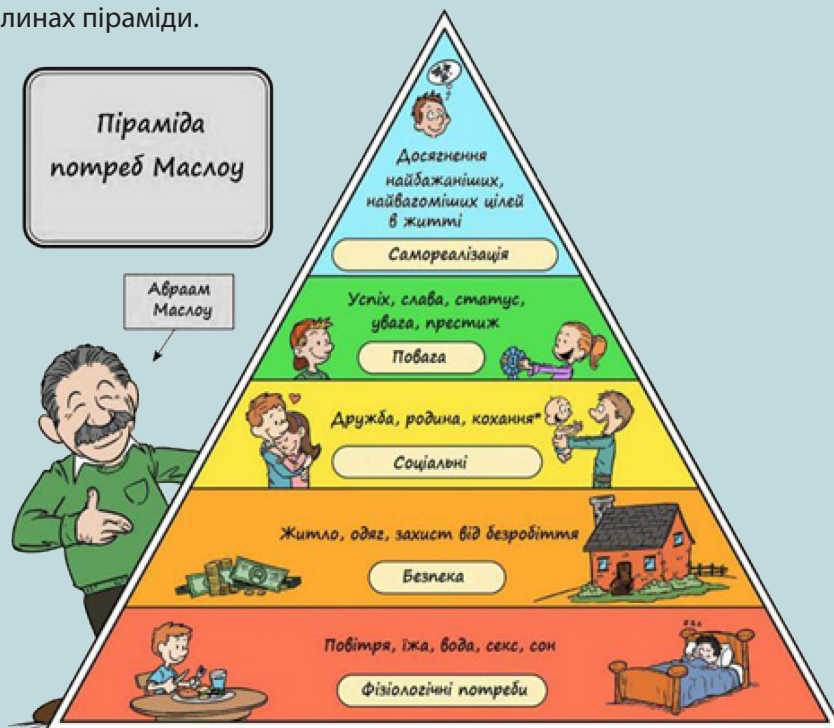
УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНИХ ПОТРЕБ І ПОШУК СПОСОБІВ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

(одне заняття)

Відповідно до багатьох психологічних теорій основою нашої поведінки та емоційних проявів є необхідність задовольняти бажання та потреби. Потреби – це переживання необхідності у певних умовах, без яких людина не буде нормально розвиватися, жити (їжа, вода, світло, затишок тощо). Потреби пов'язані з наявністю внутрішнього відчуття незадоволення, «неспокою», з об'єктивним дефіцитом того, що необхідно людині для його усунення. Потреби не вичерпуються тільки тими, що безпосередньо пов'язані з підтримкою існування людини як біологічного виду. У процесі життєдіяльності, взаємодії з соціальним середовищем потреби не тільки розвиваються, поглиблюються, а й з'являються нові, не пов'язані безпосередньо з тими, що уже є. Це – соціальні потреби у спілкуванні, отриманні нової інформації (книги, журнали, телебачення, відвідування театру) тощо. Коли потреби людини задовольняються, вона відчуває задоволення та радість, коли ні – сум, страх, образу та гнів. Зв'язок між потребами та емоціями чудово ілюструє «глечик» емоцій Юлії Гіппенрейтер. У ньому представлений механізм, згідно з яким тривале незадоволення наших потреб призводить до хронічного накопичення дискомфорту та роздратування, що згодом може діставати вияву різних формах негативної поведінки.

Сьогодні у психології є багато різних теорій та класифікацій потреб. Широкої популярності набула теорія А. Маслоу, згідно з якою потреби розподіляються за значенням і розташовуються на відповідних щаблях піраміди.

Цікавим є той факт, що А. Маслоу розробив свою теорію потреб у 1942 році, коли все людство стикнулося з неможливістю повноцінно забезпечувати потребу у безпеці.

Своєрідним доповненням та розширенням теорії Маслоу стали напрацювання Маршала Розенберга, що згодом втілилися у концепцію ненасильницького спілкування, представлену у книзі «Мова життя». Беручи участь у вирішенні збройних конфліктів як учасник команди проведення «перемовин», Маршал Розенберг виявив та назвав потреби, що є у людини. Список потреб налічує 63 пункти. Ці потреби гармонійно розташовуються на щаблях піраміди й притаманні всім людям, незалежно від раси, національності, релігії, мови тощо.

М. Розенберг вважав, що коли перемовини ведуться саме щодо суті незадоволеної потреби та можливих варіантів вирішення цього, вони мають найпродуктивніший результат.

У Збірнику представлений перелік потреб, сформульований М. Розенбергом.

Для опрацювання теми потреб спеціалістам потрібно допомогти учасникам Програми виявити їх та обговорити можливі шляхи їх задоволення. Для цього можна застосовувати різні техніки формування запитань, зокрема такі, як «П'ять «чому» чи техніку «Незавершених речень».

Техніка «П'ять «чому»

Час: 10–15 хв.

Опис: «П'ять «чому» – інтерактивна техніка запитань, що використовується для виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що є основою певної проблеми. Найголовніша мета цієї техніки – визначити ключову причину дефекту чи проблеми, повторюючи питання «Чому?». Кожне питання формує основу для наступного питання. Число «5» у назві вибране тому, що у більшості випадків п'яти повторень достатньо для вирішення проблеми. Найчастіше причиною виявляється саме незадоволена потреба. Ця техніка була формально розроблена Сакіті Тойодою і використовувалась у Toyota Motor Corporation під час розвитку методології виробництва.

Для того, щоб актуалізувати певну тему, що потребує обговорення, спеціаліст ставить клієнту запитання: «Що для Вас важливо у ...?» (варіанти – сім'ї, роботі, стосунках, парі тощо). Отримавши відповідь на запитання, спеціаліст починає проводити серію із запитань «Чому?», використовуючи при цьому для формування наступного запитання слова клієнта з попередньої відповіді.

Наприклад:

Спеціаліст(С): – Що для Вас важливо у сім'ї?

Клієнт(К): – Мені подобається, коли всі слухаються і не роблять нічого поганого. І головне, щоб мене не пиляли!

С: – Чому Вам важливо, щоб Вас не пиляли, а слухали і не робили нічого поганого?

К: – Ну, бо тоді тиша і спокій. І можна не напружуватися.

С: – Чому Вам важливо, щоб була тиша, спокій і можна було не напружуватися?

К: – Це ж добре, всіх все влаштовує. Просто тоді все легко і зрозуміло.

Легкість та ясність – потреби, що внесені до списку. Спеціаліст може розпочинати роботу з ними, обговорюючи можливі способи задоволення цих потреб, які б у свою чергу не порушували кордони інших учасників сім'ї. Також спеціаліст може продовжувати ставити запитання для виявлення інших потреб, що знаходяться на глибших рівнях усвідомлення.

Техніка «Незакінчених речень»

Час: до 60 хв. (залежить від кількості речень).

Опис: однією з найпоширеніших та найвідоміших модифікацій цієї діагностичної методики є розробка Л. Сакса та В. Леві. Вона включає 60 речень, які можна розподілити на 15 груп:

1. Ставлення до батька.
2. Ставлення до себе.
3. Нереалізовані можливості.
4. Ставлення до підлеглих.
5. Ставлення до майбутнього.
6. Ставлення до керівництва.
7. Страхи і побоювання.
8. Ставлення до друзів.
9. Ставлення до свого минулого.
10. Ставлення до осіб протилежної статі.
11. Сексуальні стосунки.

12. Ставлення до родини.
13. Ставлення до співробітників.
14. Ставлення до матері.
15. Почуття провини.

Спеціалісту не потрібно використовувати всі 60 речень, достатньо опрацювати ті, що стосуються проблемної для клієнта теми. Саме так можна виявити ставлення учасників Програми до ключових життєвих аспектів та з'ясувати наявність незадоволених потреб.

У психології потреби дуже часто розглядаються як комплексні еквіваленти. Комплексний еквівалент – це явище, коли ми говоримо про два або більше переживань так, ніби вони є одним і тим самим, або є «еквівалентними» один одному, але при цьому маємо на увазі щось своє. У кожної людини є 63 потреби, але при цьому кожному з нас властиві свої унікальні шляхи та способи їх задоволення. Наприклад, всі ми потребуємо турботи, але для однієї людини вона дістає вияв у приготуванні чаю, для іншої – в оплаті рахунків, для третьої – у щоденних розмовах. Спосіб задоволення потреб, що підходить одній особі, може бути абсолютно неприйнятним для іншої. Для того, щоб кривдники могли розуміти власні потреби та могли пояснити їх своїм близьким, необхідно, щоб вони склали список дій, які б могли задовольнити ту чи іншу потребу. Важливо, щоб це були конкретні та зрозумілі дії, які можна легко виконати, у кількості 3–5 варіантів на одну потребу. Наприклад:

Потреба – любов. Способи задоволення:

1. Розмови щодня протягом 30 хв.
2. Обійми раз на день.
3. Прогулянка раз на тиждень.
4. Спільна вечеря 2–3 рази на тиждень.

Розуміючи для себе, що саме може задовольнити її потребу, людині легше без роздратування та образ пояснити це іншим.

КОНСТРУКТИВНЕ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

(одне заняття)

Розібравшись із власними потребами, учасники Програми з підготовленою основою можуть переходити до формування навичок конструктивного розв'язання конфліктів. Це – дуже важливе вміння, адже воно слугує для запобігання виникненню ситуацій домашнього насильства у майбутньому.

Для проведення цього заняття знадобляться результати діагностичної методики щодо стилів поведінки у конфліктах. Існують кілька стратегій вирішення конфліктів; людина може використовувати їх усі, але зазвичай надає перевагу якомусь одному:

- 1. змагання (конкуренція)** як прагнення досягти задоволення власних інтересів на шкоду іншій особі;
- 2. пристосування** – на протиположність змаганню – жертвування власними інтересами заради іншої людини;
- 3. компроміс** – як прагнення до кооперації, так і як прагнення до досягнення власних цілей;
- 4. уникання** – пасивна поведінка у конфліктній ситуації, що полягає в ігноруванні проблеми або відкладенні свого втручання до «кращих часів»;
- 5. співпраця** – коли учасники ситуації знаходять альтернативу, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Конструктивне вирішення конфліктів можливе через застосування стратегії співпраці, що є основою ненасильницького спілкування. Співпраця – складна покрокова стратегія, що потребує зосередженості та емоційної рівноваги, але саме вона дійсно дає можливість якісно задовольнити потреби кожної зі сторін.

Ненасильницьке спілкування – це метод комунікації, розроблений М. Розенбергом. Він передбачає поступове роз'яснення іншій стороні своєї реакції на ситуацію з обов'язковим зазначенням:

- опису самої ситуації, без оцінок чи суджень;
- емоційної реакції на ситуацію;
- потреби, яка не може бути задоволена у відповідній ситуації;
- прохання, яке включає пропозицію щодо вирішення відповідної ситуації

(як правило, це – проговорення одного з можливих способів задоволення потреби).

Це звернення може виглядати так: «Коли я бачу дві зім'яті брудні шкарпетки під журнальним столиком і три під телевізором, я відчуваю роздратування, тому що хочу бачити порядок в тих кімнатах, якими ми користуємося разом. Чи не міг би ти забрати шкарпетки до себе в кімнату або кинути їх у пральну машину?». Саме так батьки підлітка можуть висловити своє невдоволення щодо безладу, замість того, щоб у черговий раз сваритися через це.

З іншого боку, протилежна сторона у конфлікті також висловлює своє бачення ситуації за тією самою схемою. Розмова будується на обміні «Я-висловлюваннями», коли співрозмовники, замість того, щоб нападати чи звинувачувати один одного, будують діалог, виражаючи свій стан через активну «Я-позицію». Як правило, такий обмін думками допомагає людям у конфлікті краще зрозуміти, що саме і як їм потрібно, і відповідно домовлятися про способи задоволення потреб, що влаштовують усіх. Таким чином, кожен з учасників залишається задоволеним, а конфлікт протікає менш емоційно і не розвивається у ситуацію домашнього насильства. Як зазначає Дж. Грей у своїй книзі «Чоловіки з Марса, жінки з Венери»: «Ми ображаємося не на те, що нам кажуть, а на те, як нам це кажуть».

Звісно, люди рідко будують свою комунікацію за принципом ненасильницького спілкування у повсякденному житті, хоча це було б дуже корисно. Тому для формування навички конструктивного вирішення конфліктів доцільно систематично відпрацьовувати кожен з кроків через практичне тренування. Для цього можна використовувати прості вправи.

Вправа «Мислити без оцінок»

Ми всі протягом дня думаємо мовою оцінок, але варто спробувати перетворити її на мову фактів. Наприклад, я думаю, що партнер є егоїстом. Це – оцінка. Я так оцінюю якісь його конкретні дії. Проте це ще не означає, що вони такими є. Потрібно запитати себе: «Що конкретно відбулося, що могла б зафіксувати камера?». Він не телефонував мені два дні. Це – вже суто твердження, без оцінки, яке фіксує ситуацію.

Спеціаліст може попросити учасника Програми згадати неприємні чи конфліктні ситуації й відділити оцінки від конкретних фактів.

Вправа «Пов'язати почуття з потребою»

Коли я переживаю якийсь почуття, наприклад злість, потрібно зрозуміти, яка в мене зараз потреба. Злість, заздрощі, ревності – це почуття, які вказують нам на незадоволені потреби.

Спеціаліст може запропонувати учаснику Програми протягом визначеного проміжку часу(наприклад, одного тижня) фіксувати свої емоції та можливі потреби, які з ними пов'язані. Це також допоможе зрозуміти, як емоційно відрізняються задоволені та незадоволені потреби.

Крім того, спеціаліст може запропонувати клієнту «потренуватися» застосовувати стратегію співпраці, відіграючи при цьому роль іншого партнера або просячи уявити, що партнер присутній тут, сидить навпроти і ніби «відповідає» на висловлювання в його бік.

Вправа «Вчимося співпраці»

Час: 25 хв.

Хід проведення

За допомогою гри «Порожній стілець» спеціаліст пропонує розіграти пригаданий конфлікт, як він розвивається зазвичай, а потім навчитися більш ефективному способу розв'язання конфліктів – співпраці. Спеціаліст зауважує клієнтові, що застосовуючи стиль співпраці, він зможе досягти згоди, а його стосунки стануть більш щирими й природними.

Техніка «порожнього стільця» є одним з найчастіше використовуваних робочих інструментів теорії гештальту. Однак її також використовують терапевти з інших галузей психології. Популяризація її використання полягає в тому, що вона виявилася дуже ефективним інструментом для вирішення певних проблем. Ця методика була розроблена Фріцем Перлсом, лікарем-психоневрологом і психоаналітиком, творцем гештальт-терапії. Він використовував це, коли пропонував короткі демонстраційні сесії великій аудиторії професіоналів, які хотіли дізнатися про гештальт-підхід.

Техніка «порожнього стільця» використовується з кількома цілями. По-перше, на ньому розміщується значуща людина, з якою клієнт здійснює діалог, причому це може бути навіть померла людина, наприклад батько, якому за життя не були сказані важливі слова. По-друге, «порожній стілець» може бути використаний для діалогу різних частин особистості. Експериментальну гру, пов'язану з діалогом частин особистості, терапевт пропонує тоді, коли у пацієнта є протилежні установки, що борються між собою, породжуючи внутрішньоособистісний конфлікт.

Клієнт почергово переміщується між стільцями, таким чином розглядаючи ситуацію з усіх боків.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ

(одне заняття)

Фінальне заняття індивідуальної корекційної роботи присвячене дуже важливій темі – партнерській взаємодії. Саме у партнерських стосунках людина має можливість розвиватися, задовольняти свої потреби та жити наповненим життям. Партнерська взаємодія – це стосунки, основою яких є довіра та взаємоповага. У партнерській взаємодії неприпустимі критика, приниження, ігнорування, порушення особистісних меж. Насправді, саме такі стосунки є безпечним та сприятливим середовищем, у якому людина може повністю розкрити свій особистісний потенціал. Вони базуються на принципах взаємозалежності, на відміну від співзалежних стосунків, а тому є здоровими та створюють простір для взаємної підтримки.

СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ	ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ
Зв'язаність, вимушеність стосунків: «Я не можу жити без тебе, хоча з тобою теж тяжко».	Любов – це завжди вибір: «Я можу жити без тебе, але я вибираю бути з тобою, тому що я люблю тебе».
Відсутність власного «Я»: «Ми – половинки одного цілого. Ти – це я, я – це ти».	«Я знаю, хто я, до того, як в моєму житті з'являєшся ти. Ти допомагаєш мені пізнавати себе далі».
Співзалежна людина думає, що джерело її сили – в іншій людині, хоча співзалежні стосунки навпаки поглинають енергію.	Кожний усвідомлює, що він сам є джерелом своєї сили. Стосунки допомагають підтримувати цю силу.
Мелодрами – драматичні розриви та примирення.	Постійність – немає різких коливань у стосунках.
Власництво – наявність ревнощів в стосунках, підозри.	Спокійна довіра, що передбачає свободу партнера та його можливість встановлювати близькі стосунки з іншими людьми.
Життя носить характер звуження, коли один спектр вимагає дуже багато енергії та уваги.	Життя носить характер розширення, є багато опор, якщо одна з них ламається – інші підтримують рівновагу.
Залежність настрою від іншої людини: «Я почуваюсь погано, якщо партнер мною незадоволений».	Самооцінка не залежить від стану іншої людини: «Я в плюсі, незалежно від ...».
Рятування іншого.	Турбота про іншого.
«Ходження по колу», нав'язливе повторення одних і тих самих ситуацій.	Прощання з минулим, відкритість до майбутнього. Стосунки розвиваються.
Потреба контролювати партнера. Ігри «у владу» в стосунках.	Гнучкість, готовність домовлятися. Делегування повноважень, відсутність ігор у владу.
Страх бути покинутим(ою), збереження стосунків будь-якою ціною.	Віра в зміни та ресурси – свої та партнера. Спокійне ставлення до відділення від іншого.

Робота над налагодженням взаємодії у парі може відбуватися як з одним партнером, так і з обома. Також можна запропонувати учаснику Програми у подальшому разом з партнером звернутися на подружню психотерапію.

Дуже важливо дати людині можливість зрозуміти переваги партнерських стосунків та подивитися на іншого (у) у парі новим поглядом. Для цього можна використовувати методики, спрямовані на зближення у парі.

Вправа «Список бажань»

Час: 15–30 хв.

Інструкція: У спокійній обстановці дайте письмові відповіді на наступні запитання, обговоривши результат з партнером/партнеркою (за потреби – зверніться за допомогою у налагодженні діалогу до спеціаліста). Запитання:

1. Що б Ви хотіли поліпшити у своєму партнерові/партнерці?
2. Чого Вам не вистачає у стосунках?
3. Як Ваш партнер/партнерка міг(могла) Вам це дати через дії так, щоб це було для Вас приємно?
4. Що зміниться у Ваших стосунках, якщо партнер/партнерка почне це робити?

Вправа «Дні любові»

Час: без обмежень.

Інструкція: Домовтесь з партнером/партнеркою, що протягом визначеного дня ви будете говорити один одному тільки приємні речі та проявляти турботу. Періодично повторюйте цю практику.

Спеціалісти можуть використовувати інші техніки, які, на їхню думку, допоможуть клієнту налагодити партнерську взаємодію.

Для кращого роз'яснення своїм клієнтам переваг партнерських стосунків спеціалісти можуть використовувати пам'ятку.

Переваги партнерської взаємодії (у партнерській взаємодії кожен з партнерів):

- Може бути безпосереднім, бути самим/самою собою.
- Може висловлювати свої щирі думки і почуття.
- Може відчувати й мати потреби.
- Може без застороги просити про те, що йому/їй потрібно.
- Може не поспішати.
- Може довіряти партнерам.
- Має право на помилку.
- Може визнавати свою неправоту.
- Може бути творчою людиною.
- Може розслабитись.
- Може бути незалежним і любити одночасно.

4.2. ГРУПОВА РОБОТА З КРИВДНИКАМИ

Типова програма для кривдників (Програма) розроблена за сучасними психологічними стандартами і спрямована на досягнення максимально ефективного результату. Саме тому вона передбачає проведення як індивідуальної, так і групової корекційної роботи. Групова робота може здійснюватися після завершення індивідуальних занять або проходити паралельно з ними. Вона налічує 10 занять, що охоплюють 8 тем, тривалістю 3 години кожне. Тематика занять наводиться у наказі Міністерства соціальної політики України № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників».

Спеціалісти, що проводять групову роботу, можуть користуватися графіком, запропонованим у Типовій програмі, або адаптувати кількість чи тривалість занять виходячи зі своїх умов праці та можливостей приміщення, на базі якого відбуваються зустрічі. Головне завдання – докладно розібрати зазначені теми та сформулювати у кривдників уміння та навички, передбачені Програмою.

Деякі теми групової роботи повторюють матеріал, що проходять кривдники на індивідуальних заняттях. Саме тому вправи, що представлені у розділі

індивідуальної роботи, підбиралися таким чином, щоб у разі необхідності їх можна було проводити з більшою кількістю учасників, без втрати цілей та змісту. За потреби спеціалісти можуть адаптувати їх для групової роботи або замінити їх на інші, якщо вони відповідатимуть темі заняття.

Крім того, фахівці можуть використовувати інформацію, що наведена у посібнику, також і для проведення групової роботи. Наприклад, для проведення зустрічі на тему «Сутність насильства та домашнього насильства. Види насильства та дії, які слід вважати насильством. Цикл насильства. Наслідки насильства» можна використовувати інформацію представлену у підрозділах 1.2 та 2.1.

Групова робота відбувається у форматі взаємодії кількох людей – учасників і ведучих. Цілі індивідуальної і групової роботи зазвичай збігаються, але досягаються різними способами. Цілі групової роботи досягаються при виникненні групової динаміки.

Групова робота відбувається у форматі взаємодії кількох людей – учасників і ведучих. Цілі індивідуальної і групової роботи зазвичай збігаються, але досягаються різними способами. Цілі групової роботи досягаються при виникненні групової динаміки.

Групова динаміка – це система поведінкових та психологічних процесів, що відбуваються в рамках соціальної групи (внутрішньогрупова динаміка) або між соціальними групами (міжгрупова динаміка). Для того, щоб психологічна група могла працювати та давати результати, потрібно створити безпечне середовище, встановити правила та запустити процес формування психологічних зв'язків між учасниками.

Залежно від цілей психологічні групи бувають:

- навчальні;
- терапевтичні;
- тренінгові.

Групова корекційна робота зазвичай відбувається у форматі тренінгової групи, адже має на меті донести до учасників певні знання та сформувати у подальшому вміння та навички. Іноді групова динаміка набуває психотерапевтичного характеру, але це не обов'язково.

Задачі тренінгової групи:

1. Сформувати в учасників навички рефлексії та розуміння самих себе (*когнітивний компонент*).
2. Сформувати в учасників усвідомлене ставлення до себе та до інших (*емоційний компонент*).
3. Сформувати в учасників навички саморегуляції (*поведінковий компонент*).

Зазвичай групи, що формуються у ході реалізації Програми, можуть бути неоднорідними. Для кращої взаємодії рекомендовано формувати групу з 8–12 учасників, з розрахунком на двох ведучих. В ідеальному варіанті ведучі – чоловік та жінка, хоча допускається варіант з двома ведучими однієї статі. Наявність двох ведучих необхідна для того, щоб вони могли на своєму прикладі продемонструвати учасникам, як відбувається партнерська взаємодія, і могли підтримувати один одного у ситуаціях виникнення агресії з боку учасників.

Для зручності спеціалісти, що ведуть групу, разом з учасниками можуть встановлювати свій регламент проходження занять, але доцільно сформувати єдиний алгоритм роботи для кожного заняття, щоб учасники краще звикали один до одного та до процесу. **Орієнтовний план кожної зустрічі може виглядати так:**

- Вітання.
- Обмін враженнями, емоціями та важливими подіями (у професійній спільноті цей процес називають шерінгом). Шерінг – це висловлювання своїх почуттів, думок, систематизація свого досвіду. Це завжди розмова про себе, а не про інших, хоча досвід може бути пов'язаний з іншими людьми.
- Повторення правил роботи.
- Оголошення теми з подальшим її обговоренням.
- Вправи та техніки для закріплення пройденого матеріалу.
- Шерінг у зв'язку з отриманням нового досвіду.
- Зворотній зв'язок щодо зустрічі в цілому, завершення.

Коли заняття відбуваються за єдиною схемою, що відома та зрозуміла учасникам, останнім легше розслабитися та відкрито висловлювати свої думки та переживання.

Дуже важливим етапом роботи у групі є формування та дотримання правил. Це робить весь процес взаємодії зрозумілим, регульованим та безпечним. Кожна група може формувати свої унікальні правила, які потрібні для ефективної роботи саме їй. Попри це, існує ряд загальноприйнятих правил роботи будь-якої психологічної групи, незалежно від її складу та цілей.

Правила роботи групи:

1. Учасник висловлює свою думку чи емоцію через «Я-висловлювання».
2. Безоціночне та толерантне ставлення до інших учасників.
3. Дотримання встановленого регламенту.
4. Взаємна повага у групі: говорити по черзі, не перебивати, не критикувати, задавати запитання для уточнення.
5. Правило «тут і зараз»: приділяти увагу тому, що зараз відбувається на групі, активно брати участь у процесах.
6. Правило СТОП: учасник має право зупинити обговорення або відмовитися відповідати на запитання, якщо йому/їй щось не подобається (рекомендовано пояснити учасникам, що цим правилом не варто зловживати).
7. Правило вільного переміщення та перебування у просторі (за потреби учасник може вийти чи переміститись в іншу частину приміщення).
8. На час роботи у групі бажано мінімізувати зовнішній відволікаючий вплив.

Як уже зазначалось, спеціалісти та учасники можуть додавати інші правила, що пов'язані зі специфікою їх взаємодії, та допомагають налагоджувати комунікацію у групі.

Рекомендована частота проведення зустрічей групи – 1 раз на 1-2 тижні, залежно від можливостей спеціалістів та учасників. Протягом перших 2–3 занять група може мати відкритий формат, і до неї можуть долучатися нові учасники, якщо кількість вільних місць це дозволяє. Далі бажано проводити закриті групові зустрічі зі встановленим списком учасників, адже це сприятиме їх продуктивній взаємодії. Також

це пов'язано з тими процесами, які відбуваються у групі у процесі її існування, тому пізнє залучення нових учасників може негативно вплинути на групову динаміку.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ

НАЗВА ЕТАПУ	ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕТАПУ
Знайомство	На цьому етапі учасники намагаються показати себе з кращої сторони. Вони намагаються визначити, наскільки група безпечна, ступінь проявлення себе в групі. В учасників з'являється інтерес до процесу.
Псевдозгуртованість	Учасники активно беруть участь у тому, що відбувається в групі. Виконують різноманітні техніки, але ступінь зануреності у взаємодію – мінімальний. Переважає когнітивний компонент у роботі, починають з'являтися перші ознаки незадоволеності.
Агресія на ведучих або інших учасників групи	<p>На цьому етапі відбувається вибудовування ієрархії у групі. Учасники намагаються зрозуміти та зайняти своє місце, досліджують свої та чужі кордони, починають розуміти допустимі чи недопустимі моменти у взаємодії та глибше розкриваються один перед одним.</p> <p>Задачі ведучих на цьому етапі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бути стійкими • Пояснювати учасникам, що відбувається, бути з ними в контакті • Налаштовувати зв'язок, об'єднуючи учасників у пари, та перемішуючи їх • Бути категоричними у дотриманні правил та визначенні того, що можна і заборонено

<p>Група, що працює</p>	<p>На цьому етапі відбувається інтеграція особистих цілей учасників з цілями групи. В учасників може змінюватися поведінка під час роботи в групі. Для цього етапу притаманні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Зняття барикад» (учасники починають розміщуватися у просторі більш вільно, поза тіла стає розслабленою, учасники перестають ховатися за речами або устаткуванням кабінету) • Може змінюватися стиль одягу • Учасники можуть приносити на зустріч значущі для них речі • Учасники відчувають емоційне піднесення при зустрічі один з одним • У групі відчувається багато підтримки
<p>Завершення</p>	<p>Учасники підбивають підсумки роботи в групі, дякують один одному, формують плани та цілі на майбутнє.</p>

Спеціалістам, що проводять групові зустрічі, важливо розуміти, що саме їх чекає на кожному з етапів групової динаміки, та направляти груповий процес у потрібне русло. Існує правило, згідно з яким ефективною можна вважати ту групу, де присутність ведучого майже непомітна. Це пов'язано з тим, що власне група містить у собі багато цілющої сили для її учасників, що значно перевищує можливості ведучого як однієї людини.

Щоб учасники групи ефективно підтримували один одного та допомагали у розв'язанні життєвих ситуації, важливо на первинних етапах активно сприяти формуванню зв'язків між ними. Цей процес має назву «побудова містків», або бріджинг.

До методів, за допомогою яких можна побудувати містки між учасниками групи, відносять:

- 1. Відкриті запитання.** Це такі запитання, на які не існує єдиної правильної відповіді. Коли ведучі задають на групу відкриті запитання, то вони дають можливість учасникам висловити свою думку, готуючи таким чином основу для подальшої комунікації.
- 2. Прямі запитання.** Це запитання, що виглядають як твердження. Наприклад, ми задаємо запитання Іванові: «Я думаю, що тебе турбує, що Петро засмутив-

ся через те, що ти зараз сказав». Таким чином, ми не намагаємося побудувати місток між Іваном та Петром, але ми привертаємо увагу інших учасників групи до внутрішнього стану Петра і спонукаємо їх разом з ним його дослідити.

- 3. Запитання учаснику групи щодо взаємодії між двома іншими учасниками групи.** Ця техніка особливо актуальна на етапі агресії в групі. Коли двоє з учасників з'ясовують стосунки один з одним, вони можуть не звертати увагу на інших. Для того, щоб ведучі не виступали у ролі караючих та авторитарних батьків, вони можуть припиняти цю взаємодію не шляхом прямого втручання, а приверненням до неї уваги інших учасників, яким вона теж може не подобатися.

У групі, де були сформовані та прийняті правила й запустився процес групової динаміки, можна досягти значних результатів для кожного з її учасників. Позитивним моментом є те, що учасники, що менш активні за інших, також підпадають під позитивний ефект від роботи у групі, спостерігаючи за взаємодією своїх активних товаришів. На сьогодні існують багато досліджень, які стверджують, що групова робота може бути навіть ефективнішою за індивідуальну. **Серед основних позитивних ефектів групової роботи виділяють такі:**

- Група виявляє саморуйнівну поведінку. У процесі взаємодії у групі виявляються ті форми поведінки, які можуть залишитися за межами уваги в індивідуальній роботі, тому що умови в групі більш наближені до реального життя.
- Група дозволяє учасникам зрозуміти, як їх сприймають інші люди, а відтак – учасники групи мають можливість «побачити себе зі сторони», тим більше, що вони у своїх висловлюваннях не обмежені етичними нормами, яким слідують психотерапевти у процесі індивідуальної роботи.
- Група дає можливість учасникам почути різні точки зору щодо їхньої поведінки. Особливо цінними у цьому контексті є спонтанні реакції інших учасників, що виникають «тут і зараз».
- Групова терапія дає можливість для самовизначення «тут і зараз». Учасник отримує шанс виявити, як він виглядає, що він відчуває і як він себе поводить, коли має справу з іншими людьми.
- Група дає можливість спробувати поводитися по-іншому.

Враховуючи наведену вище інформацію стає зрозуміло, що група – ефективний інструмент роботи. Спеціалістам, що планують займатися реалізацією Типової програми для кривдників, варто приділити увагу груповій роботі та, за можливості, організувати її для своїх клієнтів. У групі учасники мають можливість безпечно проявити себе та «потренуватися» використовувати сформовані навички, а ведучі – розширити свої професійні можливості та реалізувати свій терапевтичний потенціал.

До уваги спеціалістів! Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначені поняття «дитина-кривдник» та «дитина – постраждала від домашнього насильства». Попри те, що існує чітке визначення цих понять, наразі не роз'яснено процедуру встановлення статусу дитини та механізм подальшої роботи з нею.

Інформація щодо дітей, які постраждали від домашнього насильства, надається у наказі Міністерства освіти і науки України від 2 жовтня 2018 року №1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами». Також спеціалісти, що прагнуть поглибити свої знання у цій сфері, можуть ознайомитися з навчальним онлайн-курсом «Роль лікаря у запобіганні, виявленні та реагуванні на випадки насильства над дітьми», представленому на освітньому сайті <https://prometheus.org.ua/>. Багато некомерційних громадських організацій інтенсивно займаються питанням допомоги дітям, що постраждали від домашнього насильства, і на їх офіційних сторінках можна відслідковувати нову інформацію з цих питань. До таких організацій належать: БФ «Благополуччя дітей», БФ «SOS. Дитячі містечка», ГО «Волонтер» та багато інших.

На жаль, робота з дітьми-кривдниками досі потребує нагальної уваги. Враховуючи особливості будови та функціонування дитячого мозку, з ними недоцільно використовувати Типову програму для кривдників, що розрахована на дорослих учасників. Розробка, апробація та адаптація корекційних програм для дітей-кривдників – одне з найбільш актуальних соціальних завдань.

4.3. ПОСТПРОГРАМНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ

Типова програма для кривдників у своєму повному обсязі передбачає понад 50 годин роботи зі спеціалістами. І це дійсно тривалий процес, що допомагає його учасникам краще зрозуміти себе, свої емоції та дії й спробувати змінити власне життя на краще.

Учасники, що пройшли Програму повністю, відзначають позитивний ефект не лише у тих стосунках, в яких відбувалися актуальний конфлікт та ситуації домашнього насильства, а й у інших життєвих контекстах.

Проте немає нічого вічного, тому в житті кожної людини відбуваються ситуації, які можуть вимагати участі кваліфікованого спеціаліста для їх вирішення. Правильно – звертатися до сантехніка, коли ламається кран. Правильно – лікувати зуби у стоматолога. І це абсолютно правильно звертатися з емоційними труднощами до психолога або психотерапевта.

Учасники, що пройшли Програму, можуть продовжувати роботу над собою, отримуючи відповідні послуги у державних чи приватних установах:

1. Відвідуючи індивідуальні психотерапевтичні консультації на будь-які теми.
2. Відвідуючи подружні чи сімейні консультації.
3. Перебуваючи у групах взаємопідтримки різного спрямування.
4. Беручи участь у різних тематичних психологічних заходах (лекціях, тренінгах, конференціях тощо).
5. Виступаючи як «жива книга» – як приклад життєвих змін – у різноманітних публічних заходах.

Дуже важливо, щоб спеціалісти у процесі роботи з кривдниками сформували в останніх адекватне ставлення до психологічної допомоги та зрозумілі ознаки того, що вона є необхідною у конкретній ситуації.

Пам'ятайте, що у нашому житті немає безвихідних ситуацій, а труднощі носять тимчасовий характер. Бажаємо вам від всього авторського складу внутрішньої гармонії та любові! Нехай у вашому житті все відбувається своєчасно і на благо!

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Книга Джудіт Бек «Когнітивно-поведінкова терапія. Від основ до напрямків». Книга Еріка Берна «Ігри, в які грають люди. Люди, які грають в ігри».
2. Книга Стівена Карпмана «Життя, вільне від ігор».
3. Книга Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до видужання».
4. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми, спрямовані на корекцію насильницької моделі поведінки / Укладачі: Г.Ю. Мустафаєв, Л.І. Козуб, І.І. Довгаль. – К., 2018. – 220 с.
6. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. В.М. Бондаровської, Т.В. Журавель, Ю.В.Пилипас. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 284 с.
7. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Втеча від близькості».
8. Книга Беррі та Дженей Уайнхолдів «Звільнення від співзалежності».
9. Стаття Ірини Мещерякової для сайту ТСН// <https://tsn.ua/lady/psychologia/ona/osobisti-kordoni-dlya-chogo-poribni-ta-yak-yih-vstanoviti-1429872.html>
10. Стаття Світлани Остапцевої для БФ «Карітас Україна» // <https://caritas.kharkiv.ua/2018.03/osobysti-kordony/>
11. Стаття Юти Коргун та Лесі Любченко для сайту «Захист патріотів» // <https://patriotdefence.org/brainteka/psycheya/gigiena-dlya-rozumu.-shho-take-majndfulness-meditacziya-ta-yak-vona-vplivaє-na-golovnij-mozok.html>
12. Стаття Анни Чиченої для сайту MACards // <https://macards.ru/o-socialnom-strakhe-tekhnika-mak-vuyt/>
13. Сайт osvita.ua // <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/27629/>
14. Книга С.Л. Рубінштейна «Основи загальної психології».
15. Стаття Антона Федорця та Євгенії Чернеги для «the Village»Україна // <https://www.the-village.com.ua/village/knowledge/simple-words/286349-use-dobre-ya-na-tebe-ne-zlyusya-scho-take-pasivna-agresiya>
16. Книга Луї Ормонта «Групова психотерапія: від теорії до практики».
17. Книга К. Мілютіної та А. Лучинкіної «Ігрові технології».
18. YouTube-канал «Радіо-НЛП».

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35)

{Із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 2671-VIII від 17.01.2019, ВВР, 2019, № 18, ст. 73}

Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- 1) дитина-кривдник – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі;
- 2) дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина), – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- 3) домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь;

4) економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру;

5) запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються;

6) кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі;

7) обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи;

8) особа, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала особа), – особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі;

9) оцінка ризиків – оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи;

10) програма для кривдника – комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків,

у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків;

11) програма для постраждалої особи – комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

12) протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки;

13) профілактичний облік – здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства;

14) психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

15) сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди

або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

16) терміновий заборонний припис стосовно кривдника – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства;

17) фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Стаття 2. Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству

1. Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів щодо недопущення насильства.

Стаття 3. Сфера дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству

1. Предметом регулювання цього Закону є правовідносини, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству.

2. Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

1) подружжя;

- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

3. Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Стаття 4. Основні засади запобігання та протидії домашньому насильству

1. Діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується на таких засадах:

- 1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову до-

помогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства;

5) повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

6) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства;

7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб;

8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;

9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами.

2. У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини.

3. Заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою.

4. Звичаї, релігійні переконання, віросповідання, традиції не можуть розглядатися

як виправдання будь-яких форм домашнього насильства, передбачених цим Законом, або бути підставою для звільнення кривдника від відповідальності.

Стаття 5. Основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

2. Основними напрямками реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- 1) запобігання домашньому насильству;
- 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;
- 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

Стаття 6. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є:

- 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

2. Спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 4) сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

3. До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- 1) служби у справах дітей;
- 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- 3) органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- 4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- 6) суди;
- 7) прокуратура;
- 8) уповноважені органи з питань пробації.

4. До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам:

- 1) центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- 2) притулки для дітей;
- 3) центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 4) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- 5) центри соціально-психологічної допомоги;
- 6) територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- 7) інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постражда-

лим особам.

До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі.

5. У здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема виявленні фактів домашнього насильства, наданні допомоги та захисту постраждалим особам, можуть брати участь підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми.

Розділ II

СУБ'ЄКТИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Стаття 7. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- 1) формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- 3) координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 4) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;
- 5) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника;
- 6) здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 7) затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;
- 8) здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

2. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- 1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) забезпечення створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру;
- 3) забезпечення функціонування служб підтримки постраждалих осіб та здійснення контролю за їх діяльністю;
- 4) координація підготовки фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 5) організація та проведення загальнонаціональних соціологічних, правових, психолого-педагогічних та інших досліджень щодо домашнього насильства, його причин і наслідків;
- 6) збір, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації про домашнє насильство, удосконалення системи показників у формах державної статистичної звітності щодо запобігання та протидії домашньому насильству;
- 7) забезпечення здійснення моніторингу ефективності законодавства про

запобігання та протидію домашньому насильству, практики його застосування, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надання методичної та практичної допомоги суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

8) підготовка та оприлюднення щорічного звіту про стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

9) ведення обліку даних про діяльність загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб на загальнодержавному рівні.

Стаття 8. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні, зокрема шляхом здійснення постійного контролю за своєчасністю та належністю вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) забезпечення розроблення, затвердження та виконання регіональних програм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) забезпечення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та їх взаємодії на регіональному рівні;

4) облік даних про суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні;

5) забезпечення підготовки фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують програми для кривдників;

6) забезпечення підготовки методичних рекомендацій щодо організації і забезпечення діяльності та підвищення кваліфікації фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству;

7) забезпечення здійснення інформаційно-просвітницької діяльності (у тому числі

підготовка та поширення відповідних матеріалів) щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, формування нетерпимого ставлення громадян до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках;

8) організація та/або проведення регіональних соціологічних, психолого-педагогічних та інших досліджень щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства;

9) здійснення моніторингу стану виконання суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, поставлених завдань у процесі реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні, надання їм методичної та практичної допомоги, з'ясування проблемних питань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та вжиття вичерпних заходів для їх вирішення;

10) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

2. До повноважень районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій та виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

2) забезпечення надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, у тому числі шляхом соціального замовлення у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) визначення потреби у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, забезпечення їх створення та функціонування, здійснення контролю за їхньою діяльністю;

4) участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують програми

для кривдників;

- 5) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, забезпечення застосування заходів для його припинення, надання допомоги постраждалим особам;
- 6) забезпечення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та їх взаємодії на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- 7) інформування постраждалих осіб про права, заходи та соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 8) збір, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації про домашнє насильство на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- 9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 10) виконання повноважень органу опіки та піклування.

3. Особливості здійснення районними державними адміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного підпорядкування) рад повноважень, передбачених частиною другою цієї статті, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Особливості здійснення виконавчими органами районних у місті рад повноважень, передбачених частиною другою цієї статті, визначаються міською радою відповідного міста.

4. Структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є структурні підрозділи з питань сім'ї.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є виконавчі органи з питань сім'ї.

Стаття 9. Повноваження органів опіки та піклування, служб у справах дітей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини належать:

- 1) захист прав та інтересів постраждалої дитини, дитини-кривдника, у тому числі шляхом звернення до суду, представництва прав та інтересів дитини у суді при розгляді питань, пов'язаних із здійсненням актів домашнього насильства, зокрема про видачу обмежувального припису;
- 2) безпосереднє надання допомоги та захисту постраждалим дітям, дітям-кривдникам, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 3) розгляд у порядку, встановленому Сімейним кодексом України, питання про доцільність відібрання дитини або позбавлення батьківських прав стосовно дитини, якщо кривдниками дитини є батьки (усиновлювачі) або один із них;
- 4) розгляд у порядку, встановленому законодавством, питань про доцільність відібрання дитини в опікуна (піклувальника), прийомних батьків, батьків-вихователів, про звільнення особи від обов'язків опікуна (піклувальника) дитини, розірвання договору про патронат над дитиною, скасування рішення про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу або до прийомної сім'ї у разі здійснення домашнього насильства стосовно дитини або за участю дитини;
- 5) надання згоди на отримання соціальних послуг постраждалою дитиною, дитиною-кривдником, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини;
- 6) надання згоди на внесення персональних даних про дитину, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини;
- 7) влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя у разі неможливості проживання дитини із своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі.

2. До повноважень служб у справах дітей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей належать:

- 1) розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів постраждалої дитини;
- 2) розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів дитини-кривдника;
- 3) прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;
- 4) інформування постраждалої дитини, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;
- 5) інформування дитини-кривдника, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;
- 6) влаштування дитини в центр соціально-психологічної реабілітації дітей, притулок для дітей служби у справах дітей, інші установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб, а також здійснення контролю за умовами її перебування та надання допомоги у разі неможливості проживання дитини із своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі;
- 7) проведення профілактичної роботи з батьками, іншими законними представниками дитини із запобігання домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей;
- 8) порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення фактів домашнього насильства, роботи з постраждалою дитиною, дитиною-кривдником;
- 9) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;
- 10) здійснення інших передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей чи за участю дітей;

11) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

3. До повноважень органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, належать:

- 1) вирішення питання щодо отримання соціальних послуг постраждалою особою, яка є недієздатною особою, у разі якщо законного представника такій особі не призначено або законний представник є кривдником чи ухиляється від захисту прав та інтересів такої особи;
- 2) надання згоди на внесення персональних даних про недієздатну особу, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо законний представник такої особи є кривдником або ухиляється від захисту прав та інтересів недієздатної особи;
- 3) влаштування постраждалої особи, яка є недієздатною особою, до закладу соціального захисту у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу її життю та здоров'ю;
- 4) вжиття заходів для надання недієздатній особі, яка є кривдником, психіатричної допомоги у примусовому порядку у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу життю та здоров'ю членів сім'ї або опікуна;
- 5) порушення перед судом питання про звільнення в установленому законодавством порядку від повноважень опікуна або піклувальника у разі вчинення ними домашнього насильства стосовно недієздатної особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена;
- 6) захист прав та представлення інтересів постраждалої особи, яка є недієздатною особою, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи в суді (у разі потреби);
- 7) порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення в установленому законодавством порядку до

відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення та роботи з постраждалими особами, які є недієздатними особами або особами, цивільна дієздатність яких обмежена;

8) здійснення інших передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, чи за їх участю.

Стаття 10. Повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;
- 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;
- 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;
- 7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;
- 8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;
- 9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

2. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків.

Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Стаття 11. Повноваження органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень органів управління освітою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до компетенції належать:

- 1) забезпечення підготовки фахівців відповідної кваліфікації та галузі знань з метою належного виконання ними функцій із запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) забезпечення впровадження в навчально-виховний процес на всіх освітніх рівнях, у тому числі включення до навчальних програм і планів, питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) забезпечення включення до освітньо-професійних програм під час встановлення державних стандартів освіти питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- 4) участь у підготовці (перепідготовці, підвищенні кваліфікації) фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 5) забезпечення включення до навчальних та виховних програм питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- 6) методичне забезпечення навчальних закладів з питань запобігання та протидії домашньому насильству;

7) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

2. Навчальні заклади та установи системи освіти під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- 1) проводять з учасниками навчально-виховного процесу виховну роботу із запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) повідомляють не пізніше однієї доби службу у справах дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України у разі виявлення фактів домашнього насильства стосовно дітей або отримання відповідних заяв чи повідомлень;
- 3) проводять інформаційно-просвітницькі заходи з учасниками навчально-виховного процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, приділяючи особливу увагу формуванню небайдужого ставлення учнів до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування вчителів про випадки домашнього насильства, що стали їм відомі, повідомлення про такі випадки до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;
- 4) організують роботу практичного психолога та/або соціального педагога з постраждалими дітьми;
- 5) взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;
- б) звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Стаття 12. Повноваження органів, установ і закладів охорони здоров'я у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень органів охорони здоров'я у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) розроблення та затвердження стандарту надання медичної допомоги постраждалим особам або особам, які ймовірно постраждали від домашнього насильства;
- 2) затвердження порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб;
- 3) методичне забезпечення установ і закладів охорони здоров'я з питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- 4) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

2. Установи і заклади охорони здоров'я під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- 1) повідомляють уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про виявлення ушкоджень, що могли виникнути внаслідок вчинення домашнього насильства, а в разі виявлення ушкоджень у дитини – також службу у справах дітей;
- 2) у разі виявлення тілесних ушкоджень забезпечують в установленому порядку проведення медичного обстеження постраждалих осіб;
- 3) у разі виявлення ушкоджень сексуального характеру направляють постраждалих осіб на тестування на ВІЛ-інфекцію;
- 4) надають медичну допомогу постраждалим особам з урахуванням індивідуальних потреб;
- 5) інформують постраждалих осіб про заходи та соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 6) взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;
- 7) звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення

повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Стаття 13. Повноваження центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) забезпечення надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу», у тому числі на базі загальних та спеціальних служб підтримки постраждалих осіб;
- 2) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;
- 3) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Стаття 14. Повноваження загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб

1. Загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб у межах своїх повноважень здійснюють:

- 1) прийом і розгляд заяв від постраждалих осіб або їхніх представників про отримання допомоги, зокрема соціальних послуг для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- 2) інформування місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України про виявлення фактів домашнього насильства за наявності добровільної поінформованої згоди постраждалих осіб, крім випадків вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб або виявлення актів насильства кримінального характеру, коли така згода не вимагається; у разі виявлення факту домашнього насильства стосов-

но дитини – інформування не пізніше однієї доби служби у справах дітей та уповноважених підрозділів органів Національної поліції України;

3) оцінку потреб постраждалих осіб;

4) надання постраждалим особам повної та вичерпної інформації про їхні права і можливості отримання ними дієвої допомоги;

5) надання відповідно до компетенції постраждалим особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку для таких осіб та їхніх дітей у порядку, передбаченому законодавством;

6) інформування в установленому законодавством порядку місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування про осіб, яким надавалася допомога, та про результати її надання.

2. Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (крім кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей) утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства та діють на основі типових положень про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, затверджених Кабінетом Міністрів України.

{Постанови КМ № 654, № 655, № 824}

Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей утворюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належить до сфери його управління та діє на основі положення, затвердженого цим органом. Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей є державною установою, що має територіальні відділення в усіх регіонах України.

3. Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб функціонують в установленому законодавством порядку за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ, організацій, професійних спілок, добровільних

внесків юридичних і фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством.

4. Питання щодо перебування постраждалих осіб у спеціалізованих службах підтримки таких осіб та надання їм соціальних послуг регулюються установчими документами зазначених служб відповідно до стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з урахуванням вимог міжнародних правових актів.

Стаття 15. Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, передбачає:

- 1) взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти домашнього насильства у випадках, передбачених цим Законом, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- 2) реагування на випадки домашнього насильства відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі;
- 3) узгодження заходів реагування на випадки домашнього насильства та надання дієвої допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами;
- 4) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм для кривдників;
- 5) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм із запобігання та протидії домашньому насильству;
- 6) організацію здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до компетенції;
- 7) обмін досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 8) скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 9) здійснення спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству моніторингу дотримання вимог законодавства суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, розроблення пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

2. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, залучають до співпраці з організації та здійснення таких заходів і надання дієвої допомоги постраждалим особам громадські об'єднання, іноземні неурядові організації та інших заінтересованих осіб, а також забезпечують висвітлення таких заходів і діяльності в засобах масової інформації з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом.

3. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, затверджується Кабінетом Міністрів України.

4. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень, визначених цим Законом, у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, який, зокрема, передбачає:

- 1) звітування служб у справах дітей через Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації;
- 2) звітування уповноважених підрозділів органів Національної поліції України через центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;
- 3) звітування органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти;
- 4) звітування органів охорони здоров'я, установ та закладів охорони здоров'я через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;
- 5) звітування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги через Координаційний центр з надання правової допомоги.

Стаття 16. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі

1. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (далі – Реєстр) – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

2. Реєстр ведеться з метою:

- 1) захисту життєво важливих інтересів постраждалих осіб, зокрема постраждалих дітей;
- 2) попередження повторних випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- 3) забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- 4) надання комплексної та своєчасної допомоги постраждалим особам суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- 5) обліку випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- 6) координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

3. До Реєстру вносяться відомості (окремо за кожним випадком насильства) про:

- 1) працівника суб'єкта, що здійснює заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, або суб'єкта, що здійснює заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, який вніс відомості про випадок насильства до Реєстру або відкоригував їх (дата внесення; прізвище, ім'я, по батькові; посада; номер контактного телефону; найменування та адреса відповідного суб'єкта);
- 2) особу, яка повідомила про вчинення насильства (прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць, рік народження; місце проживання; номер контактного телефону), – за згодою, наданою у порядку, визначеному частиною четвертою цієї статті;

3) постраждалу особу (прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць, рік народження; стать; громадянство; місце проживання; місце навчання та/або місце роботи; номер контактного телефону) – за згодою, наданою у порядку, визначеному частиною четвертою цієї статті;

4) кривдника (прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць, рік народження; стать; громадянство; місце проживання; місце навчання та/або місце роботи; номер контактного телефону) та про характер відносин між кривдником і постраждалою особою, у тому числі відповідно до статті 3 цього Закону;

5) випадок домашнього насильства, насильства за ознакою статі (дата вчинення; місце вчинення; форма домашнього насильства; вид шкоди чи страждань, завданих внаслідок насильства за ознакою статі; короткий опис);

6) потреби постраждалої особи;

7) суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, або суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у зв'язку з виявленням випадку насильства (найменування; повноваження; місцезнаходження та номер контактного телефону (крім спеціалізованих служб підтримки));

8) вичерпний перелік заходів, здійснених у зв'язку з виявленням випадку насильства, та їх результат.

4. Згода на внесення персональних даних про особу, яка повідомила про вчинення насильства, або про постраждалу особу надається відповідною особою з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

У разі якщо зазначена особа є дитиною, така згода надається її батьками або іншими законними представниками, а якщо батьки (інші законні представники дитини) є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини, – органом опіки та піклування. У разі якщо зазначена особа є недієздатною, така згода надається її законним представником, а якщо її законний представник є кривдником або ухиляється від захисту прав та інтересів недієздатної особи, – органом опіки та піклування.

5. Персональні дані про особу, яка повідомила про вчинення насильства, зберігаються у Реєстрі протягом одного року з дня надходження відповідної

інформації про вчинення насильства.

Персональні дані про постраждалу особу зберігаються у Реєстрі протягом трьох років з дня вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Персональні дані про кривдника зберігаються у Реєстрі:

- 1) у разі відсутності кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням домашнього насильства, насильства за ознакою статі або інших форм насильства стосовно постраждалої особи, рішення суду про застосування обмежувального припису або накладення адміністративного стягнення, вироку суду про визнання кривдника винуватим за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі або інших форм насильства стосовно постраждалої особи, що набрали законної сили, – протягом року з дня надходження відповідної інформації про вчинення насильства;
- 2) у разі виправдувального вироку суду, що набрав законної сили, – до часу набрання чинності відповідним рішенням суду;
- 3) у разі порушення кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням домашнього насильства чи насильства за ознакою статі або інших форм насильства стосовно постраждалої особи – протягом періоду розслідування кримінального провадження;
- 4) у разі ухвалення рішення суду, що набрало законної сили, про застосування обмежувального припису або накладення адміністративного стягнення – протягом трьох років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду;
- 5) у разі винесення вироку суду, що набрав законної сили, про визнання кривдника винуватим за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі або інших форм насильства стосовно постраждалої особи з відбування покарання – протягом десяти років з дня закінчення строку відбування покарання;
- 6) у разі винесення вироку суду, що набрав законної сили, про визнання кривдника винуватим за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі або інших форм насильства стосовно постраждалої особи без відбування покарання – протягом десяти років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду.

У разі спростування факту вчинення насильства, а також після закінчення строку зберігання у Реєстрі персональних даних такі дані підлягають видаленню або знищенню в порядку, встановленому законом.

6. Формування Реєстру здійснюється окремо за кожним випадком домашнього насильства, насильства за ознакою статі шляхом внесення до нього відповідної інформації.

Відомості до Реєстру (крім відомостей про кривдника) вносяться усіма суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, або суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі (крім громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах).

Відомості про кривдника вносяться до Реєстру:

1) відповідальними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству або у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

2) відповідальними виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству або у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

3) уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України.

Відомості про кривдника вносяться до Реєстру у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення ним насильства, зокрема після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації згідно з порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та/або порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

7. Доступ до Реєстру надається:

1) працівникам спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, до посадових обов'язків яких відносяться запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі;

- 2) уповноваженим особам (координаторам) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі місцевих державних адміністрацій та сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад;
- 3) працівникам відповідальних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій та відповідальних виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад з питань запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- 4) працівникам уповноважених підрозділів органів Національної поліції України;
- 5) працівникам служб у справах дітей – у частині випадків насильства, в яких кривдниками або потерпілими особами є діти.

Доступ відповідних працівників до Реєстру здійснюється з використанням електронного цифрового підпису, сумісного з програмним забезпеченням цього Реєстру.

8. Держателем Реєстру є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

9. Адміністратором Реєстру є державне підприємство, визначене центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що належить до сфери його управління, здійснює заходи із створення, впровадження і супроводження програмного забезпечення Реєстру, відповідає за його технічне і технологічне забезпечення, збереження та захист даних Реєстру, здійснює технічні і технологічні заходи з надання, блокування та анулювання доступу до Реєстру, організовує та проводить навчання щодо роботи з Реєстром.

10. Сукупність відомостей про фізичних осіб (персональні дані), що містяться в Реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом. Обробка цих відомостей здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

11. Порядок формування, ведення та доступу до Реєстру визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Участь заінтересованих суб'єктів, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії домашньому насильству

1. Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, відповідно до законодавства залучаються суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до:

- 1) виконання пріоритетних завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) проведення тренінгів, семінарів, інших заходів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі працівників сфери освіти, сфери охорони здоров'я, працівників правоохоронних органів та для осіб, які належать до вразливих верств населення;
- 3) виконання програм для кривдників та постраждалих осіб;
- 4) надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі постраждалим дітям, виключно за згодою постраждалих осіб або їхніх законних представників, а якщо батьки, інші законні представники дитини, законні представники недієздатної особи є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини або недієздатної особи – за згодою органу опіки та піклування;
- 5) проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо форм, проявів і наслідків домашнього насильства, інших заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 6) утворення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб і забезпечення їх функціонування.

Розділ III ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Стаття 18. Завдання у сфері запобігання домашньому насильству

1. До завдань у сфері запобігання домашньому насильству належать:

- 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства;

- 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства;
- 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;
- 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини;
- 5) викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються;
- 6) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству.

Стаття 19. Заходи у сфері запобігання домашньому насильству

1. На виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують:

- 1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства;
- 2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування;
- 3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків;
- 4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей;
- 5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про

випадки домашнього насильства, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;

б) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і суддів.

2. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству, враховують природу домашнього насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки домашнього насильства, що призводять до порушення прав людини.

3. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Розділ V **СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ** **НАСИЛЬСТВУ**

Стаття 24. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству

1. До спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належать:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної

роботи;

4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Стаття 25. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника

1. Терміновий заборонний припис вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

2. Терміновий заборонний припис може містити такі заходи:

- 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;
- 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;
- 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

3. Під час вирішення питання про винесення термінового заборонного припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи. Зазначена вимога поширюється також на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення.

Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити.

4. Терміновий заборонний припис вноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків.

5. Терміновий заборонний припис вноситься строком до 10 діб.

6. Терміновий заборонний припис вручається кривднику, а його копія –

постраждалій особі або її представнику.

7. Дія термінового заборонного припису припиняється у разі застосування до кривдника судом адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні.

8. Кривдник, стосовно якого винесено терміновий заборонний припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства.

9. Особа, стосовно якої винесено терміновий заборонний припис, може оскаржити його до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

10. Терміновий заборонний припис не може містити заходів, передбачених пунктами 1 і 2 частини другої цієї статті, якщо кривдником є особа, яка на день винесення припису не досягла вісімнадцятирічного віку та має спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою.

11. Терміновий заборонний припис виноситься в порядку, затвердженому Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 26. Обмежувальний припис стосовно кривдника

1. Право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника мають:

- 1) постраждала особа або її представник;
- 2) у разі вчинення домашнього насильства стосовно дитини – батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, а також орган опіки та піклування;
- 3) у разі вчинення домашнього насильства стосовно недієздатної особи – опікун, орган опіки та піклування.

2. Обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

3. Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

4. Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців.

5. За заявою осіб, визначених частиною першою цієї статті, на підставі оцінки ризиків обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого судовим рішенням згідно з частиною четвертою цієї статті.

6. Про видачу обмежувального припису кривднику суддя у встановлений законом строк інформує уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) постраждалої особи для взяття кривдника на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад за місцем проживання (перебування) постраждалої особи.

7. Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право прожи-

вання чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису.

8. Порядок видачі судом обмежувального припису визначається Цивільним процесуальним кодексом України.

9. Постраждала особа може вимагати від кривдника компенсації її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає (винаймала) з метою запобігання вчиненню стосовно неї домашнього насильства, а також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника, у порядку, передбаченому законодавством.

10. У разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Стаття 27. Взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи

1. Уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу.

2. Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, який взяв його на профілактичний облік, автоматично після завершення встановленого строку, якщо інше не передбачено законодавством.

3. Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затверджується Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 28. Виконання програм для кривдників

1. Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

2. Суб'єкт, відповідальний за виконання програм для кривдників, організовує та забезпечує проходження кривдниками таких програм.

3. Виконання програм для кривдників стосовно дітей-кривдників здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей.

4. З метою запобігання повторному вчиненню домашнього насильства та забезпечення виконання програми для кривдника дитину-кривдника може бути тимчасово влаштовано до родичів, у сім'ю патронатного вихователя або до установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

5. Виконання програм для кривдників забезпечують фахівці, які пройшли відповідне навчання.

6. Кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством.

7. Кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі.

8. У разі неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за

виконання програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів.

9. Притягнення кривдника до відповідальності за непроходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму.

10. У разі притягнення кривдника, зокрема дитини-кривдника, до кримінальної відповідальності судом на нього може бути покладено обов'язок пройти пробаційну програму відповідно до пункту 4 частини другої статті 76 Кримінального кодексу України.

Розділ VI **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ** **ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ**

Стаття 29. Відповідальність за вчинення домашнього насильства

1. Кривдник, який порушив вимоги спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, несе відповідальність відповідно до закону.

Стаття 30. Відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих унаслідок вчинення домашнього насильства

1. Особі, яка має право на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства, моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром.

2. Порядок відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих унаслідок домашнього насильства, визначається Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами.

Стаття 31. Відповідальність посадових осіб за недотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Посадові та службові особи, визнані винними у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, несуть відповідальність відповідно до закону.

2. Постраждала особа та кривдник мають право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у порядку, встановленому законодавством.

Розділ VII ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Стаття 32. Фінансування витрат, пов'язаних із запобіганням та протидією домашньому насильству

1. Фінансове забезпечення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надання допомоги постраждалим особам, а також створення та забезпечення функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством.

2. Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, державної та комунальної форм власності здійснюється за рахунок коштів відповідного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

3. Утримання спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, що не належать до державної та комунальної форм власності, забезпечення розвитку їхньої

матеріальної бази та надання ними соціальних послуг здійснюються за рахунок коштів їх засновників та інших коштів, не заборонених законодавством, у тому числі на умовах соціального замовлення.

Розділ VIII

КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Стаття 33. Контроль у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією України.
2. Інші органи державної влади здійснюють контроль у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України.

Стаття 34. Громадський контроль за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. Громадські об'єднання, члени або уповноважені представники таких об'єднань з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом можуть здійснювати громадський контроль за здійсненням заходів та реалізацією державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.
2. Звіти за результатами громадського контролю доводяться до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і враховуються ними під час визначення пріоритетів та основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також під час розроблення відповідних регіональних програм.

Розділ IX ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.
2. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 10, ст. 70 із наступними змінами).

3. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122):

доповнити статтею 39-1 такого змісту:

«Стаття 39-1. Направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі»

У разі вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чи Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

статтю 173-2 викласти в такій редакції:

«Стаття 173--2. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»

Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи

економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб»;

2) у Цивільному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436):

у статті 128:

частину дев'яту після слів «передбачених цим Кодексом» доповнити словами «зокрема у справах про видачу обмежувального припису»;

частину одинадцяту викласти в такій редакції:

«11. Відповідач, третя особа, свідок, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, а також заінтересована особа у справах про видачу обмежувального припису викликаються до суду через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути

розміщене не пізніше ніж за десять днів, а у разі розгляду справи про видачу обмежувального припису – не пізніше 24 годин до дати відповідного судового засідання. З опублікуванням оголошення про виклик особа вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи»;

розділ IV доповнити главою 13 такого змісту:

«Глава 13. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису

Стаття 350-1. Підсудність

1. Заява про видачу обмежувального припису подається до суду за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, а якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, – за місцезнаходженням цього закладу.

Стаття 350-2. Особи, які можуть бути заявниками

1. Заява про видачу обмежувального припису може бути подана:

- 1) особою, яка постраждала від домашнього насильства, або її представником – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- 2) особою, яка постраждала від насильства за ознакою статі, або її представником – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;
- 3) батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачухою або вітчимою дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства, – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;
- 4) опікуном, органом опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка по-

страждала від домашнього насильства, – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Стаття 350-3. Заінтересовані особи у справах про видачу обмежувального припису

1. Заінтересованими особами у справах про видачу обмежувального припису є особи, стосовно яких подано заяву про видачу обмежувального припису.
2. Заінтересованими особами також можуть бути інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції.

Стаття 350-4. Зміст заяви

1. У заяві про видачу обмежувального припису повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) заявника та заінтересованої особи, їх місце проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, у разі якщо заява подається особою, зазначеною у пунктах 3 і 4 частини першої статті 350-2 цього Кодексу, – процесуальне становище особи, яка подає заяву, із зазначенням її імені (прізвища, імені та по батькові), місця проживання чи перебування, поштового індексу, відомих номерів засобів зв'язку та адреси електронної пошти, а також ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) дитини або недієздатної особи, в інтересах якої подається заява, місце її проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, якщо такі відомі;
- 3) обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності).

2. У разі неможливості надати докази, визначені пунктом 3 частини першої цієї статті, до заяви може бути додано клопотання про їх витребування.

Стаття 350-5. Розгляд справи

1. Справа про видачу обмежувального припису розглядається судом за участю заявника та заінтересованих осіб. У разі якщо участь заявника становить загрозу подальшої дискримінації чи насильства для нього, справа може розглядатися без його участі.

Неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видачу обмежувального припису.

2. Суд розглядає справу про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду.

3. Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про видачу обмежувального припису, відносяться на рахунок держави.

Стаття 350-6. Рішення суду

1. Розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

2. У разі задоволення заяви суд видає обмежувальний припис у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців.

3. Обмежувальний припис, виданий судом стосовно особи, яка на момент винесення рішення суду не досягла вісімнадцятирічного віку, не може обмежувати право проживання (перебування) цієї особи у місці свого постійного проживання (перебування).

4. Рішення суду про видачу обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання.

Стаття 350-7. Продовження обмежувального припису

1. За заявою осіб, визначених статтею 350-2 цього Кодексу, обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого рішенням суду згідно з частиною другою статті 350-6 цього Кодексу.

Стаття 350-8. Вручення рішення суду, повідомлення про видачу або продовження обмежувального припису

1. Копії повного рішення суду вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення. Учасникам справи, які не були присутні у судовому засіданні, копія рішення суду надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення негайно, але не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення.

2. Про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника»;

у статті 430:

частину першу доповнити пунктом 10 такого змісту:

«10) видачу або продовження обмежувального припису»;

3) у Законі України «Про охорону дитинства» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 30, ст. 142 із наступними змінами):

у статті 1:

після абзацу четвертого доповнити новим абзацом такого змісту:

«жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини».

У зв'язку з цим абзаци п'ятий – двадцятий вважати відповідно абзацами шостим – двадцять першим;

в абзаци десятому слова «насильством та жорстоким поводженням у сім'ї» замінити словами «жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством»;

у статті 10:

абзац другий частини другої викласти в такій редакції:

«усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють»;

частину третю після слів «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» доповнити словами «кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»;

частину четверту після слів «центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» доповнити словами «кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»;

у частині шостій слова «жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами» замінити словами «домашнє насильство та інші прояви жорстокого поводження з дитиною»;

частину другу статті 23--1 доповнити реченням такого змісту: «Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю забезпечують ведення обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах»;

{Підпункт 4 пункту 3 розділу IX втратив чинність на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}

5) у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 52, ст. 561; 2013 р., № 15, ст. 97; 2014 р., № 27, ст. 915):

у статті 1:

абзаци четвертий і п'ятий викласти в такій редакції:

«дискримінація за ознакою статі – ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України»;

після абзацу шостого доповнити одинадцятьма новими абзацами такого змісту:

«насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті;

особа, яка постраждала від насильства за ознакою статі (далі – постраждала особа),
– особа, яка зазнала насильства за ознакою статі;

дитина, яка постраждала від насильства за ознакою статі, – особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та зазнала насильства за ознакою статі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;

кривдник – особа, яка вчинила насильство за ознакою статі;

дитина-кривдник – особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та вчинила насильство за ознакою статі;

запобігання насильству за ознакою статі – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямованих на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо насильства за ознакою статі, його причин і наслідків, на формування нетерпимого ставлення до насильства за ознакою статі, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються;

протидія насильству за ознакою статі – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямованих на припинення насильства за ознакою статі, надання допомоги та забезпечення захисту постраждалої особи та отримання нею відшкодування завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків насильства за ознакою статі, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки;

оцінка ризиків – оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення насильства за ознакою статі, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи;

програма для постраждалої особи – комплекс заходів, спрямованих на позбавлен-

ня емоційної залежності, невпевненості у собі та на формування в постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність та захищати свої права, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

програма для кривдника – комплекс заходів, складених на основі оцінки ризиків та спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника та формування в нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків;

обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи накладення обов'язків на кривдника, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи».

У зв'язку з цим абзаци сьомий і восьмий вважати відповідно абзацами вісімнадцятим і дев'ятнадцятим;

статтю 3 після абзацу четвертого доповнити новим абзацом такого змісту:

«запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок».

У зв'язку з цим абзаци п'ятий – дев'ятий вважати відповідно абзацами шостим – десятим;

у частині першій статті 5 слова «групуючи їх за статями» замінити словами «а також щодо насильства за ознакою статі, які є репрезентативними та зіставними, згруповані за статтю і збираються на постійній основі»;

у статті 7:

абзац сьомий частини першої викласти в такій редакції:

«громадські об'єднання»;

у частині другій слова «об'єднання громадян» замінити словами «громадські об'єднання»;

доповнити статтею 7-1 такого змісту:

«Стаття 7-1. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі

Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, є:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
  - органи виконавчої влади, зокрема уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, місцеві державні адміністрації (у тому числі їх структурні підрозділи з питань сім'ї, служби у справах дітей, органи управління освітою, органи охорони здоров'я тощо);
  - органи місцевого самоврядування (у тому числі виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад та їх структурні підрозділи з питань сім'ї, служби у справах дітей, органи управління освітою, органи охорони здоров'я тощо);
  - центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
  - суди;
  - прокуратура;
  - загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади та установи, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), центри соціально-психологічної допомоги, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) тощо).

До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать притулки для

постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, забезпечують формування та внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно до вимог статті 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

У здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, виявленні фактів насильства за ознакою статі, наданні допомоги та захисту постраждалим особам можуть брати участь підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми»;

у статті 9:

абзац третій викласти в такій редакції:

«розглядає звернення про випадки дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі»;

абзац четвертий доповнити словами «та насильства за ознакою статі»;

у статті 10:

абзаци третій і п'ятий після слова «рівності» доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац четвертий доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

у статті 11:

абзац другий доповнити словами «та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

в абзаці третьому слово «центральных» виключити та доповнити словами «координацію діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац четвертий доповнити словами «та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац п'ятий після слова «чоловіків» доповнити словами «та зміну соціальних і культурних моделей поведінки, що ґрунтуються на дискримінаційних уявленнях про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків»;

абзац шостий доповнити словами «та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац восьмий доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також здійснює координацію підготовки фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзаци дев'ятий і десятий доповнити словами «та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

після абзацу одинадцятого доповнити п'ятьма новими абзацами такого змісту: «здійснює моніторинг ефективності заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також їх впливу на різні соціальні групи, надає відповідну методичну та практичну допомогу суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

забезпечує розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;

затверджує стандарти надання соціальних послуг постраждалим особам та методику визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;

забезпечує розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;

контролює формування та ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (у частині запобігання та протидії насильству за ознакою статі), забезпечує збір, аналіз та поширення інформації про насильство за ознакою статі відповідно до законодавства».

У зв'язку з цим абзаци дванадцятий – шістнадцятий вважати відповідно абзацами сімнадцятим – двадцять першим;

абзац вісімнадцятий доповнити словами «та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац дев'ятнадцятий виключити;

абзац двадцятий після слова «веде» доповнити словами «в установленому законодавством порядку», а після слів «дискримінації за ознакою статі та» – словами «насильства за ознакою статі»;

абзац двадцять перший доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

у статті 12:

назву після слова «чоловіків» доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

у частині першій:

абзац другий доповнити словами «запобігання та протидію насильству за ознакою статі»;

абзаци третій, шостий та восьмий доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

в абзаці сьомому слова «об'єднаннями громадян» замінити словами «громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями», а після слова «чоловіків» доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

після абзацу восьмого доповнити двома новими абзацами такого змісту:

«здійснюють збір і поширення інформації про насильство за ознакою статі, а також про загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

беруть участь у підготовці фахівців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі».

У зв'язку з цим абзаци дев'ятий – одинадцятий вважати відповідно абзацами одинадцятим – тринадцятим;

частину другу після слів «В органах виконавчої влади» доповнити словами «та органах місцевого самоврядування», а після слова «чоловіків» – словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

частину четверту після слів «Органи виконавчої влади» доповнити словами «та органи місцевого самоврядування», а після слова «чоловіків» – словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

частину п'яту викласти в такій редакції:

«З метою здійснення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у

сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також забезпечення здійснення таких заходів у місцевих державних адміністраціях визначаються відповідальні структурні підрозділи, а в сільських, селищних, міських та районних у містах (у разі їх створення) радах – відповідальні виконавчі органи»;

у статті 13:

назву та абзац перший після слів «жінок і чоловіків» доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту:

«координації заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі та моніторингу їх реалізації на місцевому рівні».

У зв'язку з цим абзаци четвертий – десятий вважати відповідно абзацами п'ятим – одинадцятим;

в абзаці п'ятому слова «об'єднаннями громадян» замінити словами «громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями», а після слів «жінок і чоловіків» доповнити словами «ситуації у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац дев'ятий викласти в такій редакції:

«розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також з питань вчинення насильства за ознакою статі, вивчення причин, що його зумовлюють, та повідомлення про них правоохоронним органам згідно із законодавством»;

абзац десятий доповнити словами «спрямованого на розвиток відповідних навичок під час реалізації функцій і завдань у цій сфері, надання допомоги та захисту постраждалим особам»;

доповнити статтями 13-1 і 13-2 такого змісту:

«Стаття 13-1. Повноваження центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги забезпечують надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу», у тому числі на базі загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб.

Стаття 13-2. Повноваження загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб

Загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб у межах своїх повноважень здійснюють:

- прийом і розгляд заяв постраждалих осіб або їхніх представників про отримання допомоги, зокрема соціальних послуг для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- інформування органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про виявлення факту насильства за ознакою статі за наявності добровільної поінформованої згоди постраждалих осіб, крім випадків вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб або виявлення актів насильства кримінального характеру, коли така згода не вимагається; у разі виявлення факту вчинення насильства за ознакою статі стосовно дітей – інформування не пізніше однієї доби служби у справах дітей та уповноважених підрозділів органів Національної поліції України; оцінку потреб постраждалих осіб;
- надання постраждалим особам повної та вичерпної інформації про їхні права і можливості щодо отримання ними дієвої допомоги;
- надання відповідно до компетенції постраждалим особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку для таких осіб та їхніх дітей у порядку, передбаченому законодавством;
- інформування в установленому законодавством порядку місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування про осіб, яким надавалася допомога, та про результати її надання.

Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (крім кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей) утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства та діють на основі типових положень про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей утворюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належить до сфери його управління та діє на основі положення, затвердженого цим органом.

Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей є державною установою, що має територіальні відділення в усіх регіонах України»;

у статті 14:

назву та абзац перший викласти в такій редакції:

«Стаття 14. Права громадських об'єднань та іноземних неурядових організацій у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобіганні та протидії насильству за ознакою статі

Громадські об'єднання та іноземні неурядові організації можуть»;

абзаци другий, п'ятий і шостий доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

абзац шостий частини другої статті 17 після слова «унеможливлення» доповнити словами «та захисту від», а після слова «домагань» – словами «та інших проявів насильства за ознакою статі»;

у розділі V:

назву доповнити словами «та в засобах масової інформації»;

у статті 21:

у частині другій:

абзац третій доповнити словами «та спрямованих на формування ненасильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, поваги до людської гідності та статевої недоторканості»;

абзац четвертий після слів «гендерної рівності» доповнити словами «ненасильницької поведінки, взаємоповаги та», а після слова «обов'язків» – словами «між жінками та чоловіками»;

частину третю доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

частину четверту після слів «жінок і чоловіків» доповнити словами «запобігання та протидії насильству за ознакою статі»;

доповнити статтю 21--1 такого змісту:

«Стаття 21-1. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у діяльності засобів масової інформації»

Засоби масової інформації відповідно до законодавства сприяють недопущенню: дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі;

поширення матеріалів, що відтворюють чи зміцнюють дискримінаційні уявлення про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, схвалюють або провокують дискримінацію за ознакою статі чи насильство за ознакою статі, включаючи сексуальне насильство.

Засоби масової інформації можуть ухвалювати кодекси професійної етики та інші корпоративні стандарти з метою запобігання насильству за ознакою статі, у тому числі всім формам насильства стосовно жінок, та виховання поваги до гідності кожної людини незалежно від статі»;

доповнити розділом V--1 такого змісту:

Розділ V-1

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Стаття 21-2. Запобігання насильству за ознакою статі

Заходи із запобігання насильству за ознакою статі здійснюються за такими напрямками:

- вивчення ситуації та збір даних про факти насильства за ознакою статі; проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення насильства за ознакою статі, а також ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії такому насильству, практики його застосування;
- проведення інформаційних кампаній щодо проявів насильства за ознакою статі, його наслідків, зокрема для дітей;
- проведення у навчальних закладах інформаційно-просвітницьких заходів з питань запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у тому числі стосовно дітей;
- залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- організація і проведення спільних та спеціалізованих тренінгів і семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також для працівників правоохоронних органів і суддів;
- організація і виконання програм для осіб, які вчинили насильство за ознакою статі, зокрема сексуальне насильство, у визначеному законодавством порядку.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, враховують його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також наслідки такого насильства, що призводять до порушення прав людини та дискримінації за ознакою статі.

Вжиття будь-яких заходів у сфері запобігання насильству за ознакою статі здійснюється без дискримінації за будь-якою ознакою.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення насильства за ознакою статі, зобов'язані невідкладно повідомити про це до місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Стаття 21-3. Надання допомоги та захисту постраждалим особам

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, відповідно до компетенції забезпечують надання допомоги та захисту особам, які постраждали від такого насильства.

Надання допомоги та захисту постраждалим особам здійснюється за такими напрямками:

- надання постраждалій особі інформації про її права та можливості їх реалізації зрозумілою їй мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою для постраждалої особи;
- забезпечення постраждалим особам доступу до спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та отримання соціальних послуг, які вони надають; надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб, особливо жінок з дітьми;
- забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;
- утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей для забезпечення невідкладного реагування уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, визначених цим Законом, на випадки насильства за ознакою статі, надання консультацій щодо насильства за ознакою статі абонентам анонімно або з належним урахуванням вимог конфіденційності та захисту персональних даних; надання кваліфікованих консультацій у разі вчинення насильства за ознакою статі з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Допомога постраждалим особам надається за місцем звернення.

Надання допомоги постраждалій особі не залежить від звернення такої особи до правоохоронних органів чи до суду та від її участі у кримінальному або цивільному провадженні.

Стаття 21-4. Права постраждалих осіб

Постраждалі особи мають право на:

- дієвий, ефективний та невідкладний захист у разі вчинення насильства, недопущення повторних випадків насильства;
- звернення особисто або через свого представника до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі; отримання повної та вичерпної інформації від суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, щодо своїх прав, заходів і соціальних послуг, якими вони можуть скористатися;
- безоплатне отримання відповідно до законодавства медичної, соціальної та психологічної допомоги, інших соціальних послуг;
- безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;
- повагу до честі та гідності, уважне та гуманне ставлення з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі; конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відома під час роботи з такими особами;
- звернення до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника в порядку, передбаченому законом;
- інші права, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

Стаття 21-5. Обмежувальний припис стосовно кривдника

Постраждала особа або її представник, а в разі вчинення насильства за ознакою статі стосовно дитини – батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітччм дитини, а також орган опіки та піклування мають право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника.

Обмежувальним приписом встановлюються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього таких обов'язків:

- заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців.

За заявою осіб, визначених частиною першою цієї статті, на підставі оцінки ризиків обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого судовим рішенням згідно з частиною четвертою цієї статті.

Про видачу обмежувального припису кривднику суддя у встановлений законом строк інформує уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) постраждалої особи для взяття кривдника на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад за місцем проживання (перебування) постраждалої особи.

Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживан-

ня чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису.

Порядок видачі судом обмежувального припису визначається Цивільним процесуальним кодексом України.

Постраждала особа може вимагати від кривдника компенсації її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає (винаймала) з метою запобігання вчиненню стосовно неї домашнього насильства, а також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника, у порядку, передбаченому законодавством.

У разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням насильства за ознакою статі перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Стаття 21-6. Взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи

Уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника на встановлений законодавством строк і проводить із ним профілактичну роботу.

Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затверджується Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 21-7. Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі

Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, передбачає:

- взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти насильства за ознакою статі з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- реагування на факти вчинення насильства за ознакою статі відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі; узгодження заходів реагування на випадки насильства за ознакою статі та надання дієвої допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами; розроблення та виконання відповідно до компетенції програм для кривдників; розроблення програм запобігання та протидії насильству за ознакою статі відповідно до компетенції;
- організацію здійснення заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі відповідно до компетенції;
- обмін досвідом у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі; скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- здійснення моніторингу дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, звітують спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі у порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 21-8. Виконання програм для кривдників

Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Суб'єкт, відповідальний за виконання програм для кривдників, організовує та забезпечує проходження кривдниками таких програм.

Виконання програм для кривдників стосовно дітей-кривдників здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей.

З метою запобігання повторному вчиненню насильства за ознакою статі та забезпечення виконання програми для кривдника дитину-кривдника може бути тимчасово влаштовано до родичів, у сім'ю патронатного вихователя або в установу для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

Виконання програм для кривдників забезпечують фахівці, які пройшли відповідне навчання.

Кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством.

Кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі.

У разі неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття відповідних заходів.

Притягнення кривдника до відповідальності за непроходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму.

У разі притягнення кривдника, зокрема дитини-кривдника, до кримінальної відповідальності судом на нього може бути покладено обов'язок пройти пробаційну програму відповідно до пункту 4 частини другої статті 76 Кримінального кодексу України»;

у статті 22:

назву доповнити словами «насильства за ознакою статі»;

частину першу після слова «домагань» доповнити словами «або постраждала від насильства за ознакою статі»;

у частині другій слова «будь-якої статі» виключити, а слова «рівності прав та можливостей жінок і чоловіків» замінити словами «прав, гарантованих Конвенцією ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»;

у статті 23:

назву доповнити словами «насильства за ознакою статі»;

у частині першій слова «за ознакою статі чи сексуальних домагань» замінити словами «за ознакою статі, сексуальних домагань чи інших актів насильства за ознакою статі»;

у частині другій слова «за ознакою статі чи сексуальних домагань, визначається Цивільним кодексом України та іншими законами» замінити словами «за ознакою статі, сексуальних домагань чи інших актів насильства за ознакою статі, визначається законом»;

б) у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 23, ст. 284; 2012 р., № 19-20, ст. 173; 2014 р., № 6-7, ст. 80; 2016 р., № 4, ст. 44, № 43, ст. 736):

в абзаці одинадцятому статті 7 слова «жорстокості та насильства» замінити словами «жорстокості, насильства, зокрема домашнього»;

в абзаці другому статті 9 слова «насилъству в сім'ї» замінити словами «домашньому насилъству»;

абзац третій частини першої статті 10 після слова «насилъства» доповнити словами «зокрема домашнього»;

в абзаці четвертому частини третьої статті 11 слова «насилъства в сім'ї» замінити словами «домашнього насилъства»;

7) у частині першій статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 51, ст. 577; 2013 р., № 21, ст. 208; 2015 р., № 2-3, ст. 12; 2016 р., № 10, ст. 99, № 27, ст. 521; 2017 р., № 7-8, ст. 50):

пункт 2 викласти в такій редакції:

«2) діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту, – на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону»;

доповнити пунктом 13 такого змісту:

«13) особи, які постраждали від домашнього насилъства або насилъства за ознакою статі, – на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону»;

8) у частині другій статті 3 Закону України «Про судовий збір» (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87; 2014 р., № 12, ст. 178; 2015 р., № 33, ст. 323, № 45, ст. 408):

доповнити пунктом 12--1 такого змісту:

«12--1) заяви про видачу обмежувального припису»;

пункт 14 викласти в такій редакції:

14) заяви, апеляційної та касаційної скарги про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб»;

9) у пункті 18 частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 40-41, ст. 379) слова «припинення насильства в сім'ї» замінити словами «протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі».

4. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України
м. Київ
7 грудня 2017 року
№ 2229-VIII

П.ПОРОШЕНКО

ДОДАТОК 2

Затверджено
постановою Кабінету Міністрів України
від 22 серпня 2018 року № 658

ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ І НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. Цим Порядком визначається механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (далі – суб'єкти), спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства (далі – постраждалі особи), шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

2. У цьому Порядку терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» і «Про соціальні послуги».

3. Діяльність суб'єктів спрямована на запобігання та протидію насильству і ґрунтується на таких засадах:

- гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканність, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

- належної уваги до факту насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- врахування непропорційного впливу насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- визнання суспільної небезпеки насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів;
- поваги та неупередженого, небайдужого ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- конфіденційності інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення насильства;
- добровільності отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб;
- врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;
- ефективної взаємодії суб'єктів із громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями, засобами масової інформації, іншими заінтересованими юридичними та фізичними особами;
- недопущення дискримінації за будь-якою ознакою під час реалізації заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

4. Механізм взаємодії суб'єктів спрямований на забезпечення ефективною та практичною реалізацією прав постраждалих осіб, визначених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

5. Постраждала особа має право на:

- дієвий, ефективний та невідкладний захист в усіх випадках насильства, недопущення повторних випадків насильства;
  - звернення особисто або через свого представника до суб'єктів;
- отримання від суб'єктів повної та вичерпної інформації про її права, соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну допомогу, якими вона може скористатися;

- безоплатне отримання відповідно до законодавства соціальних послуг, медичної,
- соціальної та психологічної допомоги відповідно до її потреб;
- безоплатну правову допомогу у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;
- повагу до честі та гідності, уважне та гуманне ставлення з боку суб'єктів;
- дотримання конфіденційності інформації особистого характеру, яка стала відома суб'єктам під час роботи з постраждалою особою, та захист персональних даних;
- вибір фахівця залежно від статі (за можливості);
- відшкодування кривдниками завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, у порядку, визначеному законодавством;
- звернення до правоохоронних органів і суду з метою притягнення кривдників до відповідальності, застосування до них спеціальних заходів щодо протидії насильству;
- своєчасне отримання інформації про остаточні рішення суду та процесуальні рішення правоохоронних органів, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї насильства, зокрема пов'язані з ізоляцією кривдника або його звільненням;
- інші права, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

6. Дія цього Порядку поширюється на суб'єктів, визначених статтею 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та статтею 7-1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (крім громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах).

7. Взаємодія суб'єктів координується:

- на загальнодержавному рівні – Мінсоцполітики;
- на регіональному рівні – Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями;
- на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці – районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад.

8. Координацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі та моніторинг їх реалізації на місцевому рівні здійснюють уповноважені особи (координатори) в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

9. Громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, інші заінтересовані юридичні та фізичні особи можуть брати участь в заходах у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі за власною ініціативою та/або залучатися до них суб'єктами відповідно до статті 17 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також здійснювати інші заходи, передбачені статтею 14 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

З метою узгодження між суб'єктами заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, залучення до участі в таких заходах громадських об'єднань і заінтересованих осіб, забезпечення взаємного інформування про виявлені суб'єктами, зазначеними у пункті 7 цього Порядку, факти насильства у випадках, передбачених законом, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом, обміну досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі організовується проведення інформаційних кампаній та інших заходів інформаційного характеру.

10. Виявлення дітей, які постраждали від насильства, приймання та розгляд звернень і повідомлень про вчинення насильства стосовно дітей, організація надання таким дітям соціального захисту здійснюються згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

11. Обробка персональних даних про особу, яка повідомила про вчинення насильства, або про постраждалу особу здійснюється за згодою такої особи або її законного представника уповноваженими особами суб'єктів з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

12. До запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього на-

сильства і насильства за ознакою статі заяви та повідомлення про насильство реєструються в журналах, форми яких наведено в додатках 1-6 до цього Порядку. Також до цих журналів вноситься інформація про заходи, вжиті суб'єктами до постраждалих осіб та кривдників.

Координація взаємодії суб'єктів на загальнодержавному рівні

13. Мінсоцполітики як координатор взаємодії на загальнодержавному рівні:

- формує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі відповідно до Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інших нормативно-правових актів, прийнятих на їх виконання;
- забезпечує розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;
- забезпечує розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника;
- здійснює методичне забезпечення місцевих держадміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- організовує та проводить загальнонаціональні соціологічні, правові, психологопедагогічні та інші дослідження щодо форм, причин і наслідків насильства;
- збирає, аналізує та поширює відповідно до законодавства інформацію з питань насильства, розробляє пропозиції для удосконалення системи показників, які відображаються у формах державної статистичної звітності щодо запобігання та протидії насильству;
- здійснює інші повноваження, визначені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

14. Центральні органи виконавчої влади та інші суб'єкти, визначені у частині четвертій статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому на-

сильству», подають щокварталу до Мінсоцполітики узагальнені дані за результатами звітності служб у справах дітей, уповноважених підрозділів органів Національної поліції, органів управління освітою, закладів освіти, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я місцевих держадміністрацій, закладів охорони здоров'я, центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про результати здійснення ними повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Координація взаємодії суб'єктів на регіональному рівні

15. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації здійснюють:

- реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на регіональному рівні, зокрема шляхом здійснення постійного контролю за своєчасністю та належністю вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- розроблення, затвердження та виконання регіональних програм у цій сфері;
- координацію діяльності суб'єктів та їх взаємодію на регіональному рівні;
- облік даних про суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на регіональному рівні;
- підготовку фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії насильству, у тому числі фахівців, які реалізують програми для кривдників;
- підготовку методичних рекомендацій щодо організації і забезпечення діяльності та підвищення кваліфікації фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії насильству;
- збір, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації з питань насильства;
- інформаційно-просвітницьку діяльність (у тому числі підготовку та розповсюдження відповідних матеріалів) щодо форм, причин і наслідків насильства, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, формування нетерпимого ставлення громадян до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках;
- організацію та/або проведення регіональних соціологічних, психолого-педагогічних та інших досліджень щодо форм, причин і наслідків насильства;
- моніторинг стану виконання суб'єктами поставлених завдань у процесі реалізації

державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на регіональному рівні, надання їм методичної та практичної допомоги, виявлення проблемних питань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі та вживають вичерпних заходів для їх вирішення;

- звітування щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку;
- інші повноваження, визначені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

16. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій визначає заступника голови, відповідального за координацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, який є координатором з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі та в межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі відповідно до статті 13 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

17. Для забезпечення міжвідомчої співпраці щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на регіональному рівні, узгодженості заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, підвищення їх ефективності, координації проведення інформаційно-просвітницьких заходів, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими держадміністраціями можуть утворюватися дорадчі органи – регіональні координаційні ради, до складу яких входять уповноважені представники служб у справах дітей, уповноважених підрозділів органів Національної поліції, органів управління освітою, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я місцевих держадміністрацій, центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, органів прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій,

міжнародних організацій та іноземних неурядових організацій (за згодою).

Координація взаємодії суб'єктів на місцевому рівні

18. Структурними підрозділами районних, районних у м. Києві і Севастополі держадміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, є структурні підрозділи з питань сім'ї.

19. Голова районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації визначає заступника голови, який є координатором з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та в межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі відповідно до статті 13 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Координатор є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

20. Районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають уповноважених осіб (структурний підрозділ), які (який) проводять (проводить) роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками відповідно до Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та цього Порядку.

Районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації забезпечують організацію надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі шляхом укладення угод про співпрацю з об'єднаними територіальними громадами на території району.

У разі коли районною держадміністрацією та об'єднаною територіальною громадою укладено угоду про співпрацю, уповноважена особа, визначена відповідно до абзацу першого цього пункту або пункту 23 цього Порядку, направляє постраждалих осіб до відповідних загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, інших установ та закладів, утворених районною держадміністрацією (радою об'єднаної територіальної громади).

21. Виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, зокрема об'єднаних територіальних громад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, є виконавчі органи з питань сім'ї.

22. Міський голова, голова виконавчого органу ради об'єднаної територіальної громади, міської (у місті обласного значення), районної у місті (у разі її утворення) ради визначає заступника голови (за наявності), який є координатором з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та в межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі відповідно до статті 13 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Координатор є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

23. Виконавчі органи рад об'єднаних територіальних громад, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають відповідальних працівників виконавчого комітету (структурний підрозділ), які (який) проводять (проводить) роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками відповідно до Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і

чоловіків» та цього Порядку.

Виконавчі органи сільських, селищних рад з метою забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі визначають відповідальних працівників виконавчого комітету, які проводять роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координації заходів реагування на факти вчинення насильства, надання допомоги і захисту постраждалим особам, а також роботу з кривдниками відповідно до Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та цього Порядку.

24. У селах, селищах староста (у разі його обрання) забезпечує виявлення фактів насильства та повідомляє про них не пізніше однієї доби уповноваженим особам, зазначеним у пункті 22 та абзаці першому пункту 23 цього Порядку. Староста/сільський, селищний голова є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території села, селища.

25. Для забезпечення міжвідомчої співпраці щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на місцевому рівні, узгодженості заходів у цій сфері, підвищення їх ефективності, координації проведення інформаційно-просвітницьких заходів, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами рад об'єднаних територіальних громад, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад утворюються дорадчі органи – місцеві координаційні ради, до складу яких входять уповноважені представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних та іноземних неурядових організацій (за згодою).

Взаємодія суб'єктів у сфері запобігання насильству

26. До завдань у сфері запобігання насильству належать:

- визначення стану, причин і передумов поширення насильства;
- підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини та наслідки насильства;
- сприяння розумінню суспільством природи насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;
- формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення насильства як порушення прав людини;
- викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються;
- заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків, до активного сприяння запобіганню насильству.

27. З метою виконання завдань у сфері запобігання насильству районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, здійснюють:

- розроблення та виконання на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці місцевих програм із запобігання та протидії насильству;
- координацію діяльності та взаємодію суб'єктів на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, реалізацію ними заходів із запобігання насильству;
- відповідно до законодавства збирання, аналіз і поширення інформації про насильство на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

28. На виконання завдань у сфері запобігання насильству суб'єкти забезпечують:

- вивчення ситуації та збір згрупованих за ознакою статі статистичних даних про факти насильства;
- організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі та практики його застосування;

- організацію і проведення серед населення, зокрема серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків;
- розроблення та впровадження у закладах освіти навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії насильству, зокрема стосовно дітей;
- залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання насильству, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення відповідних суб'єктів про випадки насильства;
- організацію та проведення спільних спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, а також для працівників правоохоронних органів і суддів.

Під час виконання завдань суб'єкти враховують природу насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки насильства, що призводять до порушення прав людини.

29. Громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації та інші заінтересовані особи можуть самостійно ініціювати та розробляти заходи щодо запобігання насильству і брати участь у їх здійсненні відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та статті 14 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Взаємодія у сфері протидії насильству

30. Завданнями у сфері протидії насильству є:

- ефективне виявлення та узгоджене реагування на факти вчинення насильства з урахуванням результатів оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі, своєчасне взаємне інформування суб'єктів та направлення постраждалої особи до служб підтримки постраждалих осіб.

- взаємне інформування про факти насильства у випадках, передбачених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та цим Порядком, проводиться не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти з подальшим письмовим підтвердженням, а після запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі – шляхом внесення інформації до нього;
- дієва допомога і захист постраждалих осіб, забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної насильством, з урахуванням віку, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження, спеціальних потреб таких осіб. Допомога постражданим особам надається за місцем звернення і не повинна залежати від факту звернення таких осіб до правоохоронних органів чи суду, від їх участі у кримінальному, адміністративному або цивільному провадженні;
- належне розслідування фактів насильства, своєчасне та ефективне вжиття щодо кривдника спеціальних заходів у сфері протидії насильству та контроль за їх виконанням, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки.

31. З метою виконання завдань у сфері протидії насильству районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, здійснюють:

- реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- роботу з прийому заяв і повідомлень про вчинення насильства, вжиття заходів для його припинення, надання допомоги постражданим особам;
- координацію діяльності суб'єктів та їх взаємодію на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, залучення суб'єктів до припинення насильства, надання допомоги постражданим особам;
- інформування постраждалих осіб про права, заходи та соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, у тому числі шляхом соціального замовлення;

визначення потреби в утворенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, забезпечення їх утворення та функціонування, контроль за їх діяльністю;

- відповідно до законодавства збирання, аналіз та поширення інформації про насильство на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- звітування Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному Мінсоцполітики;
- внесення Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським держадміністраціям пропозиції щодо удосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, зокрема фахівців, які реалізують програми для кривдників;
- повноваження органів опіки та піклування.

32. За наявності добровільної поінформованої згоди постраждалої особи уповноважені особи, зазначені в абзаці першому пункту 20 або пункті 23 цього Порядку (або інші суб'єкти, до яких звернулася постраждала особа), інформують інших суб'єктів у випадках, передбачених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та цим Порядком, про звернення та потреби постраждалої особи. Така згода не вимагається у випадках вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб, а також виявлення актів насильства кримінального характеру, обґрунтовану підозру щодо вчинення яких підтверджено за результатами оцінки ризиків.

33. У разі звернення особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, та/або її законного представника уповноважена особа, визначена відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку:

- приймає заяву та реєструє її в журналі реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади) за формою згідно з додатком 1;

- не пізніше однієї доби інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції про звернення особи та/або її законного представника із заявою про вчинення насильства за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;
- для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (у разі потреби) залежно від її стану викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги або інформує відповідний заклад охорони здоров'я з наданням особі направлення до нього за формою та у порядку, які визначено Мінсоцполітики та МОЗ;
- для невідкладного надання психологічної допомоги інформує відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально-психологічної допомоги або мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (у тому числі шляхом виклику психолога) та надає постраждалій особі направлення до такої служби за формою, визначеною Мінсоцполітики;
- інформує за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти не пізніше однієї доби відповідну службу у справах дітей – у разі, коли постраждалою від насильства особою або кривдником є дитина чи постраждала особа звернулася разом із дитиною; невідкладно у строк, що не перевищує однієї доби, орган опіки та піклування – у разі, коли постраждалою від насильства особою або кривдником є повнолітня недієздатна особа або особа, дієздатність якої обмежено;
- разом із представниками центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулку для постраждалих осіб, мобільної бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, кризового центру, іншого закладу, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам, або фахівцем із соціальної роботи проводить оцінку потреб особи (щодо соціальних послуг, притулку, медичної або психологічної допомоги) за формою, визначеною Мінсоцполітики; інформує особу та/або її законного представника (якщо такий представник не є кривдником) про права, заходи та соціальні послуги, якими вона може скористатися.

За результатами оцінки потреб постраждалій особі видаються направлення за формою, визначеною Мінсоцполітики, до відповідних загальних/спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центру соціально-психологічної допомоги, надання притулку для постраждалих осіб, територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), іншого закладу, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам) та/або центру з надання безоплатної вторинної правової до-

помоги;

- інформує про потреби постраждалої особи та вносить інформацію про видані направлення до журналу реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади) за формою згідно з додатком 1;
- з урахуванням результатів оцінки ризиків, проведеної відповідно до підпункту 3 пункту 35 цього Порядку, та оцінки потреб постраждалої особи, проведеної відповідно до абзацу сьомого пункту 33 цього Порядку, організовує проходження постраждалою особою програми (відповідно до затвердженої Мінсоцполітики типової програми для постраждалих осіб та з урахуванням методичних рекомендацій щодо її виконання) та надсилає її іншим суб'єктам. Під час підготовки та коригування програми для постраждалої особи враховується отримана від інших суб'єктів інформація про винесення термінового заборонного припису, взяття кривдника на профілактичний облік, кримінальне провадження у зв'язку із вчиненням насильства, а також застосування до кривдників запобіжних заходів або обмежувальних заходів, притягнення до кримінальної відповідальності;
- отримує від суду рішення про видачу або продовження дії обмежувального припису та враховує застосовані судом заходи тимчасового обмеження прав особи під час підготовки або коригування програми для постраждалої особи. Про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше однієї доби з дня ухвалення рішення інформує районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, за місцем проживання (перебування) заявника; надає повну та вичерпну інформацію постраждалій особі або її законному представнику (якщо такий представник не є кривдником) про її права, соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну, правову допомогу, якими вона може скористатися, можливість вимагати відшкодування кривдником завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, а також вжиті до кривдника заходи;
- координує виконання суб'єктами заходів, передбачених програмою для постраждалої особи;
- після надходження інформації про рішення суду про направлення кривдника

на проходження програми для кривдників організовує та забезпечує проходження ним такої програми. У разі неприбуття кривдника для проходження програми або ухилення від проходження програми без поважних причин протягом трьох робочих днів з дня виявлення такого факту письмово інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття заходів для притягнення кривдника до відповідальності.

34. У разі звернення особи, яка заявляє про факт насильства стосовно іншої особи, або надходження інформації від інших суб'єктів щодо отримання заяви чи повідомлення про вчинення насильства уповноважена особа, визначена відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку:

- приймає письмове повідомлення від такої особи та реєструє його у журналі реєстрації повідомлень про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади) за формою згідно з додатком 2;
- не пізніше однієї доби інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції про отримання повідомлення про вчинення насильства за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;
- після отримання повідомлення від уповноваженого підрозділу органу Національної поліції про підтвердження факту насильства забезпечує здійснення заходів щодо постраждалої особи та кривдника, передбачених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» і пунктом 33 цього Порядку;
- інформує про вжиті заходи суб'єкта, від якого надійшло повідомлення про виявлений ним факт вчинення насильства, або про отриману ним заяву чи повідомлення про вчинення насильства.

35. У разі надходження інформації від суб'єктів щодо отримання заяви чи повідомлення про факт насильства стосовно недієздатної особи чи особи, дієздатність якої обмежена, або за її участю уповноважена особа, визначена відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку:

- 1) приймає та реєструє заяву (повідомлення) від такого суб'єкта в журналі реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою

статі (районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади) за формою згідно з додатком 1 або в журналі реєстрації повідомлень про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади) за формою згідно з додатком 2;

2) не пізніше однієї доби інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції щодо отримання повідомлення про вчинення насильства за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

3) долучається до оцінки ризиків (у разі потреби), проведеної уповноваженим підрозділом органу Національної поліції у порядку, визначеному Мінсоцполітики разом із Національною поліцією;

4) з урахуванням результатів оцінки ризиків у строк, що не перевищує трьох робочих днів з дня надходження її результатів, подає голові районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації або виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади, пропозиції для прийняття рішення відповідно до частини третьої статті 9, частини першої статті 17, частини третьої статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо:

- вирішення питання надання постраждалій недієздатній особі соціальних послуг, якщо їй не призначено опікуна або опікун є кривдником чи ухиляється від захисту її прав та інтересів;
- влаштування постраждалої недієздатної особи до закладу соціального захисту населення, якщо у зв'язку з вчиненням насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу її життю та здоров'ю;
- порушення перед судом питання про звільнення в установленому законодавством порядку від повноважень опікуна або піклувальника у разі вчинення ними насильства стосовно недієздатної особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена;
- порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення в установленому законодавством порядку до відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання

ними обов'язків під час роботи з постраждалими особами, які є недієздатними особами або особами, цивільна дієздатність яких обмежена;

- необхідності госпіталізації недієздатної особи, яка є кривдником, до закладу з надання психіатричної допомоги, якщо у зв'язку з вчиненням насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу життю та здоров'ю членів сім'ї або опікуна.

36. У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, посадова особа такого органу:

- 1) приймає заяву від постраждалої особи та реєструє її в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;
- 2) для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (у разі потреби) залежно від її стану викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги або інформує відповідний заклад охорони здоров'я;
- 3) для невідкладного надання психологічної допомоги інформує відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально-психологічної допомоги, притулок для постраждалих осіб або мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (у тому числі шляхом виклику психолога), у разі потреби направляє її до притулку для постраждалих осіб або іншого закладу, що надає послугу притулку;
- 4) у випадку, якщо постраждалою від насильства або кривдником є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною не пізніше однієї доби, інформує відповідну службу у справах дітей за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;
- 5) інформує постраждалу особу та/або її законного представника (у разі коли такий представник не є кривдником) про її права та соціальні послуги, якими вона може скористатися, можливість відшкодування кривдником завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, винесення щодо кривдника термінового заборонного припису, можливі процесуальні рішення, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї насильства, у тому числі пов'язані із затриманням, арештом кривдника або його звільненням;
- 6) у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства та після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки з урахуванням

результатів оцінки ризиків не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформує уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку;

7) у випадку, якщо постраждалою від насильства особою або кривдником є недієздатна особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена:

- протягом доби інформує уповноважену посадову особу, визначену відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;
- залучає посадових осіб районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації або виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади, до відвідування недієздатної особи чи особи, цивільна дієздатність якої обмежена, за місцем її проживання та до перевірки інформації про факт вчинення насильства стосовно особи;
- вживає заходів для належного реагування поліцейських на факт насильства та його припинення. До виїзду на місце події можуть залучатися представники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;
- забезпечує взяття на профілактичний облік кривдників та проводить із ними профілактичну роботу в порядку, визначеному законодавством;
- протягом доби інформує уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, про отримання повідомлення від суду про видачу або продовження обмежувального припису кривднику, ухвалення рішення суду про направлення кривдника на проходження програми для кривдників відповідно до статті 39-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- у разі надходження від уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, письмового повідомлення про неприбуття кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин вживає заходів для належного реагування на такі факти та притягнення кривдника до відповідальності згідно із законодавством;
- забезпечує контроль виконання кривдниками спеціальних заходів протидії насильству відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому

насильству».

37. У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє про факт насильства стосовно іншої особи, або надходження інформації від інших суб'єктів щодо отримання заяви чи повідомлення про вчинення насильства посадова особа цього органу:

- приймає письмове повідомлення;
- вживає заходів для належного реагування уповноваженого підрозділу органу Національної поліції на факт насильства та його припинення. До відвідування місця події можуть залучатися представники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;
- у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації та оцінки ризиків не пізніше однієї доби інформує уповноважену особу, визначену відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;
- у разі підтвердження факту насильства вживає інших заходів стосовно постраждалої особи та кривдника відповідно до пункту 36 цього Порядку.

Заходи, передбачені цим пунктом, здійснюються також у разі виявлення уповноваженим підрозділом органу Національної поліції фактів насильства.

38. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через МВС.

39. Керівник закладу загальної середньої освіти забезпечує реалізацію у закладі освіти заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі шляхом:

- проведення з учасниками освітнього процесу виховної роботи із запобігання та протидії насильству;
- здійснення з учасниками освітнього процесу інформаційно-просвітницьких

заходів з питань запобігання та протидії насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей;

- організації роботи практичного психолога та/або соціального педагога з постраждалими дітьми;
- визначення уповноваженого спеціаліста з числа працівників закладу для проведення невідкладних заходів реагування у разі виявлення фактів насильства та/або отримання заяв/повідомлень від постраждалої особи/інших осіб.

У разі виявлення фактів насильства уповноважена посадова особа закладу загальної середньої освіти протягом доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції та службу у справах дітей (у разі коли постраждалою особою та/або кривдником є дитина), забезпечує надання медичної допомоги (у разі потреби) та фіксує необхідну інформацію в журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (закладу освіти) за формою згідно з додатком 3.

40. Керівники закладів професійної (професійно-технічної) та вищої освіти визначають фахівця з числа працівників закладу для організації заходів у сфері запобігання та протидії насильству.

У разі виявлення (візуально або під час опитування) фактів насильства стосовно повнолітніх учнів (студентів) закладів освіти або отримання відповідних заяв чи повідомлень від повнолітнього учня (студента), інших осіб уповноважена посадова особа закладу освіти:

- не пізніше однієї доби інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції про виявлення факту вчинення насильства або відповідне звернення за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти, фіксує факт виявлення (звернення) в журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (закладу освіти) за формою згідно з додатком 3;
- вживає першочергових заходів для надання медичної, психологічної або іншої допомоги постраждалій особі відповідно до вимог законодавства.

41. Заклади освіти звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через МОН.

42. Для координації заходів стосовно постраждалих осіб керівник закладу охорони здоров'я визначає відповідальну особу з числа заступників керівника закладу.

43. У разі виявлення в особи ушкоджень, що могли виникнути внаслідок вчинення насильства, або звернення особи чи її законних представників у зв'язку із вчиненням насильства працівник закладу охорони здоров'я:

- не пізніше однієї доби інформує уповноважений підрозділ органу Національної поліції про всі факти звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб із тілесними ушкодженнями кримінального характеру (вогнепальними, колотими, різаними, рубаними ранами, забоями), що могли виникнути внаслідок вчинення насильства;
- не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформує про факт насильства уповноважену особу, визначену відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, якщо постраждалою особою є дитина, – також службу у справах дітей;
- реєструє звернення у журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (закладу охорони здоров'я) за формою згідно з додатком 4;
- у разі виявлення ушкоджень сексуального характеру направляє постраждалих осіб на тестування на ВІЛ-інфекцію та інфекції, що передаються статевим шляхом; інформує постраждалу особу та/або її законного представника (якщо такий представник не є кривдником) про права, заходи та соціальні послуги, якими вона може скористатися.

44. Заклади охорони здоров'я надають невідкладну медичну допомогу, забезпечують проведення необхідного медичного обстеження постраждалих осіб, які звернулися особисто або направлені іншими суб'єктами, та документують результати обстеження, забезпечують проведення діагностичних, лікувально-профілактичних заходів згідно з галузевим стандартом у сфері охорони здоров'я, за показаннями направляють їх для відповідного лікування до інших профільних закладів охорони

здоров'я; забезпечують психіатричний огляд недієздатних осіб, які є кривдниками, з метою діагностики психічних і поведінкових розладів та надання їм відповідної допомоги, а також госпіталізацію у психіатричні заклади, зокрема в примусовому порядку, відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу».

45. Заклади охорони здоров'я звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через МОЗ.

46. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри соціально-психологічної допомоги, притулки для постраждалих осіб, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, центри надання соціальних послуг в громадах, кризові центри, інші заклади, установи та організації (їх структурні підрозділи), які надають соціальні послуги постраждалим особам, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (далі – служби підтримки постраждалих осіб):

- у разі звернення особи та/або її законного представника у зв'язку із вчиненням стосовно неї насильства не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформують уповноважений підрозділ органу Національної поліції, у разі, коли постраждалою особою є дитина, – також службу у справах дітей, якщо постраждалою є недієздатна особа чи особа, цивільна дієздатність якої обмежена, – уповноважену особу, визначену відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 цього Порядку, реєструють звернення в журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центру соціально-психологічної допомоги, центру надання соціальних послуг, притулку для постраждалих осіб, центру медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, іншого закладу, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам, мобільної бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам) за формою згідно з додатком 5;
- невідкладно інформують заклади охорони здоров'я про всі факти звернення до них осіб з тілесними ушкодженнями кримінального характеру (вогнепальними, колотими, різаними, рубаними ранами, забиттям), що могли виникнути внаслідок

вчинення насильства;

- залучають фахівців, які володіють українською жестовою мовою, або перекладачів жестової мови для забезпечення комунікації з особами, які мають порушення слуху; у разі направлення постраждалих осіб суб'єктами, уповноваженими на прийняття заяв (повідомлень) про вчинення насильства, у межах повноважень, визначених положеннями про такі служби, забезпечують невідкладне надання таким особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, а також тимчасовий притулок для постраждалих осіб та їх дітей;
- сприяють в отриманні постраждалими особами безоплатної правової допомоги шляхом видачі направлення за формою, затвердженою Мінсоцполітики, до відповідного центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або інформування працівників центру про необхідність надання такої допомоги у приміщеннях служб підтримки постраждалих осіб, якщо такі особи не можуть відвідати центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги самостійно; здійснюють інші повноваження, визначені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Координує заходи, передбачені цим пунктом, керівник служби підтримки постраждалих осіб.

47. Загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, зазначені в частині четвертій статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та частинах другій і третій статті 7-1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», у триденний строк проводять оцінку потреб направлених до них осіб та про результати оцінки письмово інформують відповідні районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації або виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, для подальшого розроблення ними програм для постраждалих осіб.

48. Служби підтримки постраждалих осіб у межах компетенції беруть участь у розробленні та реалізації програм для постраждалих осіб відповідно до типових програм, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, затверджених

Мінсоцполітики.

49. Служби підтримки постраждалих осіб звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську і Севастопольську міські держадміністрації.

50. У разі звернення особи та/або її законного представника у зв'язку із вчиненням стосовно неї насильства, повідомлення щодо вчинення насильства стосовно іншої особи працівники кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформують уповноважений підрозділ органу Національної поліції, а у разі, коли постраждалою особою є дитина, – також службу у справах дітей, у разі, коли постраждалою є недієздатна особа чи особа, цивільна дієздатність якої обмежена, – уповноважену особу, визначену відповідно до пункту 21 або пункту 23 цього Порядку, фіксують факт виявлення (звернення) у журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі (кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей) за формою згідно з додатком 6.

51. Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей щокварталу звітує Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії насильству у визначеному ним порядку.

52. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги забезпечують надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу», за зверненням постраждалої особи або її законного представника, в тому числі у приміщенні загальної/спеціалізованої служби підтримки постраждалих осіб, якщо постраждала особа не може відвідати центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги самостійно, про що центру повідомляється відповідною службою.

Документами, що підтверджують належність постраждалих осіб до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу, можуть бути, зокрема:

- витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, у якому міститься інформація про вчинення злочину, пов'язаного з насильством;
- талон-повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з насильством, виданий уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, за формою, затвердженою МВС;
- копія протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- копія постанови про накладення адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з насильством;
- копія заяви до суду про видачу або продовження обмежувального припису стосовно кривдника;
- рішення суду про видачу або продовження обмежувального припису стосовно кривдника;
- копія винесеного працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції термінового заборонного припису;
- направлення постраждалих осіб до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, складене за формою, затвердженою Мінсоцполітики (видається районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, чи загальними/спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб).

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги інформують (письмово або електронною поштою) про надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам уповноважену особу, яка видала направлення, протягом п'яти робочих днів з дати надання такої допомоги або прийняття рішення про її надання.

53. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги щокварталу звітують Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через Координаційний центр з надання правової допомоги.

54. У разі покладення судом на кривдника, звільненого від відбування покарання з випробуванням, обов'язку проходження пробаційної програми уповноважений

орган з питань пробації інформує про таке рішення суду районні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, за місцем проживання (перебування) кривдника у триденний строк з дня надходження рішення суду, а також про закінчення проходження пробаційної програми – у п'ятиденний строк.

55. Інші заінтересовані юридичні особи, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії насильству, – підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми, можуть брати участь у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, зокрема виявленні фактів насильства, наданні допомоги та захисту постраждалим особам шляхом:

- повідомлення районним, районним у м. Києві і Севастополі держадміністраціям та виконавчим органам сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаним територіальним громадам, уповноваженим підрозділам органу Національної поліції, службам у справах дітей про факти насильства не пізніше однієї доби з дня виявлення таких фактів;
- участі в реалізації програм для постраждалих осіб та кривдників відповідно до типових програм, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, затверджених Мінсоцполітики;
- надання соціальних послуг постраждалим особам на умовах, визначених законом;
- утворення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб і забезпечення їх функціонування;
- залучення до здійснення інших, передбачених законодавством, заходів.

56. Залучення заінтересованих суб'єктів, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії насильству, до роботи з постраждалими особами та кривдниками відбувається на підставі угод про співпрацю, укладених із районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями, виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад.

ДОДАТОК 2 до Порядку

Для службового користування
(після заповнення)

ЖУРНАЛ РЕЄСТРАЦІЇ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

(районна, районна у м. Києві і Севастополі держадміністрація, виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, зокрема об'єднаної територіальної громади)

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові особи, що заявляє про насильство, серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), адреса проживання, контактні дані*	Найменування суб'єкта (уповноваженої особи), від якої надійшло повідомлення	Повідомлення, отримане Національною поліцією (дата, час, найменування підрозділу, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка прийняла повідомлення)	Прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи (законного представника), серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, адреса, контактні дані*	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, невідьдана, обмежено деєдатна, дєзєдатна, особа з інвалідністю)*	Вид насильства: домашнє/ за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст повідомлення)*	Прізвище, ім'я, по батькові кривдника, стать, вік, ступінь споріднення, проживання, контактні дані*	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)*	Потреба у медичній допомозі (так/ні, вжиті заходи, дата і номер виданого направлення, найменування закладу, установи)*	Потреба у психологічній допомозі (так/ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)*	Реквізити (дата та номер) направлення до інших установ/ закладів*	Інформація про потреби (оцінка потреб, дата і номер, органи, установи, що проводили оцінку)*	Заходи, вжиті до постраж-далої особи*	Заходи, вжиті до крив-дника*	Прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи, яка прийняла заяву та проведє-ня заходів здійснення	

* Заповнюється у разі підтвердження уповноваженим підрозділом Національної поліції факту насильства.

ДОДАТОК 3

Затверджено
наказом Міністерства
соціальної політики України
від 1 жовтня 2018 року № 1434
Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
29 жовтня 2018 року
за № 1222/32674

ТИПОВА ПРОГРАМА ДЛЯ КРИВДНИКІВ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цією Типовою програмою передбачено комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.
2. У цій Типовій програмі терміни вживаються у значеннях, наведених у законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», інших нормативно-правових актах.
3. Мета цієї Типової програми – корекція агресивної поведінки кривдників, формування соціально прийнятних норм, гуманістичних цінностей і ненасильницької поведінки.
4. Завданнями цієї Типової програми є:
  - формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її

- формування усвідомлення кривдником того, що домашнє насильство – це порушення прав людини, яке карається відповідно до чинного законодавства;
- сприяння зміні насильницької поведінки кривдника;
- формування у кривдника нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках;
- сприяння засвоєнню кривдниками моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги і дотримання прав усіх членів родини;
- сприяння оволодінню кривдниками навичок безконфліктного спілкування, ефективної комунікації.

5. Розроблення, організацію та виконання цієї Типової програми, її проходження кривдниками забезпечують місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Суб'єкти, що проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, можуть залучати до виконання цієї Типової програми підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, фізичних осіб – підприємців, а також фізичних осіб, які надають соціальні послуги (за їх згодою), відповідно до законодавства.

6. Цю Типову програму реалізують фахівці, які пройшли відповідне навчання. Забезпечення підготовки фахівців, до компетенції яких належить питання та запобігання протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують цю Типову програму, належить до повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують цю Типову програму, належить до повноважень районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій і виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

7. Кривдника може бути направлено на проходження цієї Типової програми на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством за рішенням суду.

Також кривдник може брати участь у цій Типовій програмі за власною ініціативою.

8. Заходи з організації та забезпечення проходження цієї Типової програми кривдниками проводяться на підставі інформації, отриманої відповідно до законодавства від уповноваженого підрозділу органу Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Інформування суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про ухвалення рішення суду про направлення кривдника на проходження програми для кривдників здійснюється відповідно до частини першої статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

9. У разі неприбуття кривдника для проходження цієї Типової програми або ухилення від її проходження без поважних причин суб'єкти, відповідальні за її виконання, повідомляють про це письмово протягом трьох робочих днів уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття відповідних заходів.

10. У цій Типовій програмі може взяти участь особа, яка належить до групи ризику щодо вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

II. Методологічні засади

1. Цю Типову програму розроблено на засадах когнітивної психології. Такий підхід широко застосовується в роботі з цільовою групою, він дає змогу не тільки корегувати поведінку особи, яка вчинила домашнє насильство, а й формувати в неї гуманістичні цінності.

2. Когнітивні методики спрямовані на досягнення довгострокових і тривалих позитивних результатів через зміну переконань особи, мотивів поведінки, розв'язання її психосоціальних проблем.

3. Робота із кривдником спрямовується на зміну дезадаптивних переконань особи, корекцію когнітивних помилок, зміну дисфункціональної поведінки завдяки усвідомленню особою впливу думок на емоції та поведінку людини, через розвиток здатності людини виявляти та усвідомлювати свої негативні автоматичні думки, керувати ними, розуміти їх наслідки, виявляти свої когнітивні помилки і долати їх.

4. Цією Типовою програмою передбачається комплексний підхід до проведення корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Характеристика цієї Типової програми:

- цільова група – кривдники;
- кількість діагностичних занять – 6 сесій;
- кількість групових занять – 18 сесій;
- кількість індивідуальних занять – 14 сесій.

Форми роботи та тривалість цієї Типової програми:

- діагностування – тривалість – 6 сесій, 1 сесія – 1 година;
- до проведення діагностики залучаються лікарі-психіатри (за згодою);
- індивідуальна робота – тривалість – 14 год 30 хв, 1 сесія – 1 год; до індивідуальної роботи входить мотиваційна бесіда – 1 сесія тривалістю 1 год 30 хв;
- групова робота – загальна тривалість – 30 год. Заняття складається з 1-2 сесій, тривалість 1 сесії – 1 год 20 хв, із перервою між сесіями – 10 хв. За відсутності можливості проводити довготривалі заняття, кожна сесія може проводитися під час окремої зустрічі;
- періодичність – не рідше ніж один раз на тиждень.

Фахівцями, що реалізують цю Типову програму, можуть бути практичний психолог, психотерапевт, психіатр, які пройшли спеціальну підготовку, перепідготовку, курси підвищення кваліфікації та представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

5. Фахівці, які реалізують цю Типову програму, повинні керуватися такими принципами:

- конфіденційності та захисту персональних даних відповідно до вимог закону

України «Про захист персональних даних».

- цей принцип полягає в гарантуванні збереження особистої інформації та нерозголошення конфіденційної інформації без згоди особи;
- дотримання прав та свобод людини, що полягає у наданні допомоги кривднику; недопущення дискримінації, що полягає в тому, що кривдник має право на отримання послуг незалежно від статі, віку, віросповідання, національної приналежності, соціального статусу тощо;
- компетентності та професіоналізму, що полягає в застосуванні спеціальних знань з питань запобігання домашньому насильству;
- комплексності, що полягає у поєднанні різних форм і методів роботи у межах проведення корекційних програм для кривдників з урахуванням віку, статі, індивідуальних особливостей кривдника та вчинених форм домашнього насильства або насильства за ознакою статі.

III. Проходження Типової програми

1. Проходження цієї Типової програми розпочинається діагностуванням особи, яка вчинила домашнє насильство або належить до групи ризику щодо його вчинення, у тому числі діагностуванням причин агресивної та насильницької поведінки кривдника.

2. В основу цієї Типової програми покладено принцип комплексності, що полягає в поєднанні діагностичного, мотиваційного та корекційного блоків (останній передбачає індивідуальну та групову форми роботи):

- 1) діагностичний блок містить алгоритм проведення діагностики причин насильницьких проявів, агресивної поведінки;
- 2) мотиваційне консультування спрямоване на визначення рівня мотивації для участі у груповій роботі в межах цієї Типової програми, формування або підвищення мотивації для зміни насильницької, агресивної поведінки;
- 3) у блоці «Індивідуальна корекційна робота» представлено індивідуальні корекційні заняття за відповідними темами.
Зазначені теми реалізуються на 14 індивідуальних заняттях (сесіях) тривалістю одна година. Рекомендовано проводити щотижня одне заняття.
- 4) блок «Групова корекційна робота» складається із групових корекційних занять за відповідними темами тривалістю від 3 до 6 годин.

3. Ця Типова програма передбачає застосування широкого спектра різних форм, методів і технік активного навчання дорослих осіб з метою якісного засвоєння інформації та відпрацювання необхідних навичок, використання на практиці отриманих знань і вмінь.

4. Теми цієї Типової програми (як індивідуальних, так і групових занять) висвітлюють питання, спрямовані на розвиток особистості, мотивацію до активної участі в процесі планування подальшого життя, оволодіння навичками безконфліктного спілкування, ефективної комунікації тощо.

5. Ця Типова програма не є єдиним розв'язання проблеми насильства і має застосовуватися в контексті ведення випадку особи, яка вчинила насильство або належить до групи ризику щодо його вчинення. Корекційна робота буде ефективною, коли учасник цієї Типової програми одночасно отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні складних життєвих обставин або інших факторів, які підвищують ризик вчинення цією особою насильницьких дій.

IV. Тематичний план цієї Типової програми

1. Розподіл часу за модулями і темами здійснюється відповідно до додатку 1 до цієї типової цієї Типової програми.

2. Схема роботи із кривдниками визначається індивідуально з урахуванням потреб особи та особливостей, визначених за результатами діагностики.

3. Відповідний алгоритм роботи з особою наведено у додатку 2 до цієї Типової програми.

4. Після проходження особою діагностики та мотиваційного консультування з метою визначення рівня вмотивованості до участі у групі може застосовуватись індивідуальна корекційна робота або групові заняття. У деяких випадках ці дві форми роботи можуть впроваджуватись одночасно: особа може відвідувати групові заняття та за її бажанням індивідуально працювати з фахівцем. З метою підвищення готовності особи та її вмотивованості щодо участі у групі групова робота може застосовуватись після проходження особою індивідуальних занять. Після кожного за-

няття необхідно передбачити домашнє завдання для закріплення отриманих знань і навичок, забезпечення постійного відстеження змін у поведінці.

5. Під час прийняття рішення щодо форми участі особи у цій Типовій програмі враховуються її готовність до участі в роботі групи й ті завдання, які ставляться у роботі з нею.

6. Успіх реалізації цієї Типової програми залежить від компетентності фахівців, які працюють з особою, рівня їхньої підготовки, врахування ними потреб особи, застосування в роботі інтерактивних методів і творчих підходів.

7. Знання та навички, яких має набути особа за результатами проходження цієї Типової програми:

1) знання:

- понять «домашнє насильство» та «насильство за ознакою статі»;
- можливих наслідків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- проявів поведінки, які належать до домашнього насильства та насильства за ознакою статі, агресії, жорстокого поводження;
- факторів впливу на розвиток агресивної поведінки;
- причин виникнення конфліктів, методів аналізу конфліктних ситуацій, шляхів їх розв'язання та визначення власної ролі у їх вирішенні;
- форм запобігання конфліктним ситуаціям;
- впливу гендерних стереотипів щодо соціальних ролей жінки і чоловіка на стосунки в родині;

2) навички:

- визначати незадоволені власні потреби, які викликають агресію та прояви гніву, та шляхи задоволення потреб ненасильницькими засобами;
- розпізнавати спускові механізми вияву агресії та усвідомлювати власні почуття й почуття інших людей у ситуації конфлікту;
- контролювати прояви гніву та агресії щодо інших людей;
- аналізувати власні дії в ситуації домашнього насильства, насильства за ознакою статі та визначати свої власні можливості на шляху до життя без насильства;
- розуміти свої власні кордони та кордони інших людей (фізичні та психологічні)

межі, які визначають діапазон і силу власних дій, а також сприйнятливість до дій навколишнього середовища);

- будувати безконфліктне спілкування, ефективну комунікацію із членами сім'ї та оточенням на основі взаєморозуміння і взаємоповаги;
- визначати перспективні цілі та формувати життєві плани, реалізовувати власні плани соціально прийнятним шляхом.

Додаток 1
до Типової програми для кривдників
(пункт 1 розділу IV)

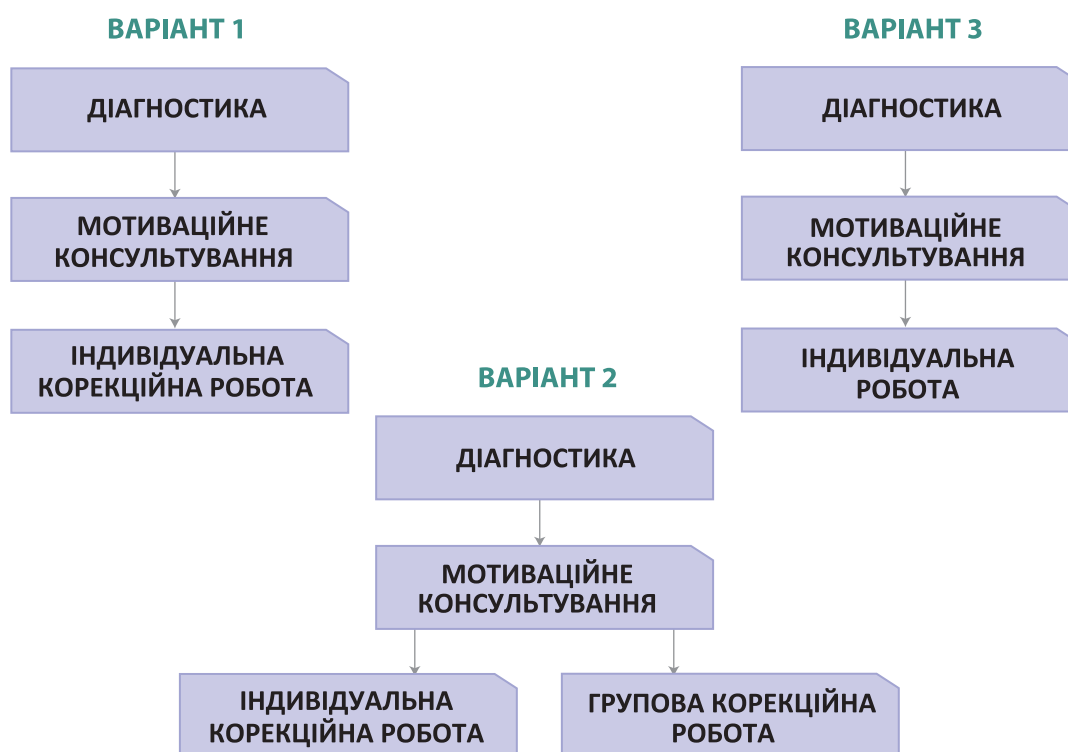
**РОЗПОДІЛ ЧАСУ
ЗА МОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ**

№ з/п	Назва модулів, тема, сесія	Кількість годин	
		індивідуальна робота	групова робота
Блок 1	Зміст і методи діагностики психоемоційного стану осіб, які вчинили насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення	6 год	
Частина 1	Діагностичні методики, що застосовуються до початку корекційної роботи Проведення психодіагностики. Карта первинного психологічного обстеження особи, яка вчинила домашнє насильство або належить до групи ризику щодо його вчинення. Методика діагностики схильності особи до конфліктної поведінки	2 год	
Частина 2	Діагностичні методики, що застосовуються в процесі індивідуальної корекційної роботи	2 год	
Частина 3	Проведення психодіагностики. Методики визначення наявності травм розвитку особи, що вчинила домашнє насильство	2 год	
Блок 2	Проективні методики Технологія проведення мотиваційної бесіди з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення	1 год 30 хв.	
	Перший етап мотиваційної бесіди	1 год	
	Другий етап мотиваційної бесіди	30 хв	
Блок 3	Програма та зміст індивідуальної корекційної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення	13 год	
Тема 1	Прояви агресивності та особиста відповідальність за власні слова й вчинки (одне заняття)	1 год	
Тема 2	Емоційна рівновага (одне заняття)	1 год	
Тема 3	Усвідомлення почуттів (одне заняття)	1 год	

№ з/п	Назва модулів, тема, сесія	Кількість годин	
		індивідуальна робота	групова робота
Тема 4	Керування почуттям гніву та самоагресією. (два заняття)	2 год	
Тема 5	Формування навичок самоконтролю і саморегуляції (одне заняття)	1 год	
Тема 6	Усвідомлення власних особистісних меж для конструктивного спілкування (два заняття)	2 год	
Тема 7	Подолання страхів (два заняття)	2 год	
Тема 8	Усвідомлення власних потреб і пошук способів їх задоволення (одне заняття)	1 год	
Тема 9	Конструктивне розв'язання конфліктів (одне заняття)	1 год	
Тема 10	Партнерська взаємодія (одне заняття)	1 год	
Блок 4	Програма та зміст групової корекційної роботи з особами, які вчинили насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення		30 год
Тема 1	Вступ до Типової програми для кривдників. Знайомство. Напрацювання правил роботи групи (одне заняття)		3 год
Тема 2	Установлення індивідуальних цілей та побудова перспективних планів щодо подолання агресивності (одне заняття)		3 год
Тема 3	Спускові механізми агресивної поведінки: які вони, як їх розпізнати та зупинити (одне заняття)		3 год
Тема 4	Сутність насильства та насильства в сім'ї. Види насильства та дії, які слід вважати насильством. Цикл насильства. Наслідки насильства (одне заняття)		3 год
Тема 5	Відпрацювання навичок контролю гніву та агресії (два заняття)		6 год
Тема 6	Ефективна комунікація (у тому числі – з жінками) як дієвий спосіб вирішення конфліктної ситуації (два заняття)		6 год
Тема 7	Формування цілей і перспективних життєвих планів (одне заняття)		3 год
Тема 8	Підведення підсумків участі у Типовій програмі для кривдників (одне заняття)		3 год
Підсумок		20 год 30 хв	30 год

Додаток 2
до Типової програми для кривдників
(пункт 3 розділу IV)

АЛГОРИТМИ РОБОТИ з особою в межах Типової програми для кривдників

Примітка.

Усі теми, передбачені у кожному варіанті алгоритму роботи з особою в межах Типової програми для кривдників, викладаються послідовно.

ДОДАТОК 4

Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 10 жовтня 2018 року № 728-р

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ НА ПЕРІОД ДО 2023 РОКУ

Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

Домашнє насильство та насильство за ознакою статі є проявами порушень прав людини та основними перешкодами забезпечення гендерної рівності.

Щороку від насильства в Україні страждає близько 100 тис. осіб (90 відсотків з яких – жінки). Зокрема, за даними Мінсоцполітики, у 2017 році зареєстровано 96245 звернень з питань, пов'язаних з домашнім насильством, з них 85340 – від жінок, 10005 – від чоловіків, 900 – від дітей.

Домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем, від якої страждають як жінки, так і чоловіки. Найбільш вразливими є жінки та діти. До групи підвищеного ризику потрапляння в ситуацію насильства належать особи з інвалідністю, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, жінки із сільської місцевості.

Згідно з опитуванням громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні», проведеним у 2014-2015 роках Київським міжнародним інститутом соціології, хоча б одного з видів насильства (фізичного, сексуального, психологічного, економічного) зазнавали 65 відсотків дітей віком від 12 до 17 років і 89 відсотків осіб віком від 18 років.

У 2017 році органами внутрішніх справ взято на облік з приводу вчинення домашнього насильства 66966 осіб.

Насильство негативно впливає як на фізичне, так і на психічне здоров'я постраждалих осіб і може призвести до інвалідності чи летальних випадків унаслідок отримання тяжких тілесних ушкоджень, не сумісних із життям, вчинення суїциду.

У 95 відсотках випадків розлучень сімейних пар причиною є домашнє насильство. Постраждалі від домашнього насильства (переважно жінки) не можуть належним чином виконувати свої батьківські обов'язки, внаслідок чого зростає рівень соціального сирітства.

Насильство щодо жінок і дівчат негативно впливає на їх репродуктивне здоров'я, внаслідок чого знижується рівень народжуваності та збільшується кількість новонароджених дітей з вадами здоров'я.

Збройна агресія Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях підвищує ризики випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, вчиненого учасниками бойових дій із посттравматичним стресовим розладом.

Виникають загрози насильства щодо чоловіків, які отримали інвалідність у зв'язку з каліцтвом, якого вони зазнали під час бойових дій.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

До основних причин домашнього насильства та насильства за ознакою статі належать:

- поширеність стереотипів щодо соціальної ролі жінки та чоловіка, переваги однієї статі над іншою у сенсі співвідношення фізичної сили;
- переважна безкарність осіб, які вчинили домашнє насильство та насильство за ознакою статі, та поширеність такого явища;
- стереотипні уявлення суспільства щодо приватності проблеми домашнього насильства;
- застосування моделі насильницької поведінки дітьми, які зазнали домашнього

насильства у будь-якій формі або стали свідками такого насильства (21 відсоток тих, хто зазнав фізичного насильства у дитинстві, теж застосовують фізичну силу до дітей);

- низький рівень довіри населення до органів влади, інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі;
- низька доступність осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, до якісних комплексних послуг у зв'язку з недосконалістю механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, недостатністю у таких суб'єктів спеціальних знань і навичок, психологічним вигоранням, обмеженою кількістю людських ресурсів, зокрема фахівців із соціальної роботи, психологів, спеціалізованих установ для постраждалих осіб;
- недосконалий механізм притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, насильства за ознакою статі;
- відсутність системності наукових досліджень та аналізу тенденцій у розв'язанні проблем домашнього насильства, домашнього насильства стосовно дітей, насильства за ознакою статі, недосконалість системи збору даних за необхідними показниками.

Вагомими проблемами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі є, зокрема, обмежені людські та фінансові ресурси, зростання кількості осіб з інвалідністю, маргіналізація окремих груп жінок і чоловіків, що потребує впровадження та налагодження механізму адресності надання відповідних послуг.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», прийнятим у грудні 2017 р., запроваджено комплексну систему боротьби з домашнім насильством та насильством за ознакою статі.

Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року (далі – Програма) повинна стати стратегічним документом для практичного застосування згаданого Закону.

Мета Програми

Метою Програми є забезпечення розбудови системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі відповідно до міжнародних стандартів і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в умовах децентралізації та запровадження комплексних дій та заходів, спрямованих на зменшення масштабу такого явища.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливими є два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає внесення змін до нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі з метою їх гармонізації відповідно до вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Наведене дасть змогу удосконалити окремі проблемні напрями діяльності у зазначеній сфері (облік звернень постраждалих осіб; організація діяльності центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, місцевих держадміністрацій, служб у справах дітей, уповноважених підрозділів органів Національної поліції), однак не забезпечить комплексного розв'язання проблеми.

Другий варіант передбачає запровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів (спеціально уповноважених органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах), що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі; надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків; впровадження відповідних світових стандартів і досвіду. Такий підхід дасть змогу вдосконалити систему запобігання та протидії домашньому насильству та насильству

за ознакою статі відповідно до положень Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», яку ратифіковано 46 країнами та Європейським Союзом.

За результатами порівняльного аналізу можливих варіантів розв'язання проблеми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі оптимальним вважається другий варіант, який передбачає впровадження комплексного інтегрованого підходу до мінімізації та усунення зазначеної проблеми.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Передбачаються такі шляхи розв'язання проблеми:

- забезпечення координації та ефективної взаємодії спеціально уповноважених органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, інших органів та установ, які виконують функції, пов'язані з проведенням заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з визначенням відповідальних структур та осіб, загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», та забезпечення безперешкодного доступу до них для усіх, хто потребує допомоги;
- забезпечення доступності та якості надання необхідних соціальних послуг особам, постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі; затвердження стандартів надання соціальних послуг; забезпечення розроблення та виконання програм для постраждалих осіб;
- визначення потреб територіальних громад у забезпеченні фахівцями із соціальної роботи та психологами, створенні загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;
- застосування визначеного законодавством механізму притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства та насильства за ознакою статі; забезпечення розроблення та виконання програм для кривдників;
- удосконалення законодавства про адміністративну та кримінальну відповідальність посадових осіб за нехтування службовими обов'язками щодо запобігання, розслідування, переслідування та покарання за скоєння домашнього насильства, особливо домашнього насильства стосовно дітей, та насильства за ознакою статі;
- навчання та підвищення рівня професійної компетентності суб'єктів, що

здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з питань, що регулюються Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та іншими законодавчими актами, спрямованими на розв'язання зазначеної проблеми;

- проведення комплексної, а також орієнтованої на різні групи населення інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи, спрямованої на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі;
- забезпечення збору даних про факти домашнього насильства, зокрема домашнього насильства стосовно дітей, та насильства за ознакою статі, проведення досліджень щодо форм насильства, якого зазнають діти, жінки та чоловіки вразливих груп (особи з інвалідністю, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, молодь, маргіналізовані групи, бездомні, наркозалежні, постраждали від торгівлі людьми тощо).

Програму передбачається виконати протягом 2019-2023 років.

Очікувані результати виконання програми, визначення її ефективності

Виконання Програми дасть змогу знизити рівень домашнього насильства, насильства за ознакою статі та забезпечити захист прав постраждалих осіб через удосконалення системи запобігання та протидії такому насильству, удосконалення відповідної нормативно-правової бази, запровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

За результатами виконання Програми буде забезпечено:

- зростання довіри громадян до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, подолання психологічних та інших бар'єрів у прийнятті та реалізації рішень щодо звернення до цих суб'єктів з приводу такого насильства;
- доступність і якість надання необхідних соціальних послуг особам, постраждалим від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, у тому числі дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю, громадянам, що належать до інших вразливих груп, у загальних і спеціалізованих службах підтримки постраждалих осіб, визначе-

них Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;

зростання кількості притягнених до відповідальності кривдників;

- спеціальну підготовку фахівців з числа суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, що забезпечуватиме підвищення якості надання відповідної допомоги;
- підвищення рівня обізнаності населення з питань запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, подолання негативних стереотипів і формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки, посилення ролі чоловіків у протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі;
- підвищення якості оброблення та аналізу зібраних даних про домашнє насильство, у тому числі домашнє насильство стосовно дітей та насильство за ознакою статі, що дасть змогу проводити ефективний моніторинг виконання Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Оцінка фінансових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Фінансування Програми передбачається здійснювати за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, уточнюється щороку під час формування проекту Державного бюджету України на відповідний рік з урахуванням його реальних можливостей.

ДОДАТОК 5

Затверджено
наказом Міністерства
внутрішніх справ України
від 25 лютого 2019 року № 124
Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
18 березня 2019 року
за № 270/33241

ПОРЯДОК ВЗЯТТЯ НА ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ОБЛІК, ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ТА ЗНЯТТЯ З ПРОФІЛАКТИЧНОГО ОБЛІКУ КРИВДНИКА УПОВНОВАЖЕНИМ ПІДРОЗДІЛОМ ОРГАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Порядок встановлює процедуру взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку з учиненням домашнього насильства.
2. Цей Порядок розроблено відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Цивільного процесуального кодексу України, Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про Національну поліцію», «Про захист персональних даних» та інших актів законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству.

3. У цьому Порядку терміни вживаються в значеннях, наведених у Законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про Національну поліцію», «Про захист персональних даних».

4. Профілактичний облік кривдників та профілактична робота з ними в органах Національної поліції України здійснюються уповноваженим підрозділом органів Національної поліції України (далі – уповноважений підрозділ поліції).

Інші підрозділи органів Національної поліції України залучаються до здійснення заходів, визначених цим Порядком, у межах їх повноважень.

5. Організація взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи в органах Національної поліції України здійснюються працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 07 червня 2018 року за № 686/32138.

II. Процедура взяття на профілактичний облік кривдника та зняття його з профілактичного обліку уповноваженим підрозділом поліції

1. Уповноважений підрозділ поліції бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу.

Профілактичний облік осіб, що вчинили домашнє насильство, які не досягли вісімнадцятирічного віку, здійснюється працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

2. Підставами для поставлення кривдника на профілактичний облік є:

- складений адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;
- терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції;

- отримання уповноваженим підрозділом поліції в установленому законом порядку інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику;
- рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;
- відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

3. Працівники, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, протягом доби формують матеріали за фактами вчинення домашнього насильства та інформують про це керівника уповноваженого підрозділу поліції для поставлення кривдника на профілактичний облік із наданням копій таких матеріалів.

4. Рішення про поставлення кривдника на профілактичний облік приймає керівник територіального (відокремленого) уповноваженого підрозділу поліції за результатами розгляду матеріалів, які є підставою для поставлення кривдника на профілактичний облік.

5. Працівник уповноваженого підрозділу поліції, відповідальний за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, вносить відомості про кривдника до журналу реєстрації осіб, які перебувають на профілактичному обліку за вчинення домашнього насильства (додаток), який ведеться в електронному вигляді, а в разі відсутності такої можливості – у друкованому вигляді.

6. Відомості про взяття кривдника на профілактичний облік протягом доби вносяться до інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – система ІПНП) з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» працівником уповноваженого підрозділу поліції, відповідальним за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку.

7. У відомостях про взяття кривдника на профілактичний облік зазначаються:

- посада поліцейського, відповідального за організацію профілактичної роботи з кривдником, з обов'язковим зазначенням найменування уповноваженого підрозділу поліції, у якому він проходить службу, звання, прізвища, імені та по батькові (повністю, без скорочень);
- прізвище, ім'я та по батькові особи, яка вчинила домашнє насильство (повністю, без скорочень), число, місяць, рік народження, стать, громадянство, місце проживання, навчання та/або місце роботи, номер контактного телефону, паспорт громадянина України, а у разі його відсутності документ, що підтверджує громадянство України, посвідчує особу чи її спеціальний статус (тип, назва документа, серія, номер, дата видачі та уповноважений суб'єкт, що видав документ, строк дії документа); інформація про притягнення кривдника до адміністративної відповідальності (упродовж року) або кримінальної відповідальності;
- заходи термінового заборонного припису або обмежувального припису стосовно кривдника, передбачені статтями 25, 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», та строки їх дії;
- форма (и) домашнього насильства та суть діяння;
- прізвище, ім'я та по батькові постраждалої особи (повністю, без скорочень), число, місяць, рік народження, стать, громадянство, місце проживання, навчання та/або місце роботи, номер контактного телефону, ступінь спорідненості з кривдником відповідно до частин другої, третьої статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Згода на внесення персональних даних про постраждалу особу надається цією особою (її представником) з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних»;
- підстава та дата зняття кривдника з обліку.

8. Строки ведення профілактичного обліку кривдників устанавлюються:

- відповідно до строків застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, передбачених обмежувальним приписом стосовно кривдника, а в разі продовження припису – на встановлений судом строк;
- упродовж одного року з дня виявлення останнього факту вчинення домашнього насильства у випадку, коли обмежувальний припис стосовно кривдника судом не виносився;
- упродовж одного року з дня накладення судом адміністративного стягнення за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;

- до набрання законної сили вироком суду у кримінальному провадженні, відкритому стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- до погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства.

Строк зберігання відомостей про кривдника, який перебуває на профілактичному обліку, становить три роки з дня зняття його з такого обліку, після чого відомості про нього та постраждалу особу автоматично знеособлюються.

Знеособлені відомості в подальшому використовуються в статистичних та наукових цілях.

9. У разі зміни кривдником місця проживання/перебування уповноважений підрозділ поліції, на території обслуговування якого перебуває на профілактичному обліку особа, яка вчинила домашнє насильство, інформує уповноважений підрозділ поліції, на території обслуговування якого проживатиме кривдник, із зазначенням його місця проживання/перебування.

10. Уповноважений підрозділ поліції, на території обслуговування якого вирішив проживати кривдник, після підтвердження факту прибуття особи, яка вчинила домашнє насильство, за цією адресою протягом трьох діб інформує про це уповноважений підрозділ поліції, на території обслуговування якого перебуває на профілактичному обліку кривдник, та вносить відповідні корективи до системи ІПНП.

11. Забороняється зняття з профілактичного обліку кривдника, який змінив місце проживання/перебування, без отримання підтвердження з відповідного уповноваженого підрозділу поліції про узяття кривдника на такий облік за новим місцем проживання/перебування.

12. Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом поліції, на території обслуговування якого перебуває на профілактичному обліку кривдник, у зв'язку з настанням однієї з підстав, визначених пунктом 13 цього розділу.

13. Підставами для зняття кривдника з профілактичного обліку є:

- відсутність повторних випадків учинення кривдником домашнього насильства впродовж одного року з дня взяття на профілактичний облік;
- закінчення строку дії обмежувального припису стосовно кривдника;
- закриття справи про адміністративне правопорушення стосовно кривдника;
- закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, розпочатого у зв'язку з вчиненням кривдником домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- набрання законної сили виправдувальним вироком суду, вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- рішення суду про оголошення особи померлою чи визнання безвісно відсутньою або отримання свідоцтва про її смерть.

Працівник уповноваженого підрозділу поліції, відповідальний за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, після завершення встановленого строку, але не пізніше трьох днів з дати виникнення підстав для зняття кривдника з профілактичного обліку за рішенням керівника уповноваженого підрозділу поліції вносить відповідні зміни до системи ІПНП.

14. Відомості про кривдника, який перебуває на профілактичному обліку, та постраждалу особу, особи яких ідентифіковані або можуть бути ідентифіковані, є персональними даними і захищаються під час їх обробки та зберігання в порядку, визначеному Законом України «Про захист персональних даних».

Працівникам уповноваженого підрозділу поліції, відповідальним за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, забороняється розголошувати персональні дані, що вносяться до системи ІПНП, які їм було довірено або які стали відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, крім випадків, передбачених законодавством.

Обробка персональних даних, зазначених у відомостях про взяття кривдника на профілактичний облік та унесених до системи ІПНП, здійснюється виключно з ме-

тою виконання визначених законодавством завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

III. Профілактична робота з кривдниками, які перебувають на профілактичному обліку, та контроль за її проведенням

1. Уповноважений підрозділ поліції та інші підрозділи поліції, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують контроль за поведінкою кривдника за місцем проживання/перебування та проведення з ним профілактичної роботи з метою недопущення скоєння повторних фактів домашнього насильства.
2. Уповноважений підрозділ поліції здійснює контроль за дотриманням вимог заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладенням на нього обов'язків шляхом щотижневого спілкування з кривдником, а у разі необхідності з постраждалою особою за місцем проживання/перебування, навчання та/або місцем роботи, іншими місцями, які часто відвідують ці особи.
3. Контроль за організацією роботи щодо взяття на профілактичний облік кривдника, проведення з ним профілактичної роботи та зняття з такого обліку здійснюється керівником уповноваженого підрозділу поліції.
4. Контроль за організацією роботи інших підрозділів органів Національної поліції України, які залучаються до виконання заходів, визначених цим Порядком, здійснюється їх керівниками.

ДОДАТОК 6

ПРИКЛАД ДОГОВОРУ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОГРАМИ
ДЛЯ КРИВДНИКІВ

« ____ » _____ 2020 року

_____
(адреса Виконавця)

_____ (найменування суб'єкта, що реалізує Програму для кривдників, спрямовану на корекцію агресивної поведінки кривдників, формування соціально прийнятних норм, гуманістичних цінностей і ненасильницької поведінки, далі – Програма), в особі _____, яка / який діє на підставі

_____ від _____

(далі – Виконавець), з однієї сторони, та _____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, направленої / яка особисто звернулась на/для проходження Програми), яка / який проживає за адресою: _____, тел.: _____ (далі – Отримувач послуги), з іншої сторони, разом далі – Сторони, уклали цей Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Предметом цього Договору є взаємодія Сторін Договору при здійсненні заходів щодо проходження / реалізації Програми з метою припинення насильства та недопущення його в подальшому.

1.2. Виконавець зобов'язується надавати послуги Отримувачу послуги для проходження ним Програми, а Отримувач послуги зобов'язується пройти Програму в повному обсязі, дотримуючись умов цього Договору.

1.3. Конкретний перелік заходів, їх обсяг та порядок реалізації визначається в Індивідуальному плані проходження Програми Отримувача послуги (далі – Індивідуальний план), що складається за результатами первинного оцінювання по-

треб Отримувача послуги.

1.4. Обсяг заходів та умови їх реалізації переглядаються раз на два тижні. За потреби такий перегляд може проводитись частіше.

1.5. Для цілей цього Договору застосовуються вимоги нормативно-правових актів, реалізація яких спрямована на запобігання домашньому насильству.

2. Обов'язки Сторін

2.1. Сторони мають такі обов'язки за Договором:

2.1.1. виконувати взяті на себе зобов'язання у повній відповідності до умов Договору;

2.1.2. негайно повідомляти іншу Сторону про неможливість, з незалежних від неї причин, продовження виконання умов Договору або окремих його частин;

2.1.3. Сторона, винна в порушенні умов Договору, зобов'язана вжити негайних та адекватних заходів до виправлення порушення;

2.1.4. Сторона, з вини якої спричинена шкода іншій Стороні, зобов'язана відшкодувати цю шкоду добровільно або згідно з чинним законодавством.

2.2. Отримувач послуги має такі обов'язки за Договором:

2.2.1. надавати правдиву та актуальну інформацію про себе;

2.2.2. бути в тверезому та охайному стані;

2.2.3. не перешкоджати виконувати свої обов'язки спеціалістам, які реалізують Програму;

2.2.4. завчасно повідомляти Виконавця про неможливість виконання заходів Індивідуального плану за наявності об'єктивних причин, підтвердження існування яких він повинен надати;

2.2.5. дбайливо ставитися до майна в приміщенні, де проводяться заходи з реалізації Програми.

2.3. Виконавець має такі обов'язки за Договором:

2.3.1. закріпити за Отримувачем послуги спеціаліста, відповідального за організацію та проведення заходів, передбачених в Індивідуальному плані;

2.3.2. надавати (в межах компетенції) кваліфіковану та своєчасну допомогу Отримувачу послуги;

2.3.3. забезпечувати (у разі потреби та на прохання Отримувача послуги) необхідну допомогу із залученням інших спеціалістів;

2.3.4. надавати повну та об'єктивну інформацію Отримувачу послуги щодо результатів заходів, реалізованих у межах Програми;

- 2.3.5. повідомляти зацікавлених осіб щодо впровадження Програми;
- 2.3.6. інформувати уповноважений орган Національної поліції, що направив Отримувача послуги на Програму, про його ухилення від її проходження.

3. Права Сторін

3.1. Сторони мають такі права за Договором:

- 3.1.1. на взаємну повагу та толерантність;
- 3.1.2. на отримання повної інформації стосовно умов укладення та виконання Договору;
- 3.1.3. вимагати від іншої Сторони повного та своєчасного виконання умов Договору;
- 3.1.4. вимагати від іншої Сторони усунення допущених порушень Договору;
- 3.1.5. на внесення змін до Договору.

3.2. Отримувач послуги має право:

- 3.2.1. отримати повну та об'єктивну інформацію та послуги за Індивідуальним планом;
- 3.2.2. звернутися за додатковою допомогою;
- 3.2.3. на анонімність (за бажанням) та конфіденційність інформації про себе, якщо це не становить загрози для інтересів іншої особи, зокрема дитини;
- 3.2.4. вносити корективи до Індивідуального плану спільно із закріпленим спеціалістом;
- 3.2.5. надавати відгуки про отримані соціальні послуги.

3.3. Виконавець має право:

- 3.3.1. представляти інтереси Отримувача послуги;
- 3.3.2. залучати додаткових фахівців для забезпечення необхідної допомоги Отримувачу послуги, за умови його усвідомленої згоди;
- 3.3.3. переглядати Індивідуальний план спільно з Отримувачем послуги;
- 3.3.4. здійснювати, в межах компетенції, інші заходи, не передбачені Індивідуальним планом, але визначені чинним законодавством.

4. Правовідносини, що виникають між Сторонами цього Договору, не врегульовані його умовами, регулюються нормами законодавства України.

5. Строк дії Договору, порядок його дострокового розірвання та внесення змін

5.1. Договір набирає чинності з моменту його підписання Сторонами і діє до_____.

5.2. Дострокове розірвання Договору може мати місце також у випадку:

5.2.1. невиконання зобов'язань будь-якою із Сторін Договору;

5.2.2. агресивного поведіння Отримувача послуги;

5.2.3. за ініціативою Отримувача послуги, якщо він за об'єктивних обставин не може брати участь у проходженні Програми;

5.2.4. за форс-мажорних обставин.

6. Особливі умови

6.1. Тривалість Програми не може бути меншою _____ годин.

Договір уклали:

Отримувач послуги:

_____
_____

Підпис:

_____

Виконавець:

_____
_____

Підпис:

_____

ДОДАТОК 7

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН ПРОХОДЖЕННЯ ПРОГРАМИ

(П.І.Б. учасника/ці Програми)

(П.І.Б. фахівця, відповідального за впровадження Програми)

ПОКАЗНИКИ	ДАТА ПРОВЕДЕННЯ	ЧАС ПРОВЕДЕННЯ З ____ ПО ____	ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ВИКОНАННЯ	П.І.Б. ФАХІВЦЯ, ЯКИЙ ПРОВІДИВ РОБОТУ	ПРИМІТКА
МОТИВАЦІЙНА БЕСІДА					
ДІАГНОСТУ- ВАННЯ	1. 2. 3. 4. 5. 6.				
ІНДИВІ- ДУАЛЬНА РОБОТА	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.				
ГРУПОВА РОБОТА	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.				
ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ / ПОСЛУГИ					

ДОДАТОК 8

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛАНК ДАНИХ
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

Дата реалізації Програми	Заклад/ установа-організація), на базі якої реалізуються Програми	Адреса	Кількість осіб, направлених на проходження Програми	Кількість осіб, які завершили проходження Програми	Кількість фахівців, залучених до реалізації Програми	Кваліфікаційний рівень фахівців та місце їхньої постійної роботи	П.І.Б. особи, відповідальної за організацію Програм та їх реалізацію

Follow OSCE Project Co-ordinator in Ukraine

Україна, 01030, Київ
вул. Стрілецька, 16
www.osce.org/ukraine